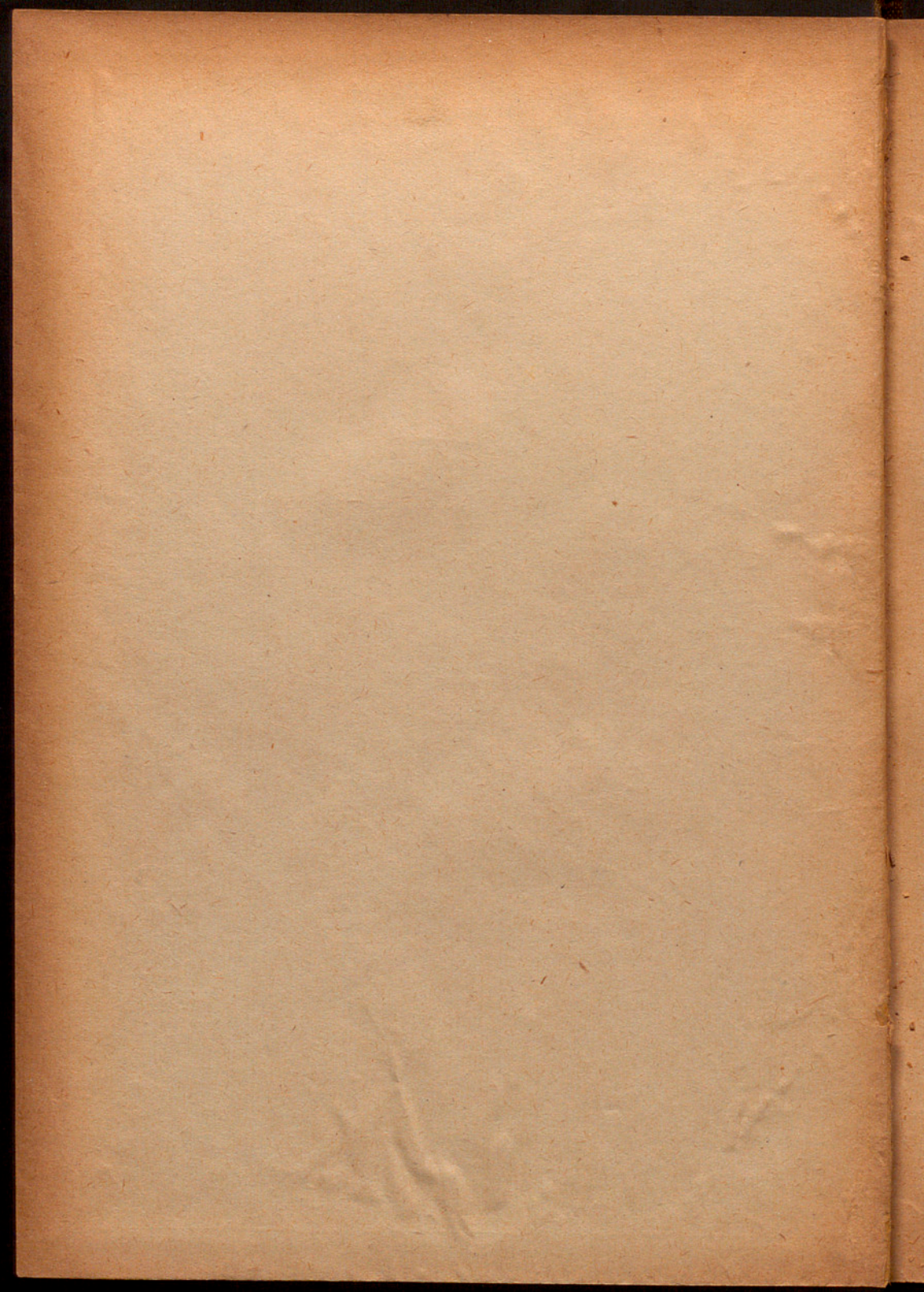
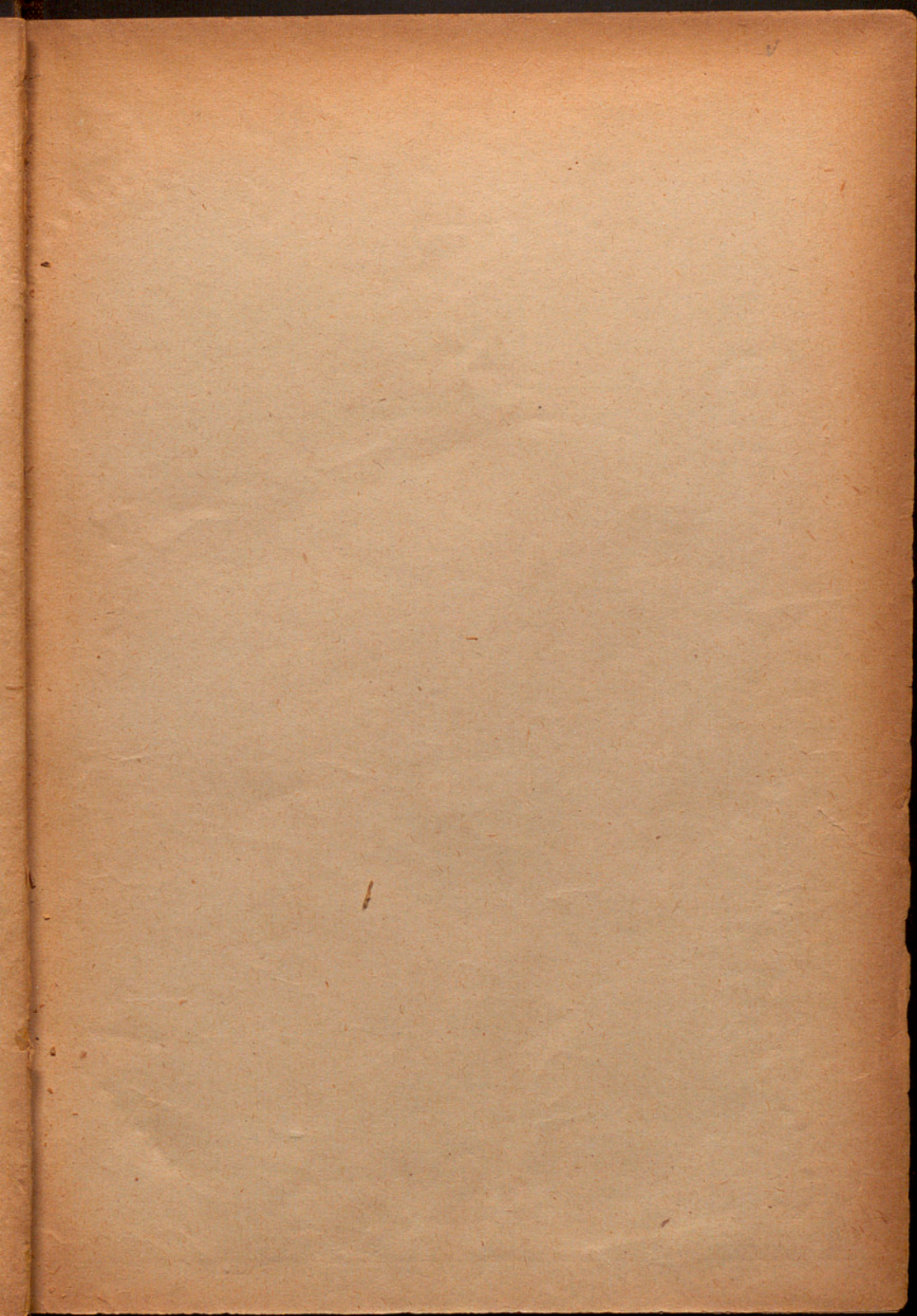

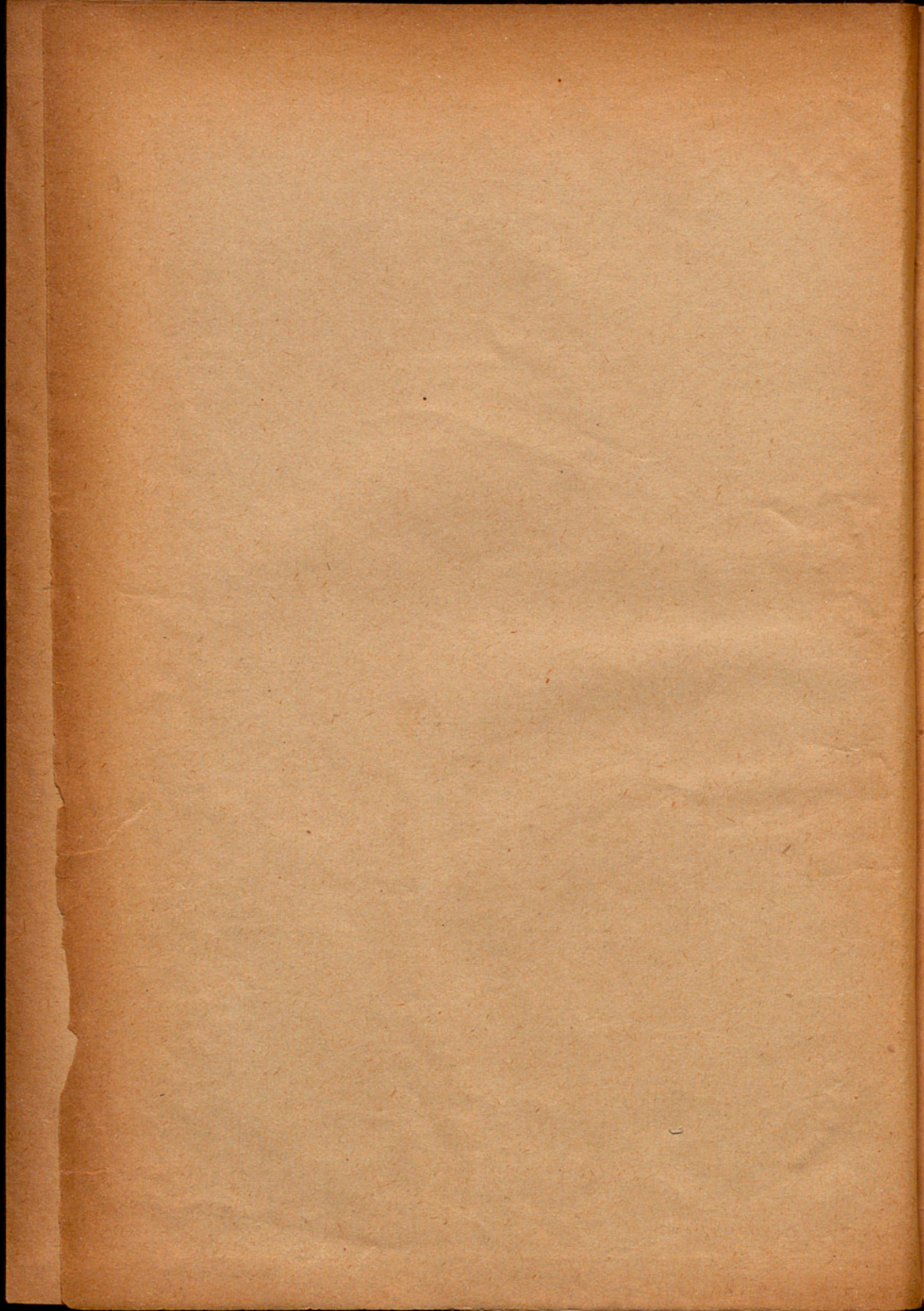
RECORDS
OF
THE
CITY OF
NEW YORK
1853

RECORD

DE LA

EXPOSICIÓ DE DOCUMENTS GRÁFICS

DE COSES DESAPAREGUDES DE BARCELONA
DURANT EL SEGLE XIX

INAUGURADA'L DIA 3 DE MARÇ DE 1901 EN EL LOCAL

DEL

«CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA»

BARCELONA

TIP. «L'AVENÇ»: RONDA DE L'UNIVERSITAT, 20

1901

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
1894

ADVERTENCIA

En sa sessió del dia 6 de Novembre de 1900 la Junta Directiva acordà commemorar el 24.e aniversari de la fundació del Centre ab una Exposició de documents gràfichs dels monuments desapareguts de Barcelona durant el segle XIXe Més, no havent pogut quedar organizada pera'l 26 de Novembre de l'any esmentat, tingué que aplaçar-se sa inauguració fins el dia 3 de Març del present any.

COMISSIÓ ORGANISADORA

- D. Joan Cardona.
- D. Macari Golferichs.
- D. Bartomeu Mitjans.

EXPOSICIÓ

CENTRE EXCURSIONISTA
DE CATALUNYA

PIS 2^N

DISCURS DEL SENYOR PRESIDENT

Senyors:

Trescant un dia per aquelles planures sense fi que s'extenen més enllà de l'horta de Lleida fins a la ratlla on Catalunya encaixa ab l'Aragó, un pagès que m'acompanyava, y ab qui anava parlant de les feines de la terra, me deya:—Quan vegi que un llaurador, després d'haver senyat un solch de cap a cap del camp que llaura, no s'atura, abans de reprendre la feina, pera girar la vista enrera y mirar la feta y examinar si'l solch que ha fet és dret o tort; si veu que no fa això,—me deya aquell pagès,—no n'esperí bona feina d'aquell llaurador. Si no fa lo que li he dit, és que tant se li endona si va dret com tort, y un home així no serà may un bon pagès. —

Y, en efecte, aquell que no s'atura des-y-ara a repassar lo que ha fet, no és probable que s'esmeni.

Els pobles, lo mateix que'ls individus, tenen lo que en Ramon Llull ne diria *defalliments de saviesa*. Són llauradors que devegades prenen una mala direcció y fan el solch tort, l'esguerren; y no solament el fan tort, sinó que devegades succeeix que ab l'arada descolguen les arrels d'algun arbre sanítos que encara dóna bons esplets y els hi esqueixen y el maten, adelantant-se al temps, que, per sí sol, no se n'endú res que no hagi fet el seu servey, y que, además, quan s'ho endú, té ja preparat lo que ha de substituir-ho.

Els homes no solen fer-ho així, y això fa que moltes vegades el seu treball no és propiament treball; no és

una acció incessant en harmonia ab les eternes lleys de la Naturalesa y dirigida a un fi útil, sinó que molt sovint el treball de l'home resulta inútil, estèril pera'l bé; y no és encara això lo pitjor, sinó que moltes vegades resulta, per desgracia, fecon en mals...

Pera evitar, en lo possible, que sia així, res millor com que un mateix examini sovint lo que ha fet, y orientar-se de nou no bé s'adongui de que ha pres una mala direcció, ja sia degut a poca traça, a haver seguit els consells de qui'n sabia menys que ell, a haver tingut un moment de llastimosa distracció o a una torbació de l'esperit per *defalliment de saviesa*.

Nostra mare Catalunya, que, gracies a Déu, és una mare entenimentada, plena de seny, fa segles que va dient als seus fills:

Remembrau lo passat;
ordenau lo present;
provehiu l'esdevenidor.

Remembrar lo passat, senyors, vol dir tant com *fer examen de consciencia* pera esmenar-nos en el dia d'avuy a fi de proveir pera'l dia de demà.

Donchs bé, senyors: aquesta Exposició no és altra cosa que un examen de consciencia que anem ara a començar.

El CENTRE EXCURSIONISTA us invita a fer aquest examen, en la seguretat de que si'l feu tal com deu fer-se ha d'esser-vos profitós: us invita a girar la vista enrera pera mirar si hem llaurat tort o dret en la vasta planura del segle últimament transcorregut. Aquestes làmines us ajudaran a recordar fets passats y monuments que han desaparegut.

Recordeu-ho tot, feu-ho reviure tot en vostra memoria y feu un verdader examen de consciencia: feu callar les vostres passions; feu callar el vostre cor; aparteu de vosaltres tot lo que distrau, y feu en el fons del vostre ser aquell gran silenci, aquell august silenci que cal que hi hagi en nosaltres pera sentir mot per mot el veredict de la consciencia.

Sols així aquesta Exposició serà profitosa a tots nosaltres, puix d'aquest examen que us aconsello tal vegada en surti'l convenciment de que alguns dels fets que aquestes làmines recorden, en lloch de ser actes reflexius, treballs veritablement útils, no foren més que llastimosos y degades criminals esbojarraments, entusiasmes estèrils, tressors de forces abundoses malgastades en les miserables disbauxes dels partits polítichs... y ditzosos nosaltres si aquest trist convenciment fa nàixer en nosaltres el ferm propòsit de llaurar més dret en el pervindre.

Aquest examen que us aconsello retreurà a vostres ulls un sèns fi de monuments enrunats y esmicolats, més que pel temps, per la despiadada mà de l'home. Asseguts un moment entre tantes runes, mediteu en silenci y pregunteu-vos si les passions diabòliques, y quan no les passions la moda capritxosa, mereixien que'ls oferíssim en holocauste aquelles joyes de nostra terra... De segur que si en el fons del nostre ser hi fem aquell silenci que us he dit, al recordar certs monuments vergonyosament enrunats, de segur que al recordar-ho sentirem la sobirana veu de la consciencia acusant-nos severament d'haver pres a nostra santa mare Catalunya les més preuades joyes de son tresor artístich, lo més bell de la nostra herencia, pera engreixar á una colla d'impostors que encara avuy criden y esvaloten disputant-se'ls esqueixos de la miserable túnica d'Espanya posada en creu y expirant. Sentirem la veu de la consciencia que'ns dirà que reformar no és destruir; que reformar ab seny estudiatiu és de prudents y savis; que'l destruir y enrunar sense solta ni volta y pel sol gust de destruir és obra, quan no de bojos, de criminals; y de bojos y criminals ens acusarà la consciencia no més ab que, posats davant de tanta runa, fem un esforç pera recullir-nos dins nosaltres mateixos y ens preguntem seriament:

¿Per què destruïrem tot això? El destruir-ho ¿era realment convenient o necessari? ¿Ho exigia'l bé de la patria, el veritable progrés? ¿Quin bé n'hem tret d'haver-ho destruït?

¿Som ara més lliures, més rics, més forts que abans?

Aquells monuments, avuy desapareguts, ¿eren trastos inútils, mobles vells que de res servien? Y si com a trastos vells vàrem desfer-los y cremar-los, quan no'ls venguérem a l'Encant, ¿els hem substituït per altres de millor o al menys tant bons?

No sé, senyors, lo que a tot això us respondrà la vostra consciencia. La meva'm diu que aquells monuments no eren afegits postiços al casal gloriós de nostra patria; me diu que no eren senzills envans que poden treure-s sense que'l còs de l'edifici se'n ressenti: la meva consciencia'm diu que eren parets mestres, pilans forts, columnes fermes que sostenien el palau de nostra patria...

Si això mateix us diu la vostra consciencia, l'examen haurà sigut profitós, perquè vindrà'l penediment y ab el penediment la necessaria esmena. Aquesta esmena serà la bona ordenació del present; y aquesta savia y prudent ordenació d'avuy serà feconda provisió pera demà.

Si aquesta Exposició contribueix, per poch que sia, an aquest bon resultat, el CENTRE EXCURSIONISTA haurà contribuït, per sa part y en lo que sos medis li permeten, a posar fi, que ja és hora, a un dels més terribles dolors de Catalunya. Catalunya és realment una veritable Dolorosa: de les espases de dolor que du ficades al cor n'hi ha una que és la més punxant, la que's fa més endins y arriba més al viu: és aquesta la que sos propis fills l'hi aficaren a l'ajudar a sos enemics en l'obra impia de desfer les parets de la casa de sos pares... ¿Seguirem nosaltres treballant en aquesta obra de dimonis, en aquesta obra de butxins de nostre mare? Ja és hora d'arrancar aquesta espasa del cor de Catalunya: nosaltres, que volem treure totes les que hi té clavades, hem de començar per treure la que nosaltres l'hi clavàrem: arranquem-la, donchs, y fem, senyors, que aviat, ben aviat, comencin pera ella'ls inefables misteris de Goig.

He dit.

RAMON PICÓ Y CAMPAMAR

CATALEG DE LES OBRES EXPOSADES

Y NOM DELS EXPOSITORS

FRANCISCO AMIGÓ

Hort de Santa Ana, sala capitular y rectoria.
Montjuich per la part de terra.
Voltes dels Encants.
Carrer de les Caputxes.
Carrer del Consulat.
Sota muralla desde la Plaça de Sant Sebastià.
Sinia de les Hortes de Sant Bertran.
Altra vista de les Hortes de Sant Bertran.
Hort de Santa Ana.
Altra vista de l'Hort de Santa Ana.
Convent de Valldonzella.

ATENEO BARCELONÉS

Un Album gran de fotografies de Barcelona.

MIQUEL ARRAU

Portal de Santa Madrona, quadro a l'oli.

FRANCISCO BOFARULL

Claustre del Convent de Santa Caterina, quadro a l'oli.
Sis vistes de la revolució de 1842.

JOAN CARDONA

Dressanes, en la vinguda d'Isabel II l'any 1834.
Muralla de Mar. Absis de Sant Francesch. Regates.
Torneig fòra'l portal de Sant Antoni l'any 1834.
Abans y Ara.
Campament sanitari. Creu Coberta, 1821.
Records de Barcelona.
Llotja a la vinguda de Carles IV.
Arch triomfal l'any 1840.
Bombeig de Barcelona l'any 1842.
Siti y bombeig de Barcelona per l'Almirant anglès, 1808.
Bombeig de Barcelona. Fugida de la gent per mar.
Vista de Barcelona desde'l pont de les Bigues.
Vista de Barcelona desde'l port.
Vista meridional de Barcelona.
Port de Barcelona durant l'Exposició de 1888.
Portal de Mar.
Portal Nou.
Porta del *Socorro*. Ciutadela.
Cenotafi als vuit hèroes de 1808.
Túmbol a les víctimes de 1808.
Túmbol pera'l general Lacy.
Túmbol als hèroes de Bilbao.
Plaça Nova ab el portal.
Plaça de la Constitució.
Enderrocament del Palau.
Mosaich del Palau.
Caritat pera'ls presos.
Iglesia de Jerusalem. Fatxada y claustres.
Iglesia de Junqueres. Fatxada.
Monastir de Junqueres. Fatxada y claustres.
Altar de Santa Madrona en el convent dels Caputxins.
Crema del Convent del Carme l'any 1835.
Crema dels retrats dels reys l'any 1868.
Assalt de la Ciutadela per la Jamancia.
Quartel de la milícia en l'Ensenyança.
Casa de la Ciutat.
Baixada de la Presó.
Carrer Nou de la Rambla.
Interior de l'Iglesia del Pi. Altar major antic.

Quadro de Sant Miquel.
Cripta de Santa Eulària.
Sepulcre de Santa Eulària.
La Boqueria de Barcelona l'any 1802.
Jardí del General.
Quartel d'artilleria.
Escarapeles de Fernando VII.
Monument a Fernando II en la Plaça Real.
Làpida de la Constitució l'any 1840.
Font del Vell.
Montanyes russes dels Camps Elíseus.
Hotel Internacional, 1888.
Carta de Sanitat.
Vale real.
Bitllet dels Empedrats.
Bitllet de la Casa de Caritat.
Bitllet de l'Hospital.
Nombrament d'un cabo de Milícia l'any 1841.
Passeig de Sant Joan.
Entrada de Carles IV a Barcelona.
Entrada de Fernando VII a Barcelona.
Fatxada del *Prado Catalán*.
Fatxada dels *Campos Elíseos*.
Trenta targetes de balls d'envelats.
Diversos romanços grans.
Diversos romanços petits.
Diverses auques de rodolins.
Diverses auques de soldats.
Monedes.
La mort de la peça de dos quartos.

ANTONI CARETA Y VIDAL

Carrer de les Magdalenes.
Fatxada de l'Església de les Magdalenes.

FRANCESCH CARRERAS CANDI

Monument a la Plaça de la Pau l'any 1876.
Passeig de Colón en son centenari.

Dues vistes del traslado de les despulles del Comte Berenguer a Ripoll.

EMILI CASALS

Finestra del carrer d'en Petritxol, n.º 10.
Carrer d'en Mill.
Sinia en el Passeig de Gracia.

JOAN CASANOVAS

Revolució en 1869. Les Caputxines.
L'Espanya Industrial (1870).
Sortidor del Passeig de Gracia (1870).
Trajos militars (1840).

CASA COMUNAL

Un plan de la planta baixa del Palau Real.

RAMON CASELLAS

Sis dibuixos de costums de 1808, per J. Flauger.
Saló de Llotja l'any 1828. Ball donat al rey Fernando.
Miramar l'any 1828, per Pau Rigalt.
Rambla l'any 1840, per Alsamora.
Professó de Corpus, »
Plaça Nova, »
Botiga de robes, »
Carro de vela, »
Passeig de Sant Joan l'any 1846, per Lluís Rigalt.
Carrer d'en Gignàs l'any 1867.
Santa Ana l'any 1867.
Port en 1867.
Catedral.
Plaça Nova l'any 1867.
Dressanes per la part de Mar en 1864.
Carretera fora del Portal Nou.

Dues vistes diferents de la platja.
Font en el Jardí del General.
Barcelona desde Llotja l'any 1867.
Mar Vella l'any 1876.
Darrera del Correu l'any 1867.
Camps Eliseus l'any 1872.
Cantonada del carrer de les Egipciaques.
Dues vistes diferents de Sant Bertran l'any 1867.
La Platja l'any 1876.
Jardí del General l'any 1869.
Setze vistes dels voltants de Barcelona.

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

Vuit làmines dels màrtirs de l'any 1808.
Monument de la Plaça Real.
Bany àrabs del carrer dels Banys Nous.
Temple d'Hercul.
Enderrocament del Palau y son mosaich.
Arch de la Plaça de Sant Jaume a la tornada dels voluntaris catalans de l'Àfrica.
Ocupació de Montjuich y Ciutadela per les tropes franceses l'any 1808.
Calch de la Rambla.
Calch del Priorat de Sant Joan.
Calch del Convent de les Beyates de Sant Domingo.
Calch de Sant Miquel.
Dotze rajoles de Valencia.
Quatre de bitllets de diverses rifes.

COMAS GERMANS

Runes de la Col·legiata de Santa Ana.
Runes del Claustre de Sant Pere.
Fatxada de Sant Pere.
Fatxada de l'Esperança.
Garita del Portal de Santa Madrona.
Claustre de l'Universitat. Convent del Carme.
Sinia en el Passeig del Cementiri vell.
Vista lateral del pabelló entrant a la Ciutadela.

Ciudadela l'any 1874.
Execucions l'any 1809.
Ciudadela.
Rampa de Muralla de Mar l'any 1875.
Delícies del Tívoli.
Arribada del General Mina.
Casa Gibert.
Sortidor del Passeig de Gracia.
Ocurrences de Barcelona
Antiga fatxada de la Catedral.
Entrada de la Reina Cristina a Barcelona.
Enderrocament de la Font del Vell.
Atach de Gracia.
Muralla de la part dels Tallers l'any 1842.
Muralla per darrera de Sant Pere l'any 1842.
Baluart de Mig-dia.
Fort de Canaletes.
Ciudadela desde'l Portal Nou l'any 1843.
Pont Llevadiç del Portal Nou.
Aduana l'any 1842.
Canaletes.
Jardí del General.
Pescateria antiga l'any 1842.
Fàbrica de canons.
La Farola l'any 1842.
Enderrocament de les muralles.
Baixada de Sant Miquel.
Fatxada romana del Palau de la Diputació.

JOSEPH ESCARDIBUL

Mapa de Barcelona per districtes.
Vista de l'Aduana.

ESCOLA D'ARQUITECTURA

Dues vistes del port de Barcelona.
Detalls d'un temple romà.
Detalls de cornises, torreons romans.
Rambla. Plano geomètrich de la muralla, carrerons, etc.

Sols així aquesta Exposició serà profitosa a tots nosaltres, puix d'aquest examen que us aconsello tal vegada en surti'l convenciment de que alguns dels fets que aquestes làmines recorden, en lloch de ser actes reflexius, treballs veritablement útils, no foren més que llastimosos y degadades criminals esbojarraments, entusiasmes estèrils, tressors de forces abundoses malgastades en les miserables disbauxes dels partits polítichs... y ditxosos nosaltres si aquest trist convenciment fa nàixer en nosaltres el ferm propòsit de llaurar més dret en el pervindre.

Aquest examen que us aconsello retreurà a vostres ulls un sèns fi de monuments enrunats y esmicolats, més que pel temps, per la despiadada mà de l'home. Asseguts un moment entre tantes runes, mediteu en silenci y pregunteu-vos si les passions diabòliques, y quan no les passions la moda capritxosa, mereixien que'ls oferíssim en holocauste aquelles joyes de nostra terra... De segur que si en el fons del nostre ser hi fem aquell silenci que us he dit, al recordar certs monuments vergonyosament enrunats, de segur que al recordar-ho sentirem la sobirana veu de la consciencia acusant-nos severament d'haver pres a nostra santa mare Catalunya les més preuades joyes de son tresor artístich, lo més bell de la nostra herencia, pera engreixar á una colla d'impostors que encara avuy criden y esvaloten disputant-se'ls esqueixos de la miserable túnica d'Espanya posada en creu y expirant. Sentirem la veu de la consciencia que'ns dirà que reformar no és destruir; que reformar ab seny estudiatiu és de prudents y savis; que'l destruir y enrunar sense solta ni volta y pel sol gust de destruir és obra, quan no de bojos, de criminals; y de bojos y criminals ens acusarà la consciencia no més ab que, posats davant de tanta runa, fem un esforç pera recullir-nos dins nosaltres mateixos y ens preguntem seriament:

¿Per què destruïrem tot això? El destruir-ho ¿era realment convenient o necessari? ¿Ho exigia'l bé de la patria, el veritable progrés? ¿Quin bé n'hem tret d'haver-ho destruït?

¿Som ara més lliures, més rics, més forts que abans?

Aquells monuments, avuy desapareguts, ¿eren trastos inútils, mobles vells que de res servien? Y si com a trastos vells vàrem desfer-los y cremar-los, quan no'ls venguérem a l'Encant, ¿els hem substituït per altres de millor o al menys tant bons?

No sé, senyors, lo que a tot això us respondrà la vostra consciencia. La meva'm diu que aquells monuments no eren afegits postiços al casal gloriós de nostra patria; me diu que no eren senzills envans que poden treure-s sense que'l còs de l'edifici se'n ressenti: la meva consciencia'm diu que eren parets mestres, pilans forts, columnes fermes que sostenien el palau de nostra patria...

Si això mateix us diu la vostra consciencia, l'examen haurà sigut profitós, perquè vindrà'l penediment y ab el penediment la necessaria esmena. Aquesta esmena serà la bona ordenació del present; y aquesta savia y prudent ordenació d'avuy serà feconda provisió pera demà.

Si aquesta Exposició contribueix, per poch que sia, an aquest bon resultat, el CENTRE EXCURSIONISTA haurà contribuït, per sa part y en lo que sos medis li permeten, a posar fi, que ja és hora, a un dels més terribles dolors de Catalunya. Catalunya és realment una veritable Dolorosa: de les espases de dolor que du ficades al cor n'hi ha una que és la més punxant, la que's fa més endins y arriba més al viu: és aquesta la que sos propis fills l'hi aficaren a l'ajudar a sos enemichs en l'obra impia de desfer les parets de la casa de sos pares... ¿Seguirem nosaltres treballant en aquesta obra de dimonis, en aquesta obra de butxins de nostre mare? Ja és hora d'arrancar aquesta espasa del cor de Catalunya: nosaltres, que volem treure totes les que hi té clavades, hem de començar per treure la que nosaltres l'hi clavàrem: arranquem-la, donchs, y fem, senyors, que aviat, ben aviat, comencin pera ella'ls inefables misteris de Goig.

He dit.

RAMON PICÓ Y CAMPAMAR

CATALEG DE LES OBRES EXPOSADES

Y NOM DELS EXPOSITORS

FRANCISCO AMIGÓ

Hort de Santa Ana, sala capitular y rectoria.
Montjuich per la part de terra.
Voltes dels Encants.
Carrer de les Caputxes.
Carrer del Consulat.
Sota muralla desde la Plaça de Sant Sebastià.
Sinia de les Hortes de Sant Bertran.
Altra vista de les Hortes de Sant Bertran.
Hort de Santa Ana.
Altra vista de l'Hort de Santa Ana.
Convent de Valldonzella.

ATENEO BARCELONÉS

Un Album gran de fotografies de Barcelona.

MIQUEL ARRAU

Portal de Santa Madrona, quadro a l'oli.

FRANCISCO BOFARULL

Claustre del Convent de Santa Caterina, quadro a l'oli.
Sis vistes de la revolució de 1842.

JOAN CARDONA

Dressanes, en la vinguda d'Isabel II l'any 1834.
Muralla de Mar. Absis de Sant Francesch. Regates.
Torneig fòra'l portal de Sant Antoni l'any 1834.
Abans y Ara.
Campament sanitari. Creu Coberta, 1821.
Records de Barcelona.
Llotja a la vinguda de Carles IV.
Arch triomfal l'any 1840.
Bombeig de Barcelona l'any 1842.
Siti y bombeig de Barcelona per l'Almirant anglès, 1808.
Bombeig de Barcelona. Fugida de la gent per mar.
Vista de Barcelona desde'l pont de les Bigues.
Vista de Barcelona desde'l port.
Vista meridional de Barcelona.
Port de Barcelona durant l'Exposició de 1888.
Portal de Mar.
Portal Nou.
Porta del *Socorro*. Ciutadela.
Cenotafi als vuit hèroes de 1808.
Túmbol a les víctimes de 1808.
Túmbol pera'l general Lacy.
Túmbol als hèroes de Bilbao.
Plaça Nova ab el portal.
Plaça de la Constitució.
Enderrocament del Palau.
Mosaich del Palau.
Caritat pera'ls presos.
Iglesia de Jerusalem. Fatxada y claustres.
Iglesia de Junqueres. Fatxada.
Monastir de Junqueres. Fatxada y claustres.
Altar de Santa Madrona en el convent dels Caputxins.
Crema del Convent del Carme l'any 1835.
Crema dels retrats dels reys l'any 1868.
Assalt de la Ciutadela per la Jamancia.
Quartel de la milícia en l'Ensenyança.
Casa de la Ciutat.
Baixada de la Presó.
Carrer Nou de la Rambla.
Interior de l'Iglesia del Pi. Altar major antich.

Quadro de Sant Miquel.
Cripta de Santa Eulària.
Sepulcre de Santa Eulària.
La Boqueria de Barcelona l'any 1802.
Jardí del General.
Quartel d'artilleria.
Escarapeles de Fernando VII.
Monument a Fernando II en la Plaça Real.
Làpida de la Constitució l'any 1840.
Font del Vell.
Montanyes russes dels Camps Eliseus.
Hotel Internacional, 1888.
Carta de Sanitat.
Vale real.
Bitllet dels Empedrats.
Bitllet de la Casa de Caritat.
Bitllet de l'Hospital.
Nombrament d'un cabo de Milícia l'any 1841.
Passeig de Sant Joan.
Entrada de Carles IV a Barcelona.
Entrada de Fernando VII a Barcelona.
Fatxada del *Prado Catalán*.
Fatxada dels *Camps Eliseos*.
Trenta targetes de balls d'envelats.
Diversos romanços grans.
Diversos romanços petits.
Diverses auques de rodolins.
Diverses auques de soldats.
Monedes.
La mort de la peça de dos quartos.

ANTONI CARETA Y VIDAL

Carrer de les Magdalenes.
Fatxada de l'Església de les Magdalenes.

FRANCESCH CARRERAS CANDI

Monument a la Plaça de la Pau l'any 1876.
Passeig de Colón en son centenari.

Dues vistes del traslado de les despulles del Comte Berenguer a Ripoll.

EMILI CASALS

Finestra del carrer d'en Petritxol, n.º 10.
Carrer d'en Mill.
Sinia en el Passeig de Gracia.

JOAN CASANOVAS

Revolució en 1869. Les Caputxines.
L'Espanya Industrial (1870).
Sortidor del Passeig de Gracia (1870).
Trajos militars (1840).

CASA COMUNAL

Un plan de la planta baixa del Palau Real.

RAMON CASELLAS

Sis dibuixos de costums de 1808, per J. Flauger.
Saló de Llotja l'any 1828. Ball donat al rey Fernando.
Miramar l'any 1828, per Pau Rigalt.
Rambla l'any 1840, per Alsamora.
Professó de Corpus, »
Plaça Nova, »
Botiga de robes, »
Carro de vela, »
Passeig de Sant Joan l'any 1846, per Lluís Rigalt.
Carrer d'en Gignàs l'any 1867.
Santa Ana l'any 1867.
Port en 1867.
Catedral.
Plaça Nova l'any 1867.
Dressanes per la part de Mar en 1864.
Carretera fora del Portal Nou.

Dues vistes diferents de la platja.
Font en el Jardí del General.
Barcelona desde Llotja l'any 1867.
Mar Vella l'any 1876.
Darrera del Correu l'any 1867.
Camps Eliseus l'any 1872.
Cantonada del carrer de les Egipciques.
Dues vistes diferents de Sant Bertran l'any 1867.
La Platja l'any 1876.
Jardí del General l'any 1869.
Setze vistes dels voltants de Barcelona.

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

Vuit làmines dels màrtirs de l'any 1808.
Monument de la Plaça Real.
Banys àrabs del carrer dels Banys Nous.
Temple d'Hercul.
Enderrocament del Palau y son mosaich.
Arch de la Plaça de Sant Jaume a la tornada dels voluntaris catalans de l'Àfrica.
Ocupació de Montjuich y Ciutadela per les tropes franceses l'any 1808.
Calch de la Rambla.
Calch del Priorat de Sant Joan.
Calch del Convent de les Beyates de Sant Domingo.
Calch de Sant Miquel.
Dotze rajoles de Valencia.
Quatre de bitllets de diverses rifles.

COMAS GERMANS

Runes de la Col·legiata de Santa Ana.
Runes del Claustre de Sant Pere.
Fatxada de Sant Pere.
Fatxada de l'Esperança.
Garita del Portal de Santa Màdrona.
Claustre de l'Universitat. Convent del Carme.
Sinia en el Passeig del Cementiri vell.
Vista lateral del pabelló entrant a la Ciutadela.

Ciutadela l'any 1874.
Execucions l'any 1809.
Ciutadela.
Rampa de Muralla de Mar l'any 1875.
Delícies del Tívoli.
Arribada del General Mina.
Casa Gibert.
Sortidor del Passeig de Gràcia.
Ocurrences de Barcelona
Antiga fatxada de la Catedral.
Entrada de la Reina Cristina a Barcelona.
Enderrocament de la Font del Vell.
Atach de Gràcia.
Muralla de la part dels Tallers l'any 1842.
Muralla per darrera de Sant Pere l'any 1842.
Baluart de Mig-dia.
Fort de Canaletes.
Ciutadela desde'l Portal Nou l'any 1843.
Pont Llevadiç del Portal Nou.
Aduana l'any 1842.
Canaletes.
Jardí del General.
Pescateria antiga l'any 1842.
Fàbrica de canons.
La Farola l'any 1842.
Enderrocament de les muralles.
Baixada de Sant Miquel.
Fatxada romana del Palau de la Diputació.

JOSEPH ESCARDIBUL

Mapa de Barcelona per districtes.
Vista de l'Aduana.

ESCOLA D'ARQUITECTURA

Dues vistes del port de Barcelona.
Detalls d'un temple romà.
Detalls de cornises, torreons romans.
Rambla. Plano geomètrich de la muralla, carrerons, etc.

Sis vistes del Passeig de Sant Joan y fonts.
Convent de Sant Sebastià.
Iglesia y Monastir de Sant Pere de les Puelles.
Muralla de Mar.
Reals Dressanes. Convent de Santa Mònica.
Quatre vistes del Palau Real.
Sis vistes del pont del Palau a l'Aduana.
Dues vistes del port, Sortida de la marina.
Pla de les Comedies.
Rambla.
Convent de Caputxins Plan.
Convent de Trinitaris »
Convent de Sant Francesch »
Convent de la Mercè »
Jardí Botànich. »

LLUÍS FIGUEROLA

Plan de Barcelona antiga.
Plan de l'antich barri de Ribera.
Projecte de fortificació de Barcelona.
Troç de muralla aont està edificada l'Universitat actual.

VICTOR FONT

Inundació de Barcelona l'any 1862.
Plaça Real l'any 1862.

ALFRED GAZA

Nombroses y valioses vistes d'edificis y coses desaparegudes de
Barcelona.

MACARI GOLFERICHS

Pòrtich de l'antiga iglesia de Sant Jaume.
Dues vistes de Casa Gralla.
Carrer de la Portaferriça.

Quatre vistes de Santa Caterina.
Plaça Nova.
Torre de Canaletes.
Llotja y Passeig d'Isabel.
Sant Agustí vell.
Claustre de Sant Francesch.
Torre de la Ciutadela.
Font d'Aretusa.
Plaça de Catalunya. Sortidor. Circ eqüestre.
Plaça de la Boqueria. Fonda de l'Estevet. Liceu.
Fatxada antiga de la Casa de la Ciutat. Quadro a l'oli.
Brancal de l'altar major de Pedralbes.

JOAQUIM LLONCH

Vista panoràmica de Barcelona desde Montjuich.
Vista panoràmica de Barcelona desde la Farola.

JAUME OLIVER Y BALBEY

Túmbol l'any 1789 per Carles III.
Sèu de Barcelona. Exequies de Maria Amalia l'any 1761.
Paret de Mar.
Consulat de Mar.
Vista de la Muralla de Mar.
Una casa del Carrer Ample.
Aixamplament de la Plaça de *Palacio* y alçat, etc.
Plan geomètrich de la Ciutadela.
Ornament d'una casa del carrer del Portal Nou l'any 1783.
Arch de triomf pera la reina mare l'any 1844.
Túmbol en l'Esperança pera'ls funerals de Fernando VII.
Túmbol en la Sèu pera'ls funerals de Fernando VII l'any 1833.

RAMON PICÓ Y CAMPAMAR

Invitació a un Certamen de dret públich y de la Constitució
política espanyola.

JOSEPH M.ª SERRA Y MARSAL

Vista de Barcelona presa del recolze de Mataró.
Vista de Barcelona desde l'entrada del Port.
Gran Hotel Internacional l'any 1888.
Escala de la Muralla de Mar en la Plaça de Sant Sebastià.
Font d'Aretusa.
Dues vistes de la Muralla de Mar.
Jardí del General.
Palau.
Rambla y Font del Vell.
Pont d'una porta de la Ciutadela.
Passeig Nou.
Plaça Nova y portal antich.

FRANCISCO SOLER Y ROVIROSA

Claustre de Junqueres.
Porta de la Ciutadela.
Cenotafi erigit, etc.
Claustre de Jerusalem.
Cafè de Novetats.
Sant Pau del Camp.
Dues vistes de la Plaça de *Palacio*.
Fatxada de Casa Gralla.
Plaça de *Palacio*.
Fatxada de la Diputació.
Cinch vistes del Convent de Mont-Sió.
Una casa del Carrer Ample.
Portal del carrer de Santa Ana.
Col·legiata de Santa Ana.
Iglesia de la Ciutadela.
Baixada de Sant Miquel.
Palau.
Palau l'any 1858.
Torre del Palau.
Carrer dels Ases.
Placeta del Pi.
Dues vistes del Convent de les Mínimes.
Laboratori de l'Hospital.

Enderrocament de la Ciutadela.
Convent de les Caputxines.
Convent de Mont-Sió.
Convent de les Mínimes.
Claustre de Sant Pere.
Convent del Carme.
Convent de Religioses Mínimes.
Convent dels Caputxins.
Pati de Junqueres.
Convent de les Caputxines.
Carrer dels Obradors, n.º 6.
Col·legiata de Santa Ana.
Quartel de les Dressanes.
Carrer dels Archs.
Carrer de l'Avinyó, n.º 22.
Sant Gayetano.
Enderrocament del Palau
Plaça de la torre de la Ciutadela.
Les torres de Canaletes.
Torres de la Rambla de Canaletes.
Convent dels Caputxins.
Carrer del Triomf.
Teatre Principal l'any 1788.
Teatre Principal l'any 1849.
Teatre Principal antich.
Convent de Mont-Sió.
Perfil del saló del real palau.

JOSEPH M.ª TAMBURINI

Dues vistes de les Dressanes.
Fossos de la muralla per la part de Sant Pau.
Font de l'Aduana.
Estació de Martorell y pont del ferro-carril de Sarrià.
Voltants de l'estació de Çaragoça.
Fortu-Pio.
Pajarera del Jardí del General.
Interior de la Ciutadela.
Born Vell.
Muralla de Mar.
Polvorí de la Ciutadela.

Casa Regàs.
Pont del Bogatell.
Vista d'un carrer.

LLUÍS M.ª TINTORÉ

Un quadro gran, pintat a l'oli, de l'incendi del Gran Teatre del Liceu d'Isabel II en 1862.

JULI VINTRÓ

Tres plans antichs de Barcelona.
Plan de 1697.
Passeig nou de Sant Joan.
Dibuix panoràmich de Barcelona l'any 1825.
Vista d'una part del Port l'any 1807.
Vista de la Llotja l'any 1807.
Les esquadres estrangeres en el port l'any 1888.
Andamiatge del monument a Colón.
Arch triomfal en el Carrer de Corts l'any 1888.
Arribada a Barcelona de Fra Vicens Ferrer.
Plan topogràfich del Palau Real.
Plan físich de Barcelona.
Plan pera obrir un carrer al d'en Robador.
Dos plans particulars.
Plan del Teatre Principal l'any 1788.
Dues làmines de Verges.
Set auques de rodolins y soldats.
Un *bando* carnavalesch.

MEMORIA DEL SECRETARI

Senyors:

Pera commemorar el 24e aniversari de la fundació del CENTRE, y trobant-nos a les acaballes del darrer segle, la Junta Directiva va resoldre celebrar una Exposició de documents gràfichs dels monuments desapareguts a Barcelona durant el segle XIX. Tenint en compte la transformació que ha sofert nostra estimada ciutat en la passada centuria y l'interès ab que'l CENTRE ha mirat sempre les coses de Catalunya, no té res d'estrany que l'expressat acord fos acullit ab entusiasme per part de les corporacions y particulars amants de l'art de nostra terra, y l'esmentada Exposició obtingués un èxit que de cap manera podiem esperar. Retrassada la seva inauguració per causes que no és precis explicar, aquella va tindre lloch el dia 3 de Març, en quina sessió'l senyor President, D. Ramon Picó y Campamar, va llegir un notable discurs enaltint l'importancia de l'acte que realisavem.

Mentres ha estat oberta, s'han llegit algunes conferencies, totes elles interessants, sobre materies ab la mateixa relacionades. La primera va donar-la D. Ramon N. Comas, qui desenrotllà'l tema «L'Art en les iglesies de Barcelona durant el segle XIX». Començà fent un paralel entre'l nombre de temples oberts al culte al començar el

segle y els que hi havia a l'acabar. Féu una serie de curioses consideracions sobre l'història dels esmentats temples y les conseqüències que desde la guerra ab França portaren les revoltes civils fins l'any 1835; féu referencia a la revolució de Setembre, donant altres detalls molt pertinents pera l'història religiosa de Barcelona.

Estudià lo que eren les esglésies barcelonines a primers del segle XIX; analisà l'art en totes elles, plenes allavors de l'influencia barroca; anà seguint època per època l'evolució del gust en les esglésies fins que renaix el gòtic y després el romànic; seguidament se fixà en l'arquitectura, escultura y pintura dintre dels temples classificant-les per estils.

El dia 15 D. Joan Cardona va tractar de les coses perdudes a Barcelona en el segle XIX.

El conferenciant va fer aparèixer als presents les muralles ab ses torres y portals, les esglésies ab lo que tenien de més característich, els carrers, edificis, forts, monuments, festes locals, oficis y costums de barri, aixís com el caràcter patriarcal que caracterisava a la ciutat.

D. Lluís Figuerola el dia 29 va dissertar sobre'l tema: «Una excursió ideal pintoresca a través de les noves vies de reforma de Barcelona», anotant un per un tots els edificis que han de desaparèixer y els records històrics dels mateixos, essent tots els conferencians molt aplaudits per la nombrosa concurrència que assistí en els esmentats actes.

En la present *Memoria* no faré pas un inventari de quiscun dels documents que han estat exposats, per constatar detalladament descrits en el catàleg que oportunament se publicarà: tant sols donaré una lleugera idea de lo més notable, ja per son valor històric o artístich, a fi de que pugui formar-se ben bé càrrech de la transcendència de l'acte quina clausura verifiquem avuy.

Pera major claretat, podem dividir aquests documents en tres seccions o grups: 1.er, els que's refereixen a construccions militars; 2.^{on}, monuments religiosos, y 3.er, monuments públics y particulars que no revesteixen aquell

caràcter, comprenent-hi ademés els que s'aixecaren en commemoració d'un fet de transcendencia o bé en virtut de festes populars.

Corresponent a la primera secció, els Srs. Amigó, Arrau, Cardona, Casellas, Comas, Figuerola, Gaza, Golferichs, Oliver y Vintró han exposat diferents fotografies y gravats, y el Sr. Soler y Rovirosa algunes aquareles d'una primorosa execució que'ns mostren ben clarament l'aspecte de la ciutat en la primera meitat de la passada centuria, ab ses muralles y forts que per tot costat la voltaven, entre ells el Portal y muralla de mar, baluart de les Dressanes, Tallers, torres de Canaletes y Santa Agna, baluart de Sant Pere, Portal Nou, *Fortu-Pio*, bateria de Don Carles y l'afrentosa Ciutadela.

Monuments de caràcter religiós: en aquest grupo, ademés dels senyors abans esmentats, hi figuren com expositors l'Escola d'Arquitectura, el nostre CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA y el Sr. Bofarull ab un notable quadro a l'oli del no menys notable claustre de Santa Catarina. Els successors del Sr. Soler y Rovirosa han exposat magnífiques aquareles del renomnat escenògraf, representant el romànich claustre de Sant Pere de les Puelles, de Junqueres, Convents de Mont-Sió, Caputxins, Carme y col·legiata de Santa Agna; el Sr. Cardona, fotografies del convent de Junqueres y de Jerusalem; el senyor Golferichs, diferents gravats del de Sant Francesch y porxo de Sant Jaume; dels germans Comas són uns dibuixos que representen els convents del Carme y de l'Ensenyança; el Sr. Gaza exposa també's plans del de Santa Catarina y alguns interessants gravats del campanar y iglesia de Sant Miquel, que per sort podem veure-la avuy en part reconstruida al costat de la Mercè, lo mateix que la de Junqueres en la moderna parroquia de la Concepció; ademés hi veyem els plans de les iglesies de Sant Sebastià y de Sant Pere, de l'Escola d'Arquitectura y de les Beates y convents de la Rambla, del CENTRE EXCURSIONISTA, calcats aquests de l'original que existeix en l'arxiu de Casa la Ciutat; figurant-hi també algunes làmines de monuments

funeraris aixecats a la memòria de diferents personatges polítics al celebrar-se les seves exequies.

Entre'ls documents que comprèn la tercera secció, dech fer particular esment dels plans del Palau Real que exposa l'Escola d'Arquitectura, els de l'Exposició Universal, del Sr. Figuerola; l'Hotel Internacional, del Sr. Serra; els Banys Àrabs y el grandió Palau dels nostres reys, del CENTRE EXCURSIONISTA; la famosa casa de Gralla, exemplar notabilíssim del Renaixement; la Crema del Liceu, quadro a l'oli del Sr. Tintoré; la presó de la plaça de l'Angel, portal de la Plaça Nova y passeig de l'Esplanada, del Sr. Cardona; aquareles del Sr. Solé y Rovirosa; dos quadros de la plaça de la Boqueria y Plaça Real, del Sr. Font; un altre del Sr. Careta y Vidal del carrer de les Magdalenes; les fonts de l'Aduana, del Vell, d'Aretusa, del Moll, del Sr. Gaza; y nombrosos gravats representant escenes y festes populars en els quals mostren curiosos detalls de la ciutat en l'època a que's refereixen.

Veus-aquí lleugerament descrits y enumerats els principals documents que han figurat en la nostra Exposició. Al visitar-la, d'un cop d'ull haurem pogut apreciar les modificacions que ha sofert Barcelona en una centuria y els sacrilegis artístichs que s'han comès. En bona hora que s'enderroquessin les muralles que encongien l'expansió d'una ciutat plena de vida y, sobre tot, l'afrentosa Ciutadella, que tot bon català's plany de que n'hagi quedat pedra sobre pedra; més ¿quina necessitat hi havia de que desapareguessin monuments com els que han constituït la nostra Exposició? Cap, ni una. An els que venerem el passat perquè'ns recorda lo que erem y ens fa veure lo que som, veritablement ens apena l'ànima al contemplar tanta destrucció. En aquella centuria, hem vist desaparèixer els mellors florons de la corona artística ab que s'enorgullia la ciutat comtal; uns foren destruïts per les flames enceses pel foch de les passions polítiques que en mala hora vingueren a torbar la pau de nostra casa; altres varen ser arrasats per ordre dels que més interès havien de tindre en conservar-los.

Recordem-ho tot, y al veure lo molt que hem destruit del rich patrimoni artístich que'ns llegaren nostres avis, pot-ser farà que d'aquí en endavant conservem y estimem en lo que val lo poch que'ns queda. *He dit.*

CEFERÍ ROCAFORT

NOTES SOBRE'LS MONUMENTS ARTISTICHS

BARCELONINS

DESAPAREGUTS DURANT EL SEGLE XIX

És innegable que comparada la Barcelona del començament del segle XIX ab la dels últims de la mateixa centuria hi ha tanta diferencia que sols podria apreciar la transformació operada aquell qui, havent arribat a molt vell y conservant les facultats intel·lectuals, se n'hagués fet càrrech a mesura que s'ha anat realisant. Sols ell podria donar-nos-en cabal idea. Els demés sols podem tenir-ne una idea per referencies.

Que ha sigut gran el cambi ab tot y restar-ne encara subsistent la major part de son antich caseriu, no hi ha que dubtar-ho. Pot dir-se que cap altra ciutat de tant llarga historia ha fet un tal cambi, no essent-ne capital de nacionalitat y cort de l'estat polítich. Però aquí, que no s'ha tingut el Govern interessat en que Barcelona anés creixent y que a l'intentar-se remoure una petita pedra s'ha hagut de topar ab mil dificultats y obstacles, és veraderament assombrós lo que s'ha fet. Sols un empeny decidit y perseverant, del que n'hi hauran pochs exemples en els anyals de les poblacions que han arribat a tenir vida exuberant, podia conseguir lo que s'ha obtingut. Efectivament: solament per aquesta raó pot compendre-s com Barcelona, havent començat la centuria que acabà de passar als 31 de Desembre del 1899, comptant una població

que no pujaria gaire més de 120,000 ànimes, incloint-hi les que tenien llur estada en els poblets de llurs voltants, això és, Hortes de Sant Bertran, Falda de Montjuich, Sans, Hostafranchs, Corts de Sarrià, Sant Gervasi de Cassoles, Gracia, afòres del Portal Nou, Sant Martí de Provensals y Sant Andreu de Palomar, a l'arribar a n'aquella fetxa comptés 533,000 habitants. Xifra molt superior en el cas d'esser certa y justa, però que encara hi ha qui l'augmenta fins a més de 600,000, atenent-se a datos y a càlculs molt atendibles.

Y més hi ha que notar, y és que aquest desenrotllo verdaderament assombrós no s'ha efectuat pas en les mellors condicions, puix ademés dels entrebanchs que s'han hagut de contrarrestar en l'ordre polítich, s'han presentat també contrarietats de força major de tant en quan que no era possible solventar-les ab pactes y compromisos. Y és aixís en quant nostra ciutat al començar-se'l segle XIX se trobava agobiada per una crudel miseria que no sols havia perjudicat a la cada dia més creixent industria, sinó que també havia portat la fam a moltes families que's trobaven desposseïdes de medis pera emigrar; després sofreix l'açot d'una invasió forastera que dura sis anys, durant quin temps no és lliure de les més petites accions, perquè s'ha realisat lo de que «hostes vindran que de casa'ns treuran», y en conseqüència de l'opressió que la domina són tants els barcelonins que fugen de llur ciutat, que quatre anys després d'haver-se'n anat els francesos invasors havia disminuït el nombre d'habitants a 83,289. Després vénen períodes de malalties epidèmiques o contagioses que, com en els anys 1821, 1834, 1854, 1865, 1870, 1885 y 1891, la castiguen arrebaissant-li milers de ciutadans; lo qual ab aquells períodes anormals en que les lluites polítiques a cada moment aixequen rebomboris y revolucions que no fan més que mantenir la ciutat en continu sobressalt, sèns descuidar-nos dels efectes que li causen les guerres civils y les colonials y les crisis industrials, que tampoch ne falten, tot són, per dir-ho d'alguna manera, conjures contra la prosperitat d'aquesta capital.

Alguns volen que'ls cambis polítichs l'han afavorida. Això no és pas veritat. La vinguda dels soldats de Napoleon, ni la dels fills de Sant Lluís, el constitucionalisme ni la llibertat, la guerra dels set anys, ni la crema dels convents, la Junta Central ni la Jamancia, les bombes d'Espartero ni les barricades del temps del general Zapatero, a igual que la *gloriosa* del 68; la guerra civil y les colonials, no foren pas elements de prosperitat ni pot suposar-se que ho fossin, perquè això equivaldria a volguer sostenir que la Guerra és igualment benefactora que la Pau, que'l desordre és tant beneficiós com la vida tranquila y que no implica res la diversitat de sentiments pera conseguir una unitat de mires, una identitat d'aspiracions. Lo que ha succeït és que, a pesar d'aquests contratemps que havien d'esser obstacles inevitables a la creixensa de Barcelona, aquesta ha crescut y s'ha fet preponderant, de la mateixa manera que s'ha anat fent més populosa a mesura que llurs condicions de salubritat han sigut pitjors y la mortalitat, en conseqüència, relativament més gran.

No: la política no ha sigut pas l'element impulsador de l'augment material d'aquesta capital. D'esser aixís, a ella haurien vingut a tenir-hi estada'ls directors de la cosa pública que entén en la governació de l'Estat. Lo que l'ha impulsada ha sigut el caràcter que l'ha distingida desde temps antich, acreditant-la d'esser a propòsit pera obrar com a cap y columna de Catalunya. És l'accentuació del caràcter català, que s'ha evidenciat en ella ja en èpoques passades y que força motriu de llur activitat la constituí en una ciutat lliure entre les ciutats que de més llibertats disfrutaven; en competidora de les més arriscades empreses de mar y terra, tant si's referien a conseguir preponderancia militar com si tenien per objecte satisfer afany mercantívol; en amiga de les més riques y pròsperes y en admiració constant de les estacionaries. És el caràcter català descontentadiç de mena; may està satisfet del present: sempre s'inquieta per un pervindre mellor. Pera conseguir-lo no escatima activitat ni tampoch deixa per-

dre'l temps. Feya anys que havia perduda llur representació política, y si s'havia conformat en esser dirigida y en no esser directora, no per això'n tenia prou ab viure de records, per més que aquests fossen molt honorífichs per la gloria que li havien reportada'ls fets que'ls havien originat. Havia sigut feineria y comerciant, y llurs manufactures en majoria havien lograt bon crèdit en els mercats, y havien extès llurs relacions mercantils. En el treball, donchs, era on devia y va esperarçar llur rehabilitació.

Havia arribat l'època en que la civilisació dels pobles s'havia de midar pel desenrotllo de llur industria, y Barcelona, que havia sigut tant industriosa que en el segle XII ja coneixia moltes arts mecàniques que's desconeixien en les demés nacions europees; que a l'acabar-se'l segle XIV ja comptava establerts 64 corporacions gremials, nombre que ben segur eren ben poques les ciutats que podien comptar-lo, si es cas que n'hi havia alguna que efectivament arribés a tenir constituïdes tantes societats de treballadors, puix que hi ha motius pera dubtar-ho fins de París, la ciutat que's féu famosa per l'ufana industrial que logrà, tota vegada que és evident que vintiquatre són els oficis que s'agremiaren més aviat aquí que no allà, Barcelona no havia de deixar d'esser altre cop industriosa y manufacturera. També, en conseqüència, havia de tornar a esser una ciutat mercantil, per correspondre a les necessitats de la producció y a la tradició d'haver sigut ella una de les primeres d'Europa que tingueren instituit tribunal consular de Comerç, tenint-lo ja en 1279, regularisant-lo per aquell «Llibre del Consulat de Mar» que regí aquí per espay de més de cinch-cents anys, y fou no sols la lleislació marítima més acreditada de l'Edat Mitjana, sinó que també'l fonament del Dret internacional dels temps moderns.

Sols en l'esperit animós ab que ha consagrat aquesta ciutat llurs energies a l'Industria y al Comerç ha de buscar-se'l per què ha prosperat y s'ha engrandit tant. Y s'ha entregat, podriem dir, tant en còs y ànima a la producció manufacturera y a les especulacions mercantils, que tota

altra activitat l'ha supeditada a n'aquestes dugues manifestacions. Aixís és que les Belles Arts no han sigut estimades en lo que mereixen esser y han d'esser ateses. Les manufactures hauran resultat de bones condicions materials tant per la qualitat dels elements utilitzats com per la perfecció ab que hauran sigut treballades; però, generalment parlant, pot dir-se que'ls ha faltat aquell gust y aquella bellesa artístichs que havien de fer-les més escaentes, més estimables y avalorar-les més.

Y és que, a semblança d'aquella veritat consignada per Horaci de que'l «*poeta nascitur orator fit*», pot dir-se que l'*artista naix y l'industrial se fa*, y el nostre poble s'ha fet artesà y no artista, perquè si té excel·lents condicions pera esser lo primer, està mancat de les que's requereixen pera esser lo segon. Y no's digui que és per falta d'educació artística, puix en aquest cas hi haurà que convenir que no l'ha tinguda perquè no ha cregut de necessitat tenir-la. No cal enganyar-nos: els catalans may han format un poble d'artistes. Aont és l'escola catalana en Pintura, en Escultura, en Música y en Arquitectura? Això no vol dir que no haguem tingut algun que altre artista de mèrit; però, en general, aquí no se sent l'Art. Un cas pràctich y evident demostrarà que no són gratuïtes aquestes afirmacions. El dia de Sant Jordi són moltíssims els que van a visitar al patró de Catalunya en la capella que té en el palau que en altres temps fou de la Generalitat o Diputació Catalana. Molts són els que en aquell santuari's fixen que se sostenen en laire, en dos punts, la cúpula y voltes del sostre. Y tot-hom admira y alaba l'habilitat del qui fou l'autor director d'aquella obra d'estàtica, però ningú la considera anti-artística, perquè no repugna a son sentiment estètic el veure dos capitells sospesos a l'arranch de les tals voltes com si se'ls hagués trencat a cops de malleta'l fust y base de les columnes corresponents. No se sentirà dir que aquell alarde de sapiguer construir, ab tot y esser de molta habilitat, és evidentment lleig. Y aixís és la generalitat del nostre poble: s'enamora de lo enginyós, de lo ben executat que resulti en cada una de les parts un

treball, sia de la mena que's vulga; però no's fixa en si l'idea matriu que precedí a llur forma fou ben concebuda y convenientment desenrotllada.

Per això, com no té consciencia de la bellesa artística, no és estrany que no hagi reparat en destruir valiosos monuments artístichs, malmetre obres que mereixien esser respectades y, ab pretextos de restaurar, desvirtuar el bon efecte estètic d'un objecte més o menys important. Y no han sigut sempre'ls imbuits per les idees polítiques, ni'ls impulsats per millorar les condicions urbanes de la ciutat, sinó que també han comès tals disbarats artístichs persones que per llur criteri y llur il·lustració no semblaven a propòsit pera cooperar a l'obra de destrucció que aquí s'ha fet durant els anys del segle que havem vist acabar.

Que no tot lo que s'ha destruït valia y de que hi havia coses que pera la conveniencia general de millorar les condicions de la ciutat devien enderrocar-se, també hi estem conformes, puix no som d'aquells que tot lo que feren els passats estiga bé y dega respectar-se. S'ha de respectar tot lo que sia respectable per un sentit o altre, y no precisament perquè sia vell o antich.

L'objecte d'aquest treball no és altre que'l de donar una idea de lo que era Barcelona al començar la centuria passada y lo que ha resultat esser a l'acabar-la, oferint unes senzilles notes, si no de tot, de lo més important que ha anat desapareixent.

Més abans d'aquestes notes, com a preliminar, havem cregut no seria per demés donar una idea de lo que era Barcelona cent anys endarrera.

Al començar el segle XIX, l'aspecte general de l'antiga Barcino no era altre que'l d'un gran monastir voltat de muralles. Les afòres, ab llurs camps, hortes y vinyes, constituïen, com si diguessim, l'hisenda rural de la ciutat repartida en varies masoveries y els poblats establerts a més distancia dels tals murs, però enclosos en lo que s'ha anomenat desde antiga fetxa Pla de Barcelona, com unes

colonies agrícoles. L'aspecte de la població's deduïa en tal caràcter per les 79 cases religioses que hi havia establert dins el relativament esquifit perímetre que limitava aquell cercle de pedra y entre aquell laberinte de 348 carrers y carrerons y 36 places y placetes constituïts per les 5,797 cases que formaven la població. Mirada a distancia, sols sobresortien de la línia general de les edificacions, a més d'algun que altra torratxa, els campanars y campanarets de la Seu, de la Col·legiata de Santa Agna, de les 7 parroquies, dels 19 convents de frares, dels 18 de monges, de més iglesies y torres dels rellotges de Ca l'Erasme y Audiencia; y si alguns no tenien prou elevació pera mostrar llur silueta sobre'l fons blau del cel, els barcelonins no podien dubtar de llur existencia, per amagada que fos, que prou s'evidenciava ab el sò de les campanes, que aranes, ara altres prou se feya sentir tant de nit com de dia, y sobre tot quan s'esqueya que tocaven totes a la vegada, ja pera anunciar una festa, la mort d'algun personatge o la diada de la Commemoració dels Difunts Fídels, en quins casos era cosa de sortir a fòra y posar-se a distancia pera no sentir aital campanejar, com feya aquell notable escultor que's deya Salvador Gurri.

Interiorment pot dir-se que aquelles cases religioses ocupaven de les quatre parts del terreny una part ben grassa; de manera que, comptant que hi haguessin tres mil persones corresponents al clero, vivien en una gran amplada, mentres que'ls restants veïns vivien tot lo comprimit possible. Les vies públiques, les que relativament eren rectes, no guardaven en llur extensió la mateixa amplaria. Les guerres del segle XVII havien motivat l'enderrocament de les bories que hi havia creades fòra les muralles, en les quals hi havia edificis d'alguna importancia, pera que no afavorissin als enemichs que vingueren contra la capital proporcionant-los fortificació y defensa. La guerra de successió y el siti del 1713 y 1714 també deixà a centenars de famílies sense casa, y aixís fou que tingueren d'esser acullides dins les muralles. Ademés, hi ha que ab els estragos dels bombeigs, tant d'una època com de l'altra,

s'havien destruït moltes cases també, deduint-se'n, en conseqüència, dugues coses: primera, que, devént indemnisar als propietaris perjudicats y acullir als habitants dels barris de Montjuich, de Valldonzella, de Jesús, dels Caputxins Vells y algun altre, y aixís com també als que vivien en el barri de Ribera y no foren aposentats en les barraques de fusta aixecades a fòra'l Portal de Mar en el punt ont avuy hi està situat el barri marítim de la Barceloneta, fou precis 'aprofitar tot lo possible'l terreny pera aixecar-hi cases. D'aquesta manera se suprimiren bona part d'aquells jardins que eren la nota més atractívola de la ciutat, a la vegada que feyen més sanítós l'aire que s'hi respirava ab la flaira dels eucaliptus y l'aroma dels tarongers y llimoners; s'enxiquiren carrers y se suprimiren espais esbarjosos; aquelles cases que, a semblança d'algun exemplar que encara hi ha en el carrer del Rech, ab son porxo sostenint una terrassa anterior a la fatxada dels pisos de la casa, donant vida y llum a les vies dels carrers, si no s'havien substituït per altres edificacions, s'havia atansat la paret dels pisos fins a sortir de la vertical dels pilans del porxo, com pot observar-se encara en els carrers de Graciamat, en el Pla de Palacio, en la Freneria y fins fa poch en el carrer dels Ases; resultant d'això l'enfosquir-se'ls carrers y l'esser tristes les habitacions. Ja no era la Barcelona del 1800 aquella del 1600, en que quasi totes les cases, per esser de pedra, semblaven castells; moltes ni eren fetes ab parets de maó de pla, sinó de cantell; en lloch de jardins, cels-oberts humids a causa de la poca ventilació que hi corria, y les vies públiques, no empedrades ab grans lloses, com també testimonia que eren en son temps el P. Diago y altres, sinó ab empedrats malmesos, si és cas que n'hi havia. Veritat que a les darrerries de la centuria anterior s'havien aixecat edificis senyorials, com la Virreyna, Casa Larrad, Ca l'Erasme, Ca l'Alabau, Casa March de Reus, Casa Moya y alguna altra; però d'edificis com aquests se'n va perdre aviat la mena de construir-los, com també ja s'havia perdut la de construir aquelles altres finques quines fatxades, plenes de més o menys hermosos

esgrafiats, encara criden l'atenció dels que posseeixen sols una mica de gust artístich.

Y tant males condicions tenia la ciutat ab tot y tenir el camí de Ronda al peu de les muralles ombrejat per 2,000 arbres que s'ajuntaven ab els dels set carrers d'arboleda que constituïen el Passeig Nou, més generalment conegut per de Sant Joan, perquè, a falta de poguer anar enlloch més, allí anaven els ciutadans a buscar la bonaventura en la tradicionalment alegre nit de la diada del Precursor de Déu; y els passeigs de Muralla de Mar, ab la magnífica perspectiva del Port y la de Muralla de terra, ab llur extens panorama, a cada pas variat de bells punts de vista, enveja y admiració de tot foraster que venia a fer-los una visita; tant desitjosos estaven els barcelonins de més orejat espay del que on vivien, que pot dir-se no tenien altre afany que buscar ocasions pera anar a fer fontades: quan no en les montanyes de Sant Pere Martre, Tibidabo y Coll Cerola, per esser una mica apartades, s'acontentaren ab visitar les fonts de la Montanya de Montjuich, y fins les autoritats se creyèn fer-los un gros obsequi si podien proporcionar-los un altre manantial com el de la Font Trobada. Per altra part, de diversions n'hi havia ben poques; algun cafè hi havia ja establert a la Rambla, en el carrer Nou, en el Pla de les Comedies, en els Escudellers y en el Pla de Palacio. Però'l qualificatiu «cul de cafè» és prou eloqüent pera provar que'ls que hi anaven eren tant mal mirats com els que freqüentaven les tavernes. Com no ho havien d'esser, si fins ho eren els que massa assistien a les representacions del Teatre de Santa Creu! Per això, perquè la gent d'honestes costums no's contaminés de les tendENCIES ultrapirenenques que ja havien escalfat de cascos a alguns alatrencats, s'havia obert un teatre en la plaça de les Olles, on s'hi donaven funcions dramàtiques algunes tardes de dies feiners; els dies de festa no, perquè és el dia del Senyor. De la moral ortodoxa de les comedies o drames que s'hi representaven no calia dubtar-ne desde'l moment que'l clero secular y regular no tenia inconvenient en assistir-hi. L'argument d'algunes de les tals produccions escèniques

estava basat en la vida d'algun sant. Aquell fou el teatre precursor dels actuals que funcionen en algunes societats catòliques d'avuy dia, ab l'aggravant de que allavors se permetia que's presentessin en l'escena personatges femenins. Testimoni'l drama de Santa Madrona. Al sortir del teatre, els concurrents podien anar a brenar, pera esperar l'hora de sopar, en alguna d'aquelles xocolateries de les quals encara n'hi ha algun record en el carrer més Baix de Sant Pere, on també servien nates, matons de monja y aixarops. Els concurrents al Teatre de Santa Creu acostumaven anar a fer ressopó a Can Richotcho, on se'ls servia algun plat més o menys casolà, com al Falcó o bé la Catedral del carrer de la Lleona, on sempre hi havia a punt de rajar aquella bota del recó, quin vi de *dir missa* tant bé s'assentava al còs sucant-hi un parell de borregos. També hi havia un altre establiment de molta anomenada y que en l'època de referencia ja era ben antich, la *Taberna del sable*, que ab el pa amanit tenia més parroquians dels que volia. Alguna fonda hi havia també pera la gent forastera que no volia pendre estada en algun dels hostals, entre'ls quals sembla que predominava'l del de la Bona Sort de Sant Cugat. El Becco del Recó, que ja existia aleshores, devia esser una de les primeres fondes, puix és fama que durant l'invasió francesa hi menjava molta oficialitat de les tropes napoleòniques que's feyen duenyas de Barcelona.

Ah! També hi havia aleshores fronton. Al cap-d'amunt del carrer de la Cadena, això és, entrant pel carrer de l'Hospital, en unes casetes baixes que encara hi ha, s'hi jogava a pilota. Els jòchs de botxes s'establien en les afòres, per la part del Portal Nou y del de Sant Antoni. Els jòchs de prendes, el contar cuentos y rondalles, les ombres xinesques y jugar a cartes eren els passatemps casolans.

Fòra d'això, ja poca cosa més hi havia que l'anar a sentir l'*òpera dels pobres*, que no era altra cosa que assistir a l'iglesia quan hi havia un gran ofici ab orquestra o se cantava un d'aquells *Oratoris* dels quals tants de *librettos* ne

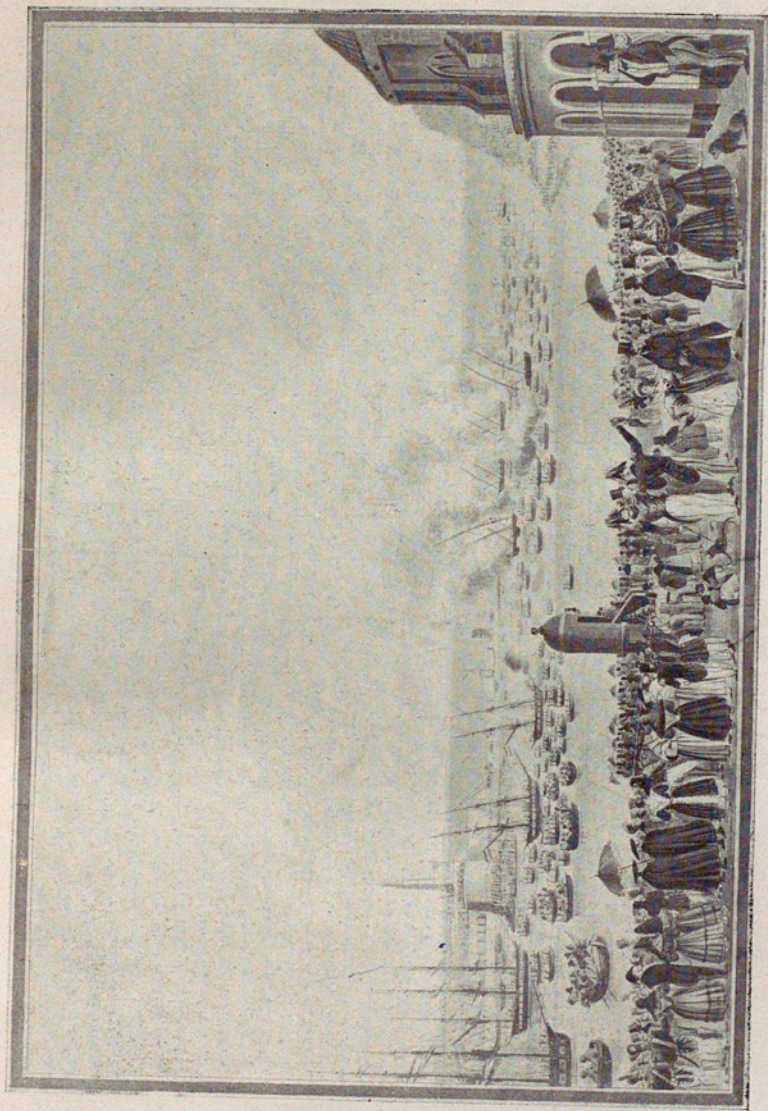
corren ab el títol de *drama sacro*. Les funcions religioses eren l'únich passatemps de les persones verament piadoses. Les processons del Corpus, les de Quaresma y Setmana Santa, la festa del carrer, el dia del sant de l'amo, la diada del patró del gremi, les festes de Nadal y Pasqua, el matar porch y demás fetxes de l'any per un concepte o altre assenyalades se celebraven patriarcalment, portant el tragi corresponent y relatiu a les cases, sobressortint aquelles extraordinaries en que era precís *ficar l'olla gran dintre la xica*, vessant-ho tot pera casar-se l'hereu o pera batejar-se algun fill. Y aixís aquella gent, que sembla passaven una vida d'encongiment y monòtona, ben mirat no resulta ser-ho tant, y fins hauria sigut més afalagadora si no haguessin tingut de viure en una ciutat que's trobava en les pitjors condicions de policia urbana y baix el domini de la Santa Inquisició.

A l'arribar a mitja centuria, Barcelona havia perdut molt d'aquell caràcter monacal que oferia a l'esser vista en conjunt desde fòra les muralles. No ha pogut lliurar-se encara, per més que ho ha intentat fa set anys, del tal cinturó de pedra que cada dia li va sofocant més la respiració. La que havia disminuït en població fins a 83,289 habitants en 1818, conforme ja queda indicat, a l'esser al 1850 ne compta 146,263. Entre'l nombre de campanars que li queden sobressortint de la linia dels terrats de les cases més altes que alcancen la mida de 100 pams hi campegen també 70 xemeneys corresponents a altres tants establiments industrials. El viatger que a l'arribar contempla son aspecte general, si se la mira desde per la banda del Portal de Sant Antoni, li semblarà que ha d'esser exclusivament industriosa y manufacturera; si per la part del Portal de l'Angel, creurà que és una ciutat aristocràtica; y per la part de Mar dirà que és comercial.

A l'acabar-se'l segle, mirada per la part de Mar, és una ciutat que viu atrafegada de negocis; per la part de montanya, una ciutat de gent rica com no n'hi haja en cap altra població del món.

MURALLES Y FORTS

Corresponents al primer circuit de fortificació que tingué la ciutat, que corresponia a l'època romana y que havia sigut reedificat en els temps dels nostres comtes segons havien sigut muralles y torres destruïdes ab motiu de les avingudes dels moros, durant la centuria passada pot dir-se que varen desaparèixer tots els restes que quedaven, subsistint sols les torres de la Plaça Nova. Tals foren la torre de la Plaça de l'Angel, cantonada a la Tapineria, record del primitiu Portal de Mar que tingué Barcelona, enderrocat en 1847. Les torres y part de mur d'aquell altre portal que hi havia prop la capella de Sant Cristòfol del Regomir, que's tirà a terra tot per allà l'any 1862; la part de muralla y torres que corresponien a la part del carrer d'Escudellers, Avinyó y Banys Nous en les parts on les edificacions són més modernes, incloint-hi la torra anomenada de Cató, conceptuada per alguns com el fragment més antich de construcció defensiva que hi havia, tant que algú havia dit si era testimoni dels temps que'ls cartaginesos estigueren aquí, y que ja venia amenaçant enderrocar-se feya temps, acabant per fer-ho en el susdit any 1847. Estava prop a l'entrada del Call y corresponia a la part d'hort o jardí que fins a aquell cantó y per aquell costat tenien encara aleshores les monges de l'Ensenyança, quan encara no s'havia obert el carrer de Fernando y les muralles passaven per la línia que assenyala'l mentat carrer d'En Avinyó en lo que ara és via pública y cases de les cantonades en la part més alta. Aqueix troç de cortina de pedra subsistí fins a l'any 1840 o 1841; els que corresponien a la part del Palau de la Comtessa en els Escudellers, subsistiren fins a l'any 1850 y tants.

Muralla de Mar. — Absis de Sant Francesch
Regates ab motiu d'unes festes celebrades a l'any 1834

Del segon circuit, obra del 1363, època en que's féu lo que'n podriem dir l'Ensanxe de la Barcelona oficial antiga, va desaparèixer, per la part de la Rambla, el Portal dels Escudellers ab ses torres, subsistent fins arribada la segona meitat de la centuria; el troç de muralla que quedava en la part de l'actual Passatge de Bacardí, ont hi havien tingut els Caputxins l'hort; el que hi havia davant del Liceu fins que's construïren les cases que ara hi ha; el que hi havia enfront del Col·legi del Bisbe en la Rambla dels Estudis, després del jardí de la casa del marquès de Comilles, ajuntant-se ab el rònech casal del marquès de Rocafort, que estava adherit a la torra que hi havia en la cantonada del carrer de la Canuda, la qual, ab la de la cantonada pariona, subsistiren les dugues fins als anys del 1850, constituïen la defensa del Portal de Santa Agna, que s'unia per la part de dalt ab el mur que a l'arribar a l'angle que forma la casa cantonera de la Rambla dita de Canaletas ab el carrer de Fontanella, girava pera anar a trobar el Portal de l'Angel y el Portal Nou, fins que empalmava ab la Ciutadela, tancant el Passeig de Sant Joan; tot lo qual ha anat desapareixent a mesura que les noves edificacions han anat motivant son enderrocament; de manera que fins bastant a les darreries del segle encara n'ha durat part.

Però aquell circuit tercer y últim, segons havia quedat després de la destrucció del barri de Ribera en 1716, y que desde'l Portal de Mar pel punt ont ara és Passeig d'Isabel II y de Colon anava a parar fins a les Dreçanes, tornant a rependre en el Baluart de les Pusses pera seguir pels portals de Santa Madrona y Sant Antoni arribant al Baluart dels Tallers, on tombava pera anar a trobar el Portal de l'Angel y continuar fins al Baluart de Sant Pere; y d'aquí, seguint altra linia, anava a ajuntar-se ab el Portal Nou, on, prenent nova direcció, s'ajuntava ab la Ciutadela y, com qui diu, ab el Fort Pio, que per la part de llevant, desde'l Portal de Mar ja citat, també quedava tancada la ciutat per la muralla que anava a unir-se al mateix fort, si bé no va poguer enderrocarse en 1843 per

l'iniciativa popular, que començà a efectuar-ho, però va rebre'l cop mortal definitivament en 1854, accedint-hi'l govern y contrariant-se les opinions dels que, a pesar de que fins havent-se premiat Memories en les que's provava que era convenient trencar les lligadures d'aquell cinturó de pedra, encara's mostraven rebechs y defensaven la conveniència de que Barcelona fos defensada com a plaça militar per fossos y muralles, baluards, forts y castells.

En efecte: un cop donada l'embestida y permès l'engrandiment de la ciutat fins que son caseriu se confongués ab el de les poblacions veïnes que s'havien anat poblant y constituint en entitats municipals, la Ciutadela, aquella fortalesa tant odiada, el Fort Pio y el D. Carles y fins les Dreçanes sobraven.

Dels cinch portals anomenats, el de l'Angel era'l més antic y l'únich que quedava del segon circuit, si bé en temps de Carles II havia sigut restaurat. Sapigut és que se li havia donat aital nom en raó d'aquella llegenda de que, entrant un dia dels últims anys del segle XIV Sant Vicens Ferrer a Barcelona, veyent un àngel damunt el Portal, li preguntà què hi feya, contestant-li que guardava la ciutat. Una pintura mural y una capella dedicada a l'Angel de la Guarda y a la que tenien molta devoció'ls barcelonins recordaven la tradició.

El Portal Nou era anomenat aixís perquè era l'últim que s'havia obert substituïnt el de Santa Clara, que va desaparèixer a l'enderrocar Felip V el barri de Ribera. El de Mar, perquè donava l'entrada a la ciutat per la banda del Moll y barri de la Barceloneta. El de Santa Madrona pot dir-se que era'l menys important, tenint en compte que era'l que menys tragí tenia d'entrants y sortints, puix sols servia pera donar comunicació a les hortes de Sant Bertran, a les pedreres y ab el poch caseriu de la falda de Montjuich. Y, finalment, el de Sant Antoni, anomenat aixís per haver-hi tingut fins a principis del segle'ls canonges antonians llur monastir, llur iglesia y hospital, ont hi acullien y eren curats els malalts d'aquell mal tant terrible que'n deyen el foch de Sant Antoni.

La mida del circuit de les tals muralles se calculava en 6,113 metres d'extensió, sense comptar-hi'l perímetre de la Ciutadela, y eren defensades per setze baluards.

La part de les Dreçanes enderrocada en 1869 era obra del segle XVII, puix sapigut és que les verdaderes Dreçanes, astiller de les galeres de la Marina Rey al, establert, segons alguns, en temps del Rey Jaume I, corresponen a la Rambla de Santa Madrona, y, per lo tant, aquella cortina de fortificació no constituïa més que una bateria pera la defensa del port.

La Ciutadela fou començada en el mes de Setembre del 1715, y tot-hom sap lo que era y lo que significava. El Fort de D. Carles, situat a la part de Mar, y el Fort Pio en la part de terra en l'antiga carretera de França, eren obres del segle XVIII.

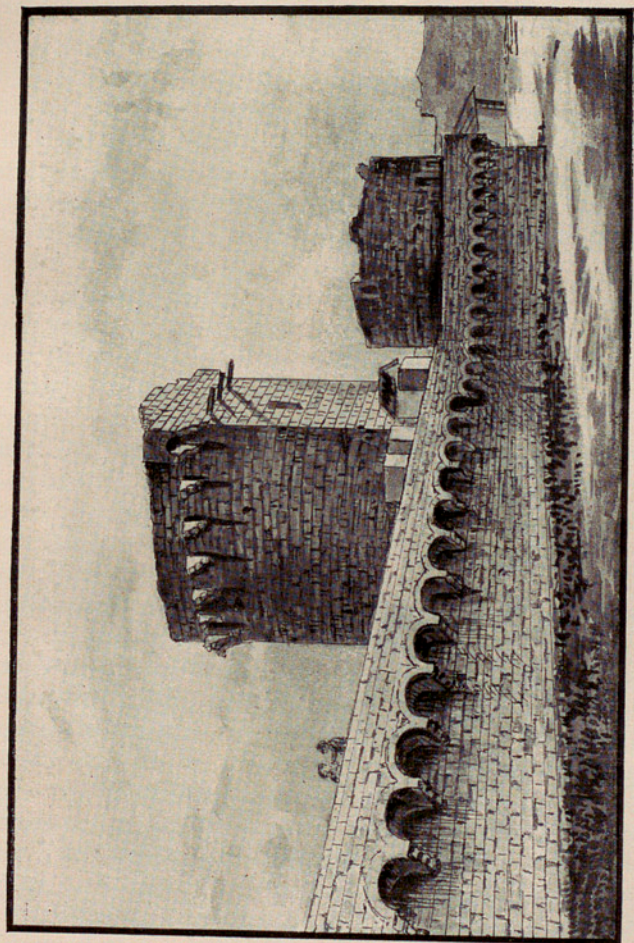
Tenia aquella una torra que s'ha volgut fos lo únich que s'havia conservat de l'antich convent de Santa Clara, dient-se que era'l campanar de l'iglesia. Com aquesta era ogival, per ser fabricada probablement del segle XIV, y aquella torra no sols no era gòtica, sinó d'un caràcter arquitectònic molt semblant al que dominava en totes les construccions del fort, ho creyem poch fonamentat. Per altra part, unes arquacions que constituïen el còs superior de la tal torra, que exteriorment tenia un aspecte agradós poch en harmonia ab el caràcter sever d'una casa de monges francescanes, demostrava a la llegua que no era a propòsit pera tenir-hi campanes.

LES TORRES DE CANALETES

A l'acabament de l'actual Rambla de Canaletes, adherides al mur que per aquella part tancava la ciutat, hi havia unes torres que, com no foren construïdes pera formar part d'aquell cinturó de pedra que la voltava, puix foren construïdes abans que s'engrandís el circuit des de la tal Rambla fins al cap-d'amunt dels Tallers y Portal de Sant Antoni, és de creure tindrien altre destí que'l de defensar exclusivament la població. Que eren una nota ben artística d'aquell punt de les afòres, ho diuen els diferents dibuixos que n'havem vistos; y de lo que per lo robustes y fermes que eren havien impressionat als barcelonins ho diu lo que foren uns dels edificis que més recordança deixaren entre'ls que les conseguiren. Vegem lo que'n diu Antoni de Bofarull en sa *Guia Cicerone de Barcelona*, primera edició, pàg. 183.

«Respecte les torres de Canaletes que s'aprofitaren pera forts a l'engrandir-se'l segon cèrcol de muralles, dech fer notar que may formaren part del circuit de fortificació fins a formar-se'l tercer, en quina època, per conèixe-s ja la pòlvora, era per demés que hi haguessin els matabans que ostentaven a l'acabament. ¿Pera què podien haver servit, donchs, aquells gegants de pedra aixecats tant a la vora de la ciutat y quan aquesta sols tenia torres altes en els portals, no havent sigut may situades prop de cap? Si's poguessin remoure les terres properes a les tals edificacions, tal vegada trobariem els fonaments no acabats d'altres torres que devien fer-los companyia, y per la simetria del lloch on trobariem els tals fonaments podriem deduir l'extensió que devia tenir cert palau que en tal punt havia tal volta d'aixecar-se, defensat per unes torres iguals a les

MONUMENTS ARTÍSTICS DESAPAREGUTS
BARCELONA

Torres de Canaletes

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

que subsistien. Són molt poques les notícies que hi ha referents a elles, però no per això ha de semblar aventurat el judici que formo, puix està afiançat en certa escriptura del temps de Pere IV, en la qual se tracta de cedir terreny a l'objecte d'aixecar la muralla de la part de Santa Agna, pera construir-hi prop de la mateixa, anomenat *menor*, com ho era, l'altre palau, del que'n tractarem més endavant y que devia servir pera'l senyor Rey. La forma de les tals torres no hi ha dubte que indica esser de la tal època, y la forma que presenten indica que era més apropiada pera la defensa d'un edifici que no d'una ciutat les tals torres.»

Opina també Bofarull que estan ja figurades en el celebrat quadre de la «Verge dels Concellers», que pintà Lluís Dalmau en 1445, deduint-se d'això que ja estaven edificades en aquell any.

En 1855 començaren a tirar-les a terra ab la muralla a que havien sigut adherides y aquell poch interessant Portal d'Isabel II, que feya uns deu anys que s'havia obert a l'objecte de facilitar la sortida dels barcelonins cap a les afòres per la part de la Rambla, sense necessitat d'anar a buscar el Portal de l'Angel.

Pujaven les tals torres bona cosa més que les muralles; tenien la planta circular, però esmotxada en un cantó y presentant-se la paret plana, lo que dóna lloch a sospitar que s'havien utilisat pera diferent objecte al que s'havien proposat, tota vegada que aquell costat planer que oferien indicava que s'havien d'haver adherit a unes altres construccions d'igual altura que elles.

Havien sigut compreses en el baluart, que també s'anomenava de Canaletes; aixís és que no foren del tot enderrocades, tant més en quant s'establí en el tal baluart un fort provisional, a semblança dels que s'establiren igualment en els baluards de Sant Antoni, de Sant Pere, de Junqueres y Tallers. És que costava creure que Barcelona pogués subsistir sense esser ciutat plaça militar.

Subsistí la tal fortificació dels tals forts fins per allà l'any 1862.

PALAU DE VALLDAURA

Entrant pel carrer de les Magdalenes per la part de la Riera de Sant Joan, s'hi veu a mà dreta una paret antiqüíssima ab un portal bastant baix, que no té cap importancia y que dóna entrada a un lloch fosch y rònech. Al cap-d'amunt de la tal paret, formada de petits carreus de pedra, hi ha també un finestral d'esbeltes proporcions, dividit per una primeta columna que'l divideix, sostenint sobre son capitell dugues arquacions semicirculars. És positivament, en son genre, la finestra més antiga que hi ha en la ciutat, últim reste de la casa de Valldaura y, per lo tant, un dels pochs records que'ns queden dels temps dels nostres antichs comtes sobirans.

Ja sabem que s'ha discutit sobre aquella tal casa de Valldaura, especie de palau de recreo que tenien els dits comtes en les afòres de la ciutat, y que, confonent-la ab una altra que existia més allunyada, cap a la montanya y envers al Nord, s'ha negat que fos tal, la de la Riera de Sant Joan. Però consultat l'historiador Castillo, que escrigué un voluminós llibre sobre'l Palau Reyal, tractant de tots els que posseiren els nostres comtes, els nostres comtes-reys y els seus successors reys d'Espanya, se convenç un de la veritat de que la repetida casa de la Riera de Sant Joan fou la primitiva Casa de Valldaura, la que fou cedida per Alfons II *el Cast* al monastir de Santes Creus, quina comunitat va establir-hi una casa de procura que va subsistir fins a la supressió de les ordres monàstiques del 1835.

El tal edifici era gran y interiorment s'extenia fins arribar ab sos jardins al carrer Comtal, en aquella colzada que fa anant cap a la Plaça de Junqueres. En la cantonada dels

dos carrers presentava una torra ab aspitlleres a propòsit pera engegar la ballesteria, igual, igual a un altre que n'hi havia hagut en temps anteriors al segle XIX en la cantonada del carrer més Baix de Sant Pere, en la banda ont estava'l monastir prioral dels sanjoanistes.

No és d'estranyar que'l tal edifici tingués aspecte de fortificació encara que fos de recreo. L'època aixís ho imposava, y la circumstancia d'esser situat fòra'ls murs de la ciutat aixís també ho exigia.

Ab el tal edifici hi anava vinclada una part de la tant sapiguda llegenda de Joan Garí. En una de les estancies d'aquell casal, diu la tradició que succeí'l cas de que una criatura, filla del comte, estant presents varis magnats y tenint-lo a braç la dida, ab tot y que encara no parlava, perquè's vegés més evident la misericordia divina, perdonant a n'aquell penitent, prodigiosament digué: «Aixeca-t, Joan Garí, puix Déu t'ha ja perdonat ton pecat». Per recordança d'aquell fet, en una estancia de la casa s'hi conservaven dugues figures de fusta, treballades barroerament y, per lo tant, d'època molt llunyana, representant l'una'l repetit Garí y l'altra figura la citada dida ab l'infant.

A l'enderrocar-se la tal casa-procura de Santes Creus, aquelles figures foren trasladades al Museu Arqueològich Provincial, ont encara continuen.

LA CASA DEL VEGUER, LA PRESÓ Y LA CASA DELS JULIANS

A la cantonada de la Tapineria y Plaça de l'Angel, fins a l'any 1847, hi hagué una torra circular semblant a les encara subsistents de la Plaça Nova. Com aquestes, corresponia a la linia de muralles de lo que s'ha convingut en dir que era'l primer recinte fortificat, y, ab una altra pariona desapareguda qui sap quan, era defensa de l'antich Portal de Mar que hi hagué en aquell siti. Adossat a la tal torra hi havia, pujant la devallada fins a tombar per la Plaça del Rey, un també antich casal que era en altre temps l'estada del veguer de la ciutat. El tal edifici, per la part més propera a la susdita torra, se comunicava per medi d'una volta ab el que servia de presó, y que comprenia edificada sobre la citada volta, y la casa intermitja que hi havia en el punt edificat, també avuy, entre'l carrer de Jaume I y la preindicada Devallada de la Presó, servint per aqueix objecte únicament els dos pisos superiors, ja que en els baixos hi havia alguna botiga llogada a industrials, y el primer pis servia d'habitació. Totes aquestes construccions manifestaven haver sigut restaurades en el segle XVII, en aquella època del 1618, en que's volgué donar importancia a l'allavors molt més petita Plaça de l'Angel, que, conforme l'havem nosaltres conseguida, no comprenia pas més que fins a la linia de l'entrada del carrer de l'Argenteria, aixecant-hi un monument consagrat a recordar el miraculós fet de l'any 878 quan se trasladaren les reliquies de Santa Eulària desde Santa Maria de les Arenes a la Catedral.

Aqueix monument era un obelisch format de marbres blanchs y blaus, al cap-d'amunt del qual hi havia la figura

d'un àngel treballada en bronzo assenyalant ab el dit l'imatge colossal, també del mateix metall, que fou col·locada en la torra de la cantonada de la Tapineria, tot lo qual durà fins a l'any 1823, en quin temps també fou tirat a terra l'arch y volta de la Devallada. Tornat a reedificar-se aquesta part d'edifici de la presó, fou col·locada la figura de l'àngel en el cantó del mateix casal, y en un recó de la torra va col·locar-s'hi altre cop una més petita imatge de la santa barcelonina, la qual va desaparèixer, com queda indicat, a l'enderrocar-se la torra en 1847, en que també va desaparèixer la casa del veguer pera construir en son lloch les cases que avuy hi subsisteixen. L'àngel quedà encara col·locat en la cantonada de l'edifici que havia sigut presó y que definitivament va perdre la volta, que havia sigut reconstruida, y també deixà de servir pera l'objecte que tants cents anys feya que servia. Per allà l'any 1862 ja s'havien construït les cases de l'entremig del carrer de Jaume I y de la Devallada de la Presó.

L'obertura de l'indicat carrer de Jaume I, que va fer desaparèixer per allà l'any 1840 y tants alguns carrers y una plaça, va motivar també la desaparició de la casa del gremi de Julians que hi havia entre'l tant nomenat edifici de la presó y la cantonada del carrer de Basea.

No tenia gran cosa de particular exteriorment vist: un portal pera la casa y un altre que servia de passadiç pera anar de la Baixada de la Llet, a la Plaça de les Cols y als carrers de les Trompetes y de la Dagueria. Damunt d'aquestes portes, que constituïen els baixos de la finca, s'hi extenia una balconada que, comprenent tot el frontis, oferia dugues obertures grans, en mig de les quals hi havia una capelleta ab una estatua eqüestre representant a Sant Julià, patró del gremi dels mercers. Era obra del segle XVIII, per lo que havem pogut deduir. La tal figura fou depositada pel gremi en poder de l'Ajuntament en qualitat de depositari, y, segons indicis, encara la guarda.

PALAU REYAL

Fou construït en 1444. Son primer destí fou el de llotja pera'l comerç de robes. Per això estava prop del port, a fi de facilitar l'embarch. L'anomenaven aleshores «Hala dels Draps», això és, mercat de panyos. En 1514, el Concell Municipal hi col·locà l'armeria, y en 1652 fou confiscat per Felip IV, agregant-lo a la corona y destinant-lo a palau dels virreys, conforme ja feya temps que l'utilisaven. Quan els virreys foren anomenats capitans generals, també varen ocupar-lo, fins que a l'arribar a l'any 1844 se destinà pura y senzillament a palau reyal. En 1802, ab motiu de la vinguda dels reys Carles IV y Maria Lluïsa, el príncep d'Asturies y demés familia reyal, s'hi varen fer obres importants, donant-li un caràcter exterior d'edifici neo-clàssich, com el tenia també'l pont ab galeria superior tot de fusta que'l posà en comunicació ab l'Aduana, on s'hi allotjaven els reys d'Etruria, y aixís no tenien les reials persones necessitat de sortir al carrer pera relacionar-se.

En 1845 quedà definitivament convertit en palau d'Isabel II, restaurant-lo altre cop interior y exteriorment, gastant-hi molt de diner. De part de fóra prengué l'apariencia d'edifici gòtich ab les obres que's realisaren en la part superior de les quatre fatxades, ab les galeries cobertes que's col·locaren en els angles y ab la pintura y baranes de ferro colat ab que s'adornaven respectivament les parets y les obertures. En 1860, en sos dintres fou decorat de nou, y aixís va durar fins que arribà la revolució del 1868 y fou destinat als Jutjats municipals y de Primera Instancia. Els revolucionaris el varen vendre y hi hagué qui va com-

prar-lo; y quan anava a tirar-se a terra, la ciutat va oposar-s'hi. El dia 25 de Desembre del 1875, entre nou y deu del vespre va declarar-s'hi un foch per la part de la Plaça de les Olles que'l va posar en mal estat, motivant l'enderrocament y l'edificació de les cases de lloguer que l'han substituït.

PALAU DE LA COMTESSA

Un dels edificis que sens dubte ha deixat més ferma recordança entre'ls barcelonins que pogueren alcançar-lo, trametent-la en aquells que vingueren al món un cop ja enderrocat, és el tal Palau, anomenat també'l Menor, quan ab seguretat podia esser el Major y, per lo tant, escullit per estar-hi aquells nostres sobirans que'l posseiren.

Era un gran casal abarcant una extensió bastant regular de terreny, compresa desde'l cantó del carrer d'Ataulf pel dels Templaris, anant avall per la baixada de Cervantes, aleshores de l'Ecce-Homo, fins arribar a la Plaça de la Verònica, on, prenent la linia de la casa de la cantonada per aquell carreró o passadiç sense sortida que hi ha al costat del Bolsí, per darrera d'aquest anava a trobar la linia de les darreres cases de mà esquerra del carrer d'En Avinyó, per ont hi passava l'antiga muralla, y, comprenent els solars de les cases de la dreta de la Baixada de Sobradíel, muntant en linia que primerament anava aixamplant-se y a mig camí tornava a estrenye-s fins arribar a l'antiga baixada dels Lleons, on s'hi trobava una placeta que comunicava ab el carrer d'Ataulf, arribant fins al punt de partida, cantonada de l'indicat carrer de Templaris, és a poca diferència'l perímetre que comprenia'l Palau, conjunt atractívol de diferents edificacions, obra de varies èpoques, y en conseqüència armònica barreja de contraris estils, tancat tot per negrenchs murs.

Entrant per la mentada placeta que's trobava al cap-d'amunt del curt carrer del Triomf, s'entrava a un gran pati de forma oblonga, tancat al Nord pel costat dret d'una capella ogival del primer període, a la qual s'hi entrava per aquella mateixa bandada per una portada romànica

ben senzilla, record dels primers amos del tal casal, els Templaris. Al fons del pati y en l'angle sur s'hi veyia un singular edifici, d'apuntada arqueria en son pla baix, peristil y mirador voltat en el primer pis, mostrant finestres de totes formes en l'interior y en els entremitjos, acabant en porxades, volades, terradets, còssos sortints, y grans buids, damunt d'un dels quals s'enlairaven fins a gran alçaria unes lleugeríssimes cimbres ab modillons pera l'envigat, que no existia y que no podia endevinar-se si hi havia existit, puix tant podia esser aquella obra començament d'una nova construcció que s'havia projectat realitzar-se com restes d'una obra enrunada.

En aquell conjunt, el macís torrelló circular romà, sever com totes les construccions de son temps, s'agermanava ab les esbeltesses gòtiques y ab les simpàtiques y ajoguessades delicadeses del renaixement, y contemporisava ab les extravagancies ridícoles del barroquisme. Y és que en aquell conjunt heterogeni de tant oposats caràcters de construcció, lo que no oferia l'atractiu del mèrit artístich se feya simpàtich pel record històrich que suscitava, convenint tot plegat en revifar un sentiment de complacencia pels fets y manera d'esser dels temps passats, que veraderament afalagava y seduïa l'esperit de l'espectador. Tot era record de temps en que la vida de l'individu trobava més pler en manifestar-se prop de la llar de la familia que allunyat d'ella. Per això no hi havia, en tota l'extensió del mur que'l voltava, més frontis que'l que podia donar-li un senzill portal d'amples dovelles, en el punt principal d'entrada y una portella davant el carrer dels Gegants.

Havia sigut casa dels Cavallers del Temple y dels Santjoanistes; propietat del capítol de Vich; Palau menor dels comtes-reys de Catalunya y Aragó; Palau de la Comtessa; Palau del Governador; Casal del Comenador major de Calatrava; propietat de la noble familia dels Vélez, hereva dels Requesens y Zúñigas; y per fi, ho era dels Comtes de Sobradiel.

Aquelles grans sales, cambres y demás aposentos als quals s'hi pujava per amples y senyoriales escalinates, les

quadres y les estables; els jardins y les terraces, la font que abundosa donava crestallina aigua, tot podia explicar una llarga historia, revelar íntims secrets que donaren vida a actes exteriors de la gent que en la successió de les centuries va discórrer per allí per més o menys temps. Lo que no havia vist una pedra ho havia presenciât l'altra. Fins aquelles pedretes que constituïen el riquíssim mosaich que qui sap els centenars d'anys que restà soterrat, nos haurien contat, si haguessin pogut expressar-se, interioritats de la vida barcelonina en l'època que nostra ciutat era ben romana que no haurien pogut relatar-nos aquelles torres y aquells murs que li eren contemporanis.

Allí s'hauria pogut saber fins a quin punt arribava la religiositat d'aquells cavallers del Temple que conseguiren tanta preponderancia, fonament de llur desgracia. Aquelles parets podien relatar el viure retret de les reines viudes; les afeccions corals de les dames de nissaga reyal o de prosapia elevada; les il·lusions de les damiseles; les virtuts dels prelats, el procedir dels magistrats; la manera d'obrar els sobirans; les costums dels cavallers y, en una paraula, la manera d'esser íntima de tants y tants mandataris y servidors, de tants jutglars y homes de lletres, de tants religiosos mendicants y pidolaires més o menys necessitats com passaren per aquells vestíbuls y galeries.

Adquirít per en Pere el *Ceremoniós* en 1370, volgué, atret per la bellesa del lloch, convertir-lo en mansió de plaers y cortesanies fent-ne una residència d'estiu; Martí l'*Humà* l'conceptuà com el més preuat present d'esposalles a la que havia d'esser sa última muller, la bella Margarida de Prades; Joan II, en premi de grans serveis, el donà a Galceran Requesens, governador de Catalunya; y Carles V, agraint els de Joan Zúñiga en l'educació de son fill, hereu de la corona, al mateix temps que les altes y singulars condicions morals de sa esposa Estefania de Requesens, confirmà aquella propietat en ells y llurs descendents.

Allí hi tingueren estada Pere IV d'Aragó, Felip II, Elionor de Castella, la reina Margarida, Lluís de Requesens y un gran nombre de personatges il·lustres.

D'aquell gran edifici no'n resta més que la petita y arreconada iglesia, supervivent d'aquell casal pels records que encara desperta, ab els favors de privilegis que usufructua, atorgats per Sants Pares, per Reis y elevadíssims personatges.

Tot lo demés d'aquell *pa de terreno* en que estava edificat el Palau, està ocupat per cases que res diuen al tranzeunt, com no sia lo d'avivar la cobdicia al pensar en la part material que d'elles pot reportar-se'n. S'hi obriren dues vies, l'una davant per davant del carrer dels Gegants. Recorda que per allí s'entrava y hi havia la part del Palau, on s'hi guardaven els entremesos, gegants y besties del comú, que figuraven en llurs primitius temps en la processó del Corpus. En companyia de tot hi tenia també estada'l pintor de la ciutat. L'altra, además dels records indicats, pot suscitar lo de la casa dels Lleons que hi havia per aquell punt, com ho fan present aquells lleons figurats en la cornisa superior de la casa de la cantonada d'aquell troç de carrer que va desde la baixada de Sobradíel al d'en Gignàs, que ara s'anomena carrer d'Ataulf y abans baixada dels Lleons.

Les tals feres se guardaven dessota unes voltes baixes de l'edifici del Palau; y sembla que'l majordom de la casa tenia'l privilegi de cuidar-se de les tals besties.

LA FATXADA DE LA CASA DEL CONSELL MUNICIPAL Y EL SALÓ DE CENT

—¡Barcelona s'anava modernisant!—podem exclamar ab un erudit escriptor del 1850, del que havem pres nota d'un seu article pera compondre aquest. En menys d'una centuria, una bona porció dels millors monuments que havia adquirit dels passats havien anat a terra. El temps havia fet grans destroços en alguns, però les revolucions havien enrunat els més pera obeir els capritxos, per no dir els interessos mesquins dels especuladors, que en nom de l'Art y del bon gust s'imposaven, donant per resultat que ni l'Art ni'l bon gust donaven fe de vida en res de lo que s'anava construint. Aixís és que no n'hi havia prou ab que'l frontis de l'antiga Casa del Consell Municipal s'hagués mutilat pera construir la Casa de la Ciutat que ara tenim. Era precis que desaparegués del tot aquella pàgina d'Arquitectura de l'Edat Mitjana; puix no era gòtica? Donchs era *bàrbara* y no podia subsistir.

En efecte, la fatxada de l'antiga Casa Comunal era més ampla que ara; per la part dreta de l'espectador tenia d'amplaria un finestral més, exactament igual al de l'altre costat, deixant aixís centrada l'imatge de l'Arcàngel Sant Rafel que cobeja la porta aquella per on s'entrava a l'interior de l'edifici aquell, en el que en èpoques passades s'hi aplegaven els magistrats populars pera administrar els interessos dels ciutadans ab l'energia d'un Fivaller, y se defensaven les llibertats populars ab el valor cívich d'un Casanova. També era doble més gran el pati que's trobava després del vestíbul, de quina arquitectura n'és bon testimoni tota la part antiga que encara se conserva en el ma-

teix cel obert, encara subsistent, y de la que n'és bona penyora la part de galeria gòtica del primer pis y la linia de finestres que hi ha en el segon.

L'Ajuntament de l'any 1850, no volguent esser menys sabellut que'l qui tingué a gran gloria l'haver aixecat la Casa de la Ciutat que tenim, menys escrupulós y més decidit, acordà en el mes d'Agost tirar a terra aquella fatxada antiga que interromp la nova d'aquell carrer de la Ciutat: així s'haurien aprofitat aquells pams de terreny que's perden. Sort que en aquella ocasió hi hagué un governador civil que tingué'l bon acert de suspendre l'acord y deturar que desaparegués per sempre més aquella joia.

Y pera que no's cregui que posem falsos testimonis copiarem els següents conceptes que d'*El Barcelonés* del 23 d'Agost del 1850 transcriví'l diari *El Àncora* del 1.er de Setembre del mateix any en un sentidíssim article firmat ab les inicials J. F., que, o molt nos havem d'equivocar, o corresponien a l'aludit escriptor de qui fèyem referencia al principi, Jaume Fustagueres. Deyen, textualment: «Los destellos de la civilización no han brillado aún por nosotros. En vano el progreso enciende sus antorchas, en vano se ilustran las naciones y se propagan las doctrinas. Aquí en nuestra patria, cuna de antiguas glorias y cimiento ilustre de un pueblo más ilustre todavía, nadamos aún en las tinieblas, y tomando el progreso al revés empezamos á ser lo que jamás fuimos. Estas tristes reflexiones nos las ha sugerido el anuncio del derribo de la antigua fachada de la casa consistorial...

»Oh tu, juventud entusiasta, protesta con nosotros á la faz del universo! No se nos haya por cómplices en un hecho que, piadosamente hablando, calificaremos tan sólo de imprudencia. Arrimémonos, si conviene, de hombros al consagrado muro antes no vacile la más pequeña de sus piedras.»

Respecte al Saló de Cent, hi ha que fer constar que en 1860 va engrandir-se de dues particions de les que assenyalen les arcades; de manera que ara són cinch y abans eren tres. De tots modos, no fou la cosa tant censurable,

desde'l moment que hi hagué'l criteri d'atendre a l'unitat del conjunt no innovant-hi coses noves que no estiguessin ben apropiades, com, per exemple, la portada que ve a la part interior del Saló, que fou traslladada allí desde altre punt de la casa, que hagué de canviar d'aspecte pels anys de 1842 ab motiu de les obres de l'edifici nou.

L'ESTUDI GENERAL

Al cap-d'amunt de la Rambla, abans d'obrir-s'hi el Portal d'Isabel II, per allà les darrerries del 1843, hi havia aixecat un edifici que fou l'antich Estudi general o Universitat literaria que tingué la ciutat, després del temps que havia tingut establertes varies ensenyances en el carrer de Copons, en la casa o cases d'enfront al de Micó Ferrer.

Era un edifici gran, però poch atractívol mirat exteriorment, sobre tot desde que fou destinat a quartel d'Artilleria y son frontis va perdre l'importancia que li donava aquella estatua de Sant Lluch, que fou col·locada allí en raó de recordar que en la diada de l'Evangalista de l'any 1536 fou col·locada la primera pedra a presència de l'emperador Carles V, quines armes imperials sí que en tot temps estigueren col·locades en la paret de la tal fatxada principal.

D'aquella casa ne sortiren grans deixebles que foren per son saber honor de la ciutat y gloria de Catalunya; en ella varen fer-se cèlebres els deixebles del memorable Col·legi de Cordelles, ab els actes literaris que acostumaven celebrar-hi, y en ella, en fi, trobaren socors y vida aquells pobres que si tenien talent no tenien diners pera seguir els estudis per los quals sentien vocació, y en un determinat nombre eren mantinguts a costes de la dotació que a l'efecte s'havia establert.

En 1717 Felip V va abolir aquelles aules y també les dels demés establiments similars que hi havia fundats a Catalunya, fusionant-los tots en un sol, que s'aixecà expromés en la ciutat de Cervera. Desde llavors fou destinat a quartel de l'artilleria de la plaça, fins que, conforme queda indicat, en 1843 fou enderrocat a l'objecte d'obrir per aquell punt el portal també mentat.

COL·LEGI CORDELLES

Es l'actual edifici de la Reyal Academia de Ciències y Arts establert en la Rambla dels Estudis, substitució d'un altre de pobre aparença que fou destinat a l'ensenyança d'alumnes fills de famílies nobles y fundat per un noble senyor qui portava'l nom de Cordelles. L'ensenyança estava encomanada als PP. Jesuïtes del veí Col·legi de Betlem, desde que va establir-se en el segle XVII, fins que l'extinció de la Companyia, en temps de Carles III, va fer que l'instrucció que allí's donava fos encomanada a altres persones religioses.

Continuà'l Col·legi Cordelles fins a l'any 1820 y tants, y, havent-se establert en l'edifici la Reyal Academia de Ciències Naturals y Arts, va instal·lar-hi, de comú acord ab la Reyal Junta de Comerç, explicacions d'assignatures relacionades ab els fins de son institut, les quals continuaren explicant-se fins que hi tornà a haver-hi Universitat literaria a Barcelona, y per lo tant no tingueren raó de subsistir aquelles ensenyances particulars havent-se'n establertes d'oficials.

Era l'edifici, exteriorment, una paret llisa, ab unes quantes obertures en els pisos primer y segon, y en els baixos dues botigues y entremig el portal estret d'entrar a l'interior de la casa, en quins fons hi havia un jardí ab son safareig públich. No fa gaires anys que's restaurà l'edifici en la forma en que avuy està. Artísticament parlant, qui sap si ha guanyat gaire, ab tot y que és més bonich el que hi ha que'l que hi havia... La posteritat ja ho dirà en son dia.

FATXADA ROMANA

A l'enderrocar-se, al començar l'any 1862, les dues torres circulars que hi havia al cap-d'avall del Regomir, recordant el portal que començà haver-hi per aquella part pera entrar a l'Arx o part fortificada de Barcelona en l'època romana, o abans, y subsistí fins a temps molt posterior, va descobrir-se, ab admiració de tot-hom, emportada en parets formades en grans pedres de fil, un troç de fatxada d'aspecte romà per sa arquitectura. Estava composta de dos archs semicirculars intervalats per una pilastra estriada coronada d'un capitell corinti barroerament executat y damunt de la qual hi passava un cornisament, en quina vora superior y en lloch vertical al centre de la tal pilastra se presentava un capet d'adorno, com semblant al d'un lleó o home esculpturat molt grollerament. Per sobre la cornisa s'aixecava com uns dos metres de paret formada de petits carreus, ajustats ab molta regularitat. En conjunt oferia una construcció ben original, y tal vegada fragment d'una edificació sumptuosa y més extensa que lo que al primer cop d'ull podia fer veure a l'espectador, quin objecte utilitari difícil era y és de precisar.

L'altura total de la tal obra descoberta, desde'l pis del carrer, era de vuit metres aproximadament; però faltava-li més de la meitat de la part inferior dels muntants, damunt els quals descansaven les dues arcades, essent, per lo tant, verosímil que la planta de l'edifici estava al menys tres metres més fonda que'l pla terreny actual del carrer.

De tant important troballa grans mercès sien donades a Déu, perquè se'n guardà memoria, encar que insuficient, pera donar idea de lo que era. Sí; va conservar-se única-

ment el sobreindicat cap de lleó, havent-se dipositat en el Museu Arqueològic Provincial. ¡Pitjor hauria sigut que no n'haguessin guardat res! ¡De tantes coses ha succeït aixís!

Aquestes lleugeres indicacions són extretes de l'article que a tant interessant descobriment dedicà l'entès arqueòlech D. Joseph Puiggarí y que's troba enclòs en la «Garlanda de joyells» de dit senyor.

CASA DUSAY

Diuen que començà a construir-se ab gran magnificència, en els primers anys del segle XVI, aquest casal que hi havia en la Plaça actual del Regomir, cantonada al carrer del Cometa. Les columnes corresponents a les galeries del primer y segon pis que's veyen en la meitat del cel-obert ho donaven a comprendre aixís. Les del pis baix, o primer, corresponien a l'ordre jònich; les del segon eren corinties, estaven col·locades sobre pedestals ostentant baixos relleus que presentaven trofeus militars y altres motius de decoració que igualment acreditaven a l'ignorat escultor qui va treballar-los y que se suposa que fou el cèlebre artista en Damià Forment.

Exteriorment, a igual d'altres construccions d'aquella època y d'altres anteriors, aquella casa pochs atractius oferia a la vista del vianant que passava per aquell punt, y per lo tant seguia encara la tradició de la «casa catalana», la que recluïa tota la vida a l'interior de la llar.

En el tal edifici havia una tradició que se sostenia en una testa de grandaria colossal que's manifestava també en la casa actual substituïdora d'aquella, fa alguns anys.

En efecte, en la casa que hi ha en el sobreindicat punt, aixecada pels encontorns de l'any 1850, hi havia, en els dies de la nostra infantesa, col·locat en la paret del fons de l'entrada, aquell cap d'esculpturada pedra. Era de mides agegantades y d'una antiguetat bastant llarga. El poble deya que era un record de l'entrada dels cristians a Barcelona un cop l'hagueren lliurada del jou dels moros l'any 801 y, per lo tant, vuitanta vuit anys després d'haver-se'n apoderat.

Se suposava que en aquell temps que vingué a lliurar

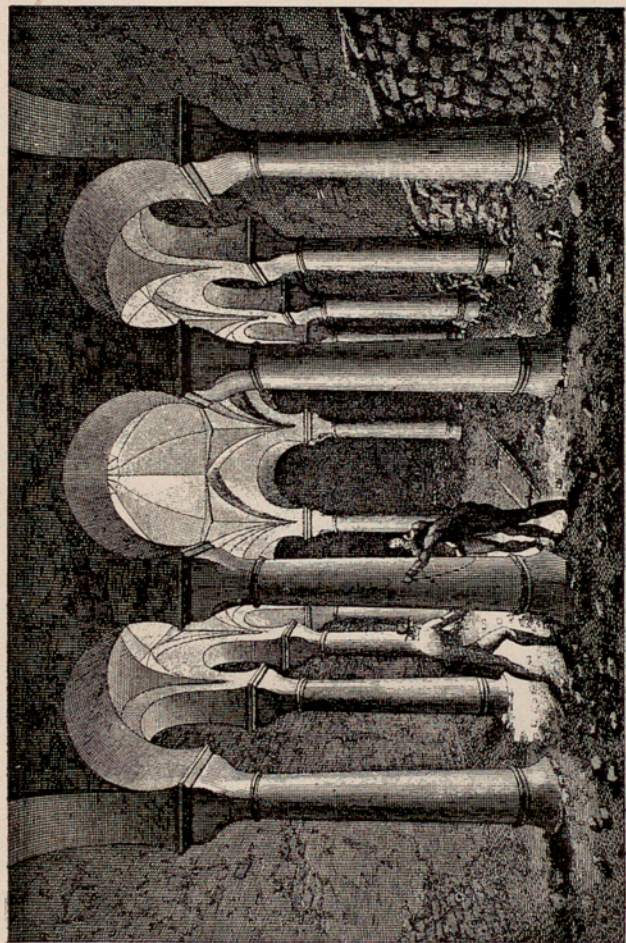
nostra ciutat el rey franch Lluís el *Piadós*, la governava, o era son amo, el rey Gamir, qui habitava en el palau que tenia en el carrer del Regomir y va morir en la lluita.

Aquesta versió ha sigut objecte de discussions, no posant-se en clar res al cap-d'avall. Aixís és que no's pogué esbrinar de qui podia fer memoria aquella testa. D'aquesta manera tampoch havem pogut entendre quina significació etimològica podia tenir la paraula «Regomir», nom del carrer y que volien alguns fos una contracció de les dues paraules Rey Gamir. Y perquè tampoch la llegenda no tenia fonaments històrichs en que apoyar-se és sèns dubte perquè la tal testa va desaparèixer de la vista del públich.

Dessota del repetit cap havia una làpida de marbre blanch, quina inscripció era aquesta:

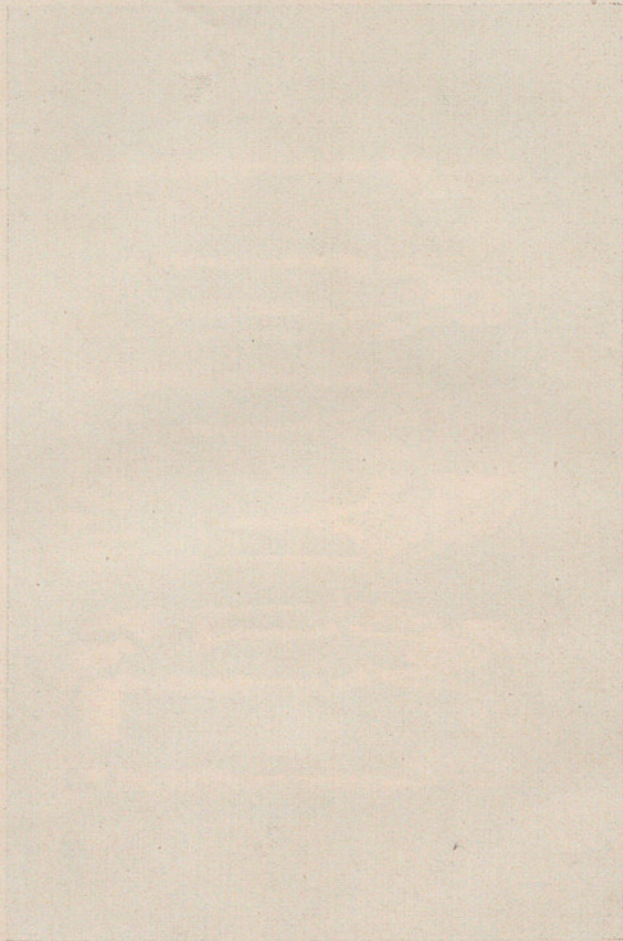
«Trasladada á esta nueva casa en 1844 de la esquina de la demolida—en que estava, para permanencia de la antigüedad que ofrece, recordando—según tradición, la del gefe de las tropas moras que ocupaban—esta ciudad á su entrada en ella el rey Ludovico Pio».

MONUMENTS ARTÍSTICS DESAPAREGUTS
BARCELONA

Interior de la Casa dels Banys Nous

Printed by J. G. Smith, 1880

Copyright, 1880, by J. G. Smith

BANYS ARABES

En la casa que fa cantonada als carrers de la Boqueria y Banys Nous, en aquell punt generalment anomenat dels «Quatre cantons del Call», fins a l'any 1834 va existir en son interior un edifici antiquíssim que s'ha conceptuat fou un establiment de banys. Ab tot y esser una construcció que comptava bastantes centuries, al donar nom al carrer que en son dia va establir-se en aquella part dels afòres de la ciutat, al dir-li dels «Banys» va afegir-hi l'adjectiu de «Nous», pera distingir-lo dels «Banys Vells», que ja existia; y probablement aquests degueren esser més antics que'ls altres. Y no és sol's per aquesta raó que'ls tals banys serien nous, això és, per haver-se establert més modernament, sinó perquè vindrien a ser una innovació, tota vegada que eren banys frets, segons se dedueix del nom anterior que tenia'l carrer. En aquest concepte se diferenciarien dels vells.

No era'l tal establiment de banys alarb, encara que recordés el temps dels alarbs y esser una construcció aràbiga. Vegem lo que'n deya en 1847 l'Antoni de Bofarull en la primera edició de sa *Guia Cicerone de Barcelona*, pàgina 13:

«Hi havia antiguament una construcció mòra, encara que no feta en temps dels alarbs (això és, de la dominació), com creuen cèlebres antiquaris, sinó en els dies del govern dels nostres comtes sobirans, aixecada per ordre d'aquests o bé de la ciutat y per un arquitecte alarb dels que vivien a Granada, Sevilla o Valencia. Fins fa poch's anys existien en la precitada casa, encara que fets molt mal bé, els tals banys, dels que en 1786 va escriure-n el cèlebre Bosarte ab un criteri digne, a la veritat, de sos grans conei-

xements artístichs, y queixant-se, ab raó, de que servissin de lloch d'escombraries. La mellor idea que puch donar de tal obra serà fent un extracte de lo que va escriure aquell escriptor en una de ses dissertacions. Donchs sí, «estaven els banys antichs en la quadra dels cavalls de la casa cantonada al carrer de la Boqueria y en un troç de cel-obert de la mateixa finca. S'hi entrava per una rampa descendent, per raó de que'l pis del carrer estava més enlairat que'l dels banys, però tant fondo se trobaven aquests que rebien claror per una finestra que venia arran de terra en el carrer y molt alta sobre les menjadores dels cavalls; y això tenint en compte que era tal y tant l'abandono en que's tenia aquell lloch, que'l pis verdader s'havia anat cobrint d'enruna, y tal volta porqueria dels mateixos animals que hi tenien estada, fins al terç de l'alçada de la porta per on s'hi entrava; de manera que resultava aquesta tant baixa que, al passar-hi, un havia d'ajupir el còs y acotar el cap per no rebre ab la llinda. De la porta s'anava baixant per una altra rampa, y, deixant a mà esquerra un passadiç, que anava al petit pati fet al voltant de l'antich edifici, se veya al davant un suador en figura de temple ab sa cúpula, que era un conjunt de triangles tallats y sostinguda per dotze columnes de marbre blanch ab capitells que no estaven sinó desbastats, però no treballats delicadament. La cúpula se tancava ab un forat en forma d'estrella, per ont entrava llum. El marbre de les columnes semblava esser de Gènova y no de Catalunya: era blanquíssim. A mà esquerra, anant al pati-còrral, se veya, adherit a la paret, una especie de canonada seguida, feta de morter, que era'l conducte de l'aigua que anava al bany. Algunes columnes, que sostenien voltes abans d'entrar al lacònich, semblava que havien sigut restaurades en temps posterior a l'edifici, y sobre'l capitell d'una d'elles es veya un forat, en el qual cabia la mà, y que's veya que havia sigut aquell buid a propòsit pera algun objecte. Per lo que toca al reste de l'edifici, se coneixia que aquest era un claustre, y un de sos quatre costats lo que aleshores servia d'estable. Per una altra de les parets se veya sortir un bon troç de pedra,

en la que hi havia un forat rodó. Les voltes y parets estaven enllustrades ab estuch a igual que la cúpula del Iacònich. L'enrajolat era de marbres, dels que se'n portaren molts troços a l'iglesia dels jesuites de Betlem de la Rambla.

»Tot lo demés d'aquesta tant magnífica obra se sostenia encara ferma quan la visità l'esmentat Isidor Bosarte, y posteriorment s'havia anat destruint pera construir en son lloch habitacions o departaments destinats a diferents usos. Ab l'estrella foradada que hi havia en la cúpula y comunicava llum a n'aquell interior hi jogaven els paral·lums de les voltes, els quals tots eren estrellats, d'obertures totes estretes, pera penetrar-hi la precisa claror pera veure-s'hi els banyistes y no poguessin haver-hi corrents d'aire. Les portes de la casa se coneixien encara, encar que tapiades, y pel lloch que ocupaven se veyia que l'entrada als banys era pel carrer de la Boqueria. Ara (1847) ja no's pot visitar tant preuada antiquetat, puix li ha arribat l'hora de desaparèixer, com a moltes altres que també han sigut destruïdes pera construir en son lloch habitacions modernes.»

Fins aquí en Bofarull.

Referent a n'aquesta edificació, en el nombre del butlletí *L'Excursionista*, corresponent a l'any 1890, se donà compte d'haver-se trobat una columna del tal edifici, la qual havia quedat amagada entre les construccions posteriors que'l cobejaren y perteneixen o perteneixeren a la casa encara subsistent que fa dotze anys fou restaurada.

També's trobaren, a l'enderrocar-se algunes parets, archs e intercolumnis d'una obra igual a la columna y arch corresponent. De manera que quedaren descobertes dues columnes ab les seves respectives arcades, formades de petits carreus, molt semblants, per sa grandaria y treball, als que'ns ofereixen els edificis romànichs dels segles X y XI col·locats a manera de dovelles. La forma dels tals archs era peraltada, termenant en ferradura, no molt pronunciada, que's notà al seguir el natural desenrotllament de les linies de son tall, esborrades per lo consumit dels materials.

Segons les explicacions del director de l'obra donades a l'erudit arqueòlech Joaquim de Gispert, del qui trayem aquestes notes, facilitades per un article que dit senyor publicà en *La Renaixensa* del 12 d'Octubre del 1890, part d'aquelles parets descançaven en grans gerres d'argila cuita, plenes de terra, palets y alguns troços de ceràmica. Aquests objectes ceràmichs no hi ha que creure que fossin objectes de valor arqueològich, sinó pura y senzillament obres de terrissa de l'època de la construcció de l'actual casa, que no data de més enllà que de mitjans de la segona meitat del segle XVIII, això és, per aquells dies del 1786 en que va esser descoberta part d'aquell edifici que s'ha convingut en que era de banys, com s'ha convingut en que foren construïts per *àrabs*, poguent esser bé que fossin hebreus, y pera ús dels israelites, que tenien allí ben aprop llur barri, com indica'l mentat senyor de Gispert, apoyant-se en no desatendibles raons.

RECORDS DE L'ARENARIA

Al començar el carrer de l'Avinyó, en el troç que comprèn desde'ls quatre cantons del Call al carrer de Ferran VII, era part del terror que, junt ab el que constituïa la Plaça de la Trinitat, que venia davant de l'iglesia del convent de Trinitaris calçats, avuy parroquia de Sant Jaume, y altres terrenys propers, comprenien l'Arenaria, segons la tradició havia anat divulgant en el curs de les generacions. Aquesta veu popular havia fet cavilar a alguns curiosos aimadors dels antichs records, respecte al fonament que podia tenir aquella tant persistent opinió, pensant si fóra cert que allí hagués existit un anfiteatre en temps dels romans. Y no faltà qui féu una curiosa investigació, segons diu Antoni de Bofarull en sa *Guia Cicerone*, quin resultat fou la comprovació de la certitut d'aquella dubtosa asserció. Y, efectivament, entrant pel carrer de la Boqueria, al primer carreró que va del dit carrer al de Ferran VII y porta'l nom de Volta del Remy, s'observa, dessota, la volta que li dóna nom y està construïda a l'entrar-hi. En la paret de la part dreta hi havia en altre temps una porteta antiquíssima que era molt baixa, y no podia haver sigut porta de pas, sinó l'entrada d'una còva de besties feres. Y ajudava a entendre-ho aixís també'l fet de que en el cel-obert d'una de les cases que s'anomenaven Presó de Santa Eulària y que estaven prop la ja memorada Torra de Cató, y que eren les anteriors a les modernes subsistents en el dia, s'hi veyia un troç de volta feta contra la paret, sobre quins archs se descobria una finestra y dessota de la mateixa una pedra sortint ab forat rodó, séns comptar altres fragments de construccions quin origen era difícil de deduir. Aquell

forat se creya que bé podia esser que fos a propòsit pera afiançar-hi'l toldo que ombrejava l'arena del circh, aixís com les voltes s'atribuïen a un objecte semblant al de l'interior d'aquella porta de que ja s'ha fet menció al començar aquest article.

Podrà aquesta opinió esser contradita, però no negada categòricament en absolut. L'idea de que Barcelona tenia son circh és ferma. Alguns han suposat que no fos en el lloch que ocupa l'iglesia de Sant Just, y han atribuït que aquells restes de construcció antiquíssima que hi ha sotterrada en la nau del temple y que s'extén més enllà de la capella de la Mare de Déu de l'Esperança, existent en el veí carrer de la Palma de Sant Just, ne fos recordança. Però l'opinió sembla que's decanta a creure que'l tal circh estigué situat en el punt proper a la Boqueria, que era fòra'ls murs de la ciutat emmurallada, que no dins d'ella, com correspon ser-ho'l punt on se troba aixecada l'iglesia de Sant Just.

A l'edificar-se les cases actuals del carrer de Ferran VII en el punt del de la Volta del Remey, altre cop també mentat, desapareixerien altres testimonis que no han pogut esser examinats, perquè en l'època de l'any 1820 no estava la gent per entretenir-se en averiguacions històriques deduides de l'Arqueologia. En aquells dies s'obrí'l troç del repetit carrer de Ferran VII desde la Rambla fins al de l'Avinyó.

PORTA DE LA PAU

EMBARCADER DE LES DREÇANES

Segons Pi y Arimon, aquest, diguem-ne Portal de Mar, fou obert a fi de facilitar l'entrada a la ciutat als qui vinguessin fent el viatge per navegació, sèns necessitat de fer la volta que requereixia, entrant per la Barceloneta, pera trobar la Rambla. Començà a obrir-se als 19 de Novembre del 1850 ab la cerimonia de la benedicció de la primera pedra, que efectuà'l bisbe Ilm. Sr. Dr. D. Domingo Costa y Borràs.

Va desaparèixer abans de la Muralla de Mar, per allà l'any 1874, puix la desaparició del vell quartel de les Dreçanes l'havia inutilisat. No tenia res de particular, a pesar de que ab una gran mesquinesa d'elements s'havia procurat donar-li certa apariència ab un estil neo-clàssich molt casolà.

FUNDICIÓ DE CANONS

El còs inferior de l'actual edifici del Banch de Barcelona, situat al cap-d'avall de la Rambla, enfront al Quartel de les Dreçanes, és una part de lo que fou fundició de canons. Es obra de pedra de silleria, y, quan era sencera, per la part de la Rambla de Santa Mònica abarcava major extensió de terreny; de manera que la porta d'escala que hi ha per aquell costat venia al centre de la fatxada, destacant-se per un còs que tenia sobre la cornisa, en quin plafó s'havia esculpturat en relleu l'escut reyal d'Espanya. Fou establerta en les darrerries del segle XVI y s'hi varen fondre peces d'artilleria d'importancia en aquells temps. Entre les tals, memorables són dotze canons que per esser una remesa de tal nombre foren anomenats els 12 Apòstols, y és sabut que portaven aquesta llegenda: *Violati fulmina regis Philippus Quintus Hispaniarum Rex, Pius, etc., Clemens.*

Pera establir-hi'l Banch de Barcelona, un cop deixà de ser propietat de l'Estat, no sols fou fraccionat aquell edifici conforme queda indicat, sinó que s'aixecà damunt la part conservada'l còs superior de dos pisos, conforme està avuy. En quant a la portalada del frontis que mira cap a mar, va donar-se-li major importancia ab aquelles dues figures de marbre que sostenen les armes de Barcelona. Són les tals estatués unes de les primeres manifestacions del geni artístich que tot-hom ha reconegut sempre als germans Vallmitjana.

El Banch fou creat per Reyat Ordre de 1.er de Maig del 1844, y quedà instalat a 7 d'Agost del 1845.

PES DEL REY

En el Passeig de l'Aduana, entre'ls carrers d'aquest mateix nom y el d'Ocata, hi havia, fa cosa de vinticinch anys, un edifici d'una arquitectura de caràcter indefinit que sols mostrava un portal en cada extrem de fatxada, y unes finestres no gaire grans en la part superior de la mateixa. En el centre, entre portal y portal, cridava l'atenció una font adossada a la paret y que positivament era en alguna de ses parts més antiga que l'edifici de que formava part. Damunt l'aigüera, sobre'l còs ont hi havia col·locadès les aixetes, cridava l'atenció un ben executat basament en que rellevat se presentava alguna escena marítima. No sabem l'autor, però, per la mestria ab que estava tractat el treball, suposem que podia ser molt bé obra d'en Joan Henrich, un dels escultors més notables que varem tenir en la penúltima centuria, a pesar de que son nom no ha fet el soroll que podia haver fet. Damunt del tal basament venia col·locada una estatua de molta alçada, que's feya més notoria per lo flaca que's presentava la figura. Representava a Neptú en actitud d'anar a dominar les aigües ab son trident. Tot era de pedra, y, encara que magre, la figura no pot dir-se que fos dolenta, artísticament considerada.

A un y altre costat de la font hi havia uns grans abeuradors en forma de grans taces semicirculars construïdes de marbre negrench.

Fou construïda la font en 1783 y l'edifici servia pera estable dels cavalls de la Capitania General quan estava en el Palau Reyal.

Després fou utilitat pera reunir-s'hi els bastaixos de l'Aduana y pera dipòsit d'efectes del ram de telègrafos.

PORTADA DEL RENAIXEMENT

En el carrer de l'Hospital, davant per davant de la Plaça de l'«Igualdad», y més generalment dita de «Sant Agustí», en una casa de sever aspecte hi havia una portallada de l'època del Renaixement, d'encertades proporcions, ben treballada y escayent conjunt. Era un excel·lent exemplar d'aquells que en l'Arquitectura procurava assimilar-se aquella gentilesca clàssica de l'Art Antich. Perteneixia al genre arquitectònic anomenat dòrich.

Consistia senzillament en un portal en mig de dues columnes col·locades sobre un corresponent pedestal, y per damunt passava la cornisa. Per allà l'any 1880, s'aixecaren en aquells solars unes cases apropiades pera estar-hi llogaters, y, artísticament parlant, may hi haurà qui per elles honorifiqui a l'autor o autors que dirigiren llurs construccions.

PESCATERIA DEL BORNET

Era fòra'l Born, en la part alta de darrera Santa Maria. Fou construït per allà sobre l'any 1840. Era un paral·lelogram de 250 pams de llarg per 44 d'ample y 31 d'alçada. Els cantons de l'edifici eren de pedra y en els entremitjos sostenien el sostre 30 columnes de ferro, lo qual fou una novetat que s'introduí en les construccions barcelonines desde aleshores. De columna a columna quedava tancada la construcció per uns senzills reixats de ferro. El sostre l'aguantaven 13 cavallets que s'apoyaven en les columnes. Els *puestos* pera posar el peix era de marbre de Tarragona. Hi cabien 82 venedors, que pagaven un ral diari y se'ls deixaven les balances gratuïtament. Els venedors estaven en dugues fileres. La projectà y dirigí la tal obra'l mestre Joseph Mas y Vila; la construí l'Antoni Zulueta; tot lo de coure fou treballat per en Pasqual Noves, y les columnes de ferro foren fetes en la fundició d'en Valentí Esparó.

El mercat del Born Nou, inaugurat als 28 de Novembre del 1876, va inutilisar-lo y motivar son enderrocament.

ESTATUA DE FERRAN VII

Fou aixecada per aquell general Conde d'Espanya que tants records deixà de son despòtich governar. El seu intent va esser perpetuar la vinguda de Ferran VII a Catalunya y principalment a Barcelona en 1827. El personatge representat podia no esser digne de les simpaties de ningú, però l'estatua, en cambi, era celebrada pels intel·ligents com a bon treball artístich. Era de bronzo y pesava 40 quintars. Havia sigut fosa a París per M. Chardigny de Monge. Vestia uniforme militar y la capa de l'Ordre de Carles III; apoyava la mà esquerra en el pom de l'espasa, y la dreta l'extenia en actitud de volguer treure'ls promovedors de la discòrdia. Però com al peu del pedestal sobre'l qual s'aixecava hi havien plantat uns baladres, el poble, que sempre té una interpretació pera les coses, començà a fer córrer que tot allò significava dir: «Voleu pa? Jo us donaré veneno», deduint-ho d'esser el baladre planta metzinosa.

En virtut d'això, en la commoció popular del dia 5 d'Agost del 1835 fou tirada a terra lligant-li una corda al coll y la deixaren al palau del general. Havia sigut inaugurat el monument als 13 de Novembre del 1831, a presencia de molta tropa y de molta gent més o menys curiosa.

Fou la tal estatua venuda y retornà a París, adquirint-la un nou fundidor, qui, séns dubte, utilisà'l metall pera altres foses.

MONUMENT MILITAR.—DREÇANES

En la colzada que feya'l *rastrillo* davanter de la fatxada antiga de les Dreçanes, en el còs que venia davant per davant de la Rambla de Santa Mònica, quin vell edifici fou enderrocat en l'any 1869, trayent, és veritat, una cortina de pedra ennegrida per l'acció del temps, però donant camp obert al vent de mar pera ensenyorir-se de la tal Rambla, pel cantó de sol-ixent el capità general D. Manuel Pavía, marquès de Novaliches, hi aixecà un monument consagrat a honorar la memoria de quinze soldats que en el mes de Juliol del 1847 foren fusellats per una partida carlista en el Coll de Manresa. Era de marbre blanch y de senzill aspecte. Sobre un pedestal adornat ab trofeus militars y emblemes de la mort s'aixecava una piràmide triangular ab els noms de les víctimes y aquestes dugues inscripcions: *Al valor, honor y deber.—Los que mueren en el deber viven en la inmortalidad.* També hi havia una dedicatoria del general.

Fou descobert als 10 d'Octubre del mateix any 1847. Tot-hom censurà l'elecció del siti escullit. El general D. Ferran Fernández de Córdoba, successor d'aquell altre en la capitania de Catalunya, manà desfer-lo.

LA FONT DEL MOLL

Era de pedra, d'un conjunt senzill, però escayent y de planta quadrangular.

La féu construir pera utilitat de la gent de mar la Junta del Port y fou inaugurada als 14 d'Abril del 1826.

La formaven tres còssos sobreposats. El primer o inferior era llis, sense cap nota decorativa; el segon presentava en cada un de sos costats tres testes de Medusa correctament dibuixades y de bon relleu. En el superior hi havia una làpida, en la part que mira al mar, ab aquesta inscripció:

«Reinando en las Españas el Sr. D. Fernando VII, gobernando en su nombre el Principado de Cataluña el Excmo. Sr. Marqués de Campo Sagrado; la Junta encargada de conducir á Barcelona las aguas de los manantiales de Moncada proveyó esta fuente; y la de las Obras del Puerto erigió el monumento de gratitud á su rey, á mayor lustre de la Ciudad y para comodidad de los navegantes. Manó por primera vez el día de San Telmo, 14 de Abril de 1826.»

En els demés costats hi havien esculpturats atributs del comerç marítim. Aquest còs superior servia de pedestal a l'estatua de Neptú, assegut en una roca y ostentant el trident, símbol de son poder sobre les aigües com a déu del mar.

La tal estatua era obra del molt digne d'esser recordat, l'Adrià Ferran, esculptor barceloní, quin nom va associat, pels entesos en Art, a l'idea d'un dels mellors artistes catalans dels primers anys del segle passat. És una de les poques figures que va deixar-nos com a penyora de son talent.

Les sirenes que sostenien el còs superior del monument que constituïa la font y les sobreindicades testes de Medusa, lo mateix que'ls atributs que hi havia esculpits, eren obra d'en Celdoni Guixà, altre dels bons artistes d'aquell temps.

Les obres que s'estant fent en aquella part del susdit barri marítim motivaren sa desaparició complerta. Alguns anys abans ja s'havia tret el Neptú.

SORTIDOR DE CERES

(PASSEIG DE GRACIA)

Encara que pot veure-s col·locat al centre de la plaça de Blasco de Garay, situada en la falda de Montjuich, en el barri anomenat generalment Poble Sec, com aquell lloch no és el primitiu siti ont el varen veure'ls barcelonins, no deixarem de mentar-lo aquí, pera donar una altra idea de lo que ha cambiat el Passeig de Gracia, per on fou fet construir y ont estigué col·locat.

Fou encomanada sa construcció al ben reputat escultor, però ara ben oblidat, en Celdoni Guixà per allà'l període del 1825 al 1830. Estigué aixecat en el punt on s'encreuen el carrer de Provença ab el Passeig de Gracia.

Aprop seu, en el mes d'Abril del 1870, s'hi col·locaren les peces d'artilleria que dispararen durant algunes hores contra la revolucionada vila de Gracia. En 1874 fou traslladat a la citada plaça del Poble Sec.

TEATRE DE L'ODEON

Fou habilitada la Biblioteca del Convent de PP. Agustins Calçats, que comprenia un local de 159 pams de llarg per 52 d'ample. Les taules n'hi prengueren 51 pams y mig. Una societat que portava'l nom de «Filarmònica de Barcelona» sembla que fou l'iniciadora de construir-lo o arreglar-lo, ab l'objecte de donar-hi concerts. Però fou disolta per qüestions poch armòniques entre'ls socis, y aleshores fou convertida la sala de concerts en teatre. Feya poch temps que s'havia inaugurat; de manera que la Filarmònica sols va tenir-lo una curta temporada. Obert, donchs, en 1850, a principis del 1851 va emprendre-se'l la «Societat Apolínea», donant-li'l nom d'«Odeón Apolíneo». Però aquesta societat tampoch va subsistir gaire temps, y aleshores va encarregar-se'n una empresa particular, de la que fou director D. Francesch Dimas, un dels primers autors que en ordre cronològich de fetxes ha tingut el modern teatre català.

En 1853 y 1854 se melloraren les condicions del local, tant en lo que pertocava a la sala dels espectacles com en les dependencies del teatre, arreglant-lo de manera que hi pogueren cabre 800 persones. Tenia dos pisos. S'hi celebraven funcions públiques els dies de festa a la tarda y a la nit. Els preus d'entrada eren dotze quartos en les de tarda y mitja pesseta en les del vespre. Entremig de setmana s'hi celebrava alguna funció a càrrech d'alguna societat particular, entre les que recordem la «Melpómene» y la «Orfeón Barcelonés».

La que més nom li donà fou, sèns dubte, la que en la temporada del 1862 al 1863 s'hi va instal·lar ab el nom de «Secció de la Gata», la que tenia per objecte donar repre-

sentacions de les *gatades* d'en Seraffi Pitarra, que tant d'èxit havien obtingut en el teatre del Tívoli durant el passat estiu. En un dels dies del mes d'Abril del 1864 s'hi donà a conèixer el primer drama escrit per aquell inoblidable autor, *Las joyas de la Roser*, prenent desde aquell dia les representacions d'obres catalanes del mateix y d'altres escriptors, com l'Eduart Vidal y Valenciano, Joseph Maria Arnau, Conrat Roure, etc., el nom de Teatre Català.

Tenia excel·lent decorat d'en Marian Carreres y un teló de boca que no cal dir si era ben pintat dient que era obra d'en Francisco Pla. S'hi donaven obres de gran espectacle, com els *Pastorets*, *Don Juan Tenorio* y *El Castillo de los encantados*, comedia de màgica, genre que en aquell temps tenia bastants aficionats.

Passat el Teatre Català a Romea, va emprendre-s l'exploració del teatre un gravador que's deya Jaume Piquet y que per obra d'encantament se convertí en expert y afortunat empresari y autor dramàtic de tot lo que's representava en el teatre. Les vicisituts polítiques esdevingudes a conseqüència de la Revolució de Setembre del 1868 li donaren motius pera escriure obres de circumstancies que s'estrenaven quasi al mateix dia d'haver-se aquelles presentat. Alguns fets locals també li donaren tema pera atraure-s a n'aquesta part de públich que sempre està desitjós d'emocions fortes. Y si en sos primers temps s'havia fet un nom l'Odeon, per la propensió que hi havia en fer-hi representar aquells drames més terrorífichs, no cal dir que en sos últims temps va sancionar bé que li esqueya just el dictat d'Escorxador, ab que'l públich el motejava.

Subsistí fins per allà l'any 1886.

«CIRCO BARCELONÈS»

Fou establert en el carrer de Montserrat en 1853 per compte d'una empresa particular que's proposava donar-hi espectacles de gimnasia eqüestre y de representacions mímiques. Y, pera que's poguessin efectuar de dia y ab llum natural, en el sostre hi havia una gran claraboya que il·luminava'l teatre per complert. Però, convençuda la tal empresa de l'èxit de lo que s'havia proposat aclimatar aquí no responia a sos desitjos, puix la gent no assistia a les tals funcions, va fer reformes al local a fi y efecte d'utilitzar-lo pera espectacles lírics y dramàtics. A últims del 1857, en obsequi a la cèlebre actriu italiana Ristori, que vingué a donar-hi una serie de representacions que feren època en els anys de la dramàtica en aquesta ciutat, va pendre'l sobrenom de «Teatre Ristori».

Va subsistir fins al 1863, en que fou devorat per un incendi. Hi cabien 2,000 persones. Al cap de sis o set anys fou reedificat y obert de nou. Subsisteix encara, y sempre ha portat una vida molt pobra.

GRAN TEATRE DEL LICEU

Tretes les monges del convent Mont-Sió a conseqüència de la supressió de les ordres monàstiques, va establir-se en aquella casa religiosa un quartel de milícia nacional o ciutadana. Els que formaven el batalló idearen construir-hi un teatre, pera que, a la vegada que servís de recreo a llurs families, pogués servir de foment pera l'estudi de l'art dramàtic y de l'art musical. En 1846 les monges tornaren a son antich casal y la «Societat Liceu» se quedà sense local. Y com hi havien encara convents desocupats, pogueren sol·licitar que, en cambi del de Mont-Sió, que havien de tornar a ocupar les religioses dominicanes, se'ls ne concedís un altre, obtenint, com havien indicat els tals socis del Liceu, el que fou convent de Trinitaris Descalços, establert en la Rambla, cantonada al carrer de Sant Pau. Y a 23 d'Abril del 1845 pogueren començar l'obra del tal teatre, y en menys de dos anys estava construït el gran teatre del Liceu, que donava a Barcelona la gloria de tenir el teatre més gran d'Europa, encara que no hagués de lograr la de tenir un Conservatori de Música com el de Milan, quins alumnes, a l'acabar-hi llurs estudis, poguessin presumir-se d'artistes, com semblava que era lo que s'havièn proposat els fundadors del Gran Teatre.

Fou inaugurat als 4 d'Abril del 1847, y als 9 d'Abril del 1861 va iniciar-s'hi un foch tant terrible que's pot dir que no va deixar en peu més que les parets mestres. Fou aquell incendi un dels successos sensacionals de la Barcelona de la segona meitat del segle XIX. Y pera'ls que comptem ja una cinquantena d'anys és un dels records més inesborrables que han quedat en la nostra memoria

d'aquells anys en que erem noys. Les flames arribaren a enrogir el cel fins a una distancia que sembla increïble, y fou un dels focs més grossos que ha vist Barcelona després de la crema dels convents.

La sala d'espectacles, pel record que'n tenim, no estava decorada ab tant d'oripell com l'actual; bona diferencia hi havia, y, sobre tot, el sostre era molt més artístich per la pintura que mostrava de grupos de figures alegòriques que's destacaven sobre un fons de cel. En quant a l'exterior, pel carrer de Sant Pau, que no ha cambiat, semblava una fàbrica, y per la Rambla presentava aquella mateixa fatxada que, encara que modificada, ningú és capaç de dir si és un teatre o una iglesia l'edifici: sols és qüestió de donar-li caràcter les figures que s'hi posessin.

CASA GIBERT

Fou la primera casa que en l'engrandiment de la ciutat generalment dit *Ensanche* se va aixecar al començament del Passeig de Gràcia. Estava situada a mà esquerra, y el jardí que venia darrera la casa ocupava la via d'aquella part del carrer de Ronda. Era una casa ab pretensions de castell feudal, d'un gòtic estrafet, per no dir estrafalari. Artísticament no's va perdre gran cosa.

Per allà l'any 1864 estava aixecada; l'Exposició Universal va empènyer son enderrocament. Serví pera estada a la família propietaria; en els soterranis se celebraven balls de criades a les tardes dels dies de festa. Hi hagué establerta l'administració de correus durant alguns anys, baixos y primer pis, mentres en el segon hi havia instalat un casino republicà, que no hauria estat mellor amoblat si hagués sigut monàrquich; és allò que deya'l revolucionari del 1793 Saint-Just: «Se pot esser republicà y portar la camisa planxada». Y en els últims temps de la casa'ls baixos serviren pera tenir-hi'ls billars el cafè de la Gavia.

Aquest cafè era establert en un quadrat construït ab montants de fusta que sostenien grans vidres y cobert per una teulada de quatre vessants y en el centre una lluernia. El seu verdader nom era: «Café del Siglo XIX», però tot-hom l'anomenava «La Gavia». Va desaparèixer fa pochs anys. Estava situat prop de la Casa Gibert, fent-hi costat ab una via entremitja, però tenia la fatxada principal en l'indret del pas de la Rambla al Passeig de Gràcia.

ESTACIÓ DEL FERROCARRIL DE TARRAGONA

Els que havem vist transformar-se'ls voltants de la ciutat emmurallada, ab prou feines podem precisar els sitis ont estigueren situats alguns objectes de general interès que hi havia aleshores. ¿Qui diria, per exemple avuy, que al sortir pel Portal d'Isabel, un xich més amunt de l'estació del carril de Sarrià, n'hi havia un altre que corresponia a la linia de Martorell, Tarragona, etc.? Donchs res més cert.

Efectivament, en la part de la Rambla de Catalunya, propera al carrer de Ronda, estava instalada l'Estació.

La concessió fou otorgada pel govern de la reina Isabel II als 14 de Setembre del 1852. Y, un cop col·locada la via fins a Molins de Rey, fou inaugurada en aquest troç als 8 de Novembre del 1854. En aquesta fetxa, donchs, ja estava edificada l'Estació susdita del tal carril, que fou el primer entre'ls d'Espanya que funcionà ab doble via.

Era una construcció que tenia certa semblança ab la de Saragossa. Per ella entrà a Barcelona'l rey Amadeu de Saboya, elegit per les Constituyents del 1869, al venir a visitar nostra ciutat als 14 de Setembre del 1871.

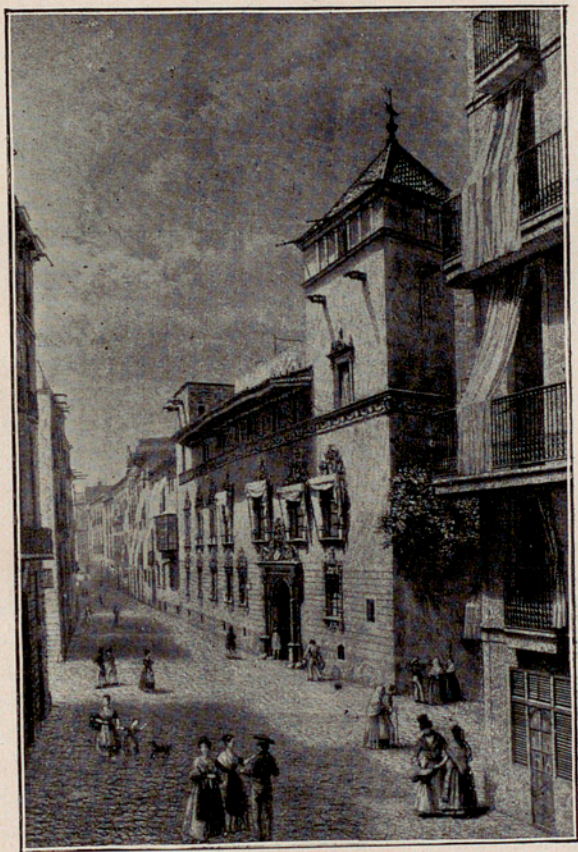
Subsistí fins al 1884, y en el mes de Febrer de l'any següent va començar-se a planejar y a urbanisar el solar que havia ocupat, a l'objecte de posar-lo al mateix nivell del pis del carrer de Ronda.

CASA GRALLA

En el solar que ocupa la moderna casa que hi ha a la Plaça de la Cucurulla, desde la meitat de la via del carrer del Duch de la Victoria fins a trobar la casa de l'Estanch, hi havia encara en l'any 1853 un edifici, rich joyell de les cases particulars que comptava Barcelona. Era la Casa Gralla, que havia passat a ser del Duch de Medinaceli. El nom antich de Gralla li venia del cognom que portava la familia posseidora del tal casal, que l'havia hereditat de la familia Dezplà.

En 1306, Pere Dezplà comprava a Maria Julià dues cases pera construir en aquell siti de la ciutat un casal que correspongués a l'importancia de l'antiga noblesa que de sos passats havia adquirida. Y, efectivament, aleshores va construir-se aquell edifici, en l'interior, sumptuosament decorat en les espayoses habitacions del primer y segon pis. Especialment les del primer totes estaven adornades de sostres de fusta molt ben treballats, distingint-se sobremanera per la riquesa molt superior que oferia la decoració. El pati, o cel-obert de la casa, era digne de tals estades, corresponent ab son caràcter senyorial, a la vegada que elegant, a donar importancia a l'interior d'aquella finca. Era'l tal pati quadrat, tenint a un de sos costats una ampla escala. Era gòtich, com ho eren totes les construccions dels segles XIV y XV. En els costats no ocupats per la tal escala, damunt d'unes arquacions molt planeres, apoyades sobre unes primes columnes coronades per un capitell corinti, se sostenien les galeries de primer y segon pis, consistent l'inferior en uns antpits decorats per unes roselles decorades ab original ornamentació trepada y dividits per uns elegantets pedestals, sobre'ls quals munta-

MONUMENTS ARTÍSTICHS DESAPAREGUTS
BARCELONA

Fatxada de la Casa Gralla

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY

CHICAGO, ILL. U.S.A.

ven unes columnes primetes de marbre ab llurs corresponents capitells, damunt dels quals descançaven les corresponents arcades, emmotllurades ab plints, bordons y escocies. En el segon pis corria una galeria de finestres decorades y treballades conforme al gust de l'època.

Qualsevol que hagués fixat sa atenció en aquell bell conjunt y tingut present l'aspecte que ofereix encara'l pati del palau de l'antiga Diputació Catalana, hauria endevinat, en la distribució, en el gust dels detalls y en la bellesa del conjunt, la paritat de condicions de les dues fàbriques, fins la vanitat de l'arquitecte en fer ostentació de l'enginy en construir tant en l'una com en l'altra, y hauria endevinat que'l mateix artista que per allà l'any 1432 construïa el mentat pati del tal palau, era l'autor del de la casa senyorial de la Plaça de la Cucurulla.

Y, tenint present aquesta semblança entre les dues obres, no haurien caigut en l'afirmació insostenible de que l'autor de la fatxada va ser el mateix, que construï'l pati, ja que de l'època de l'una obra y de l'altra hi anaven massa anys de diferència pera que un mateix subjecte pogués construir-les. Més encara: havent considerat això hauria vist clar el per què, a pesar de que la portada del frontis declarés que estava dedicada a l'adorno públich *Publicae venustati*, no estava centrada la tal porta, per la senzilla raó de que l'utilitat privada *Privatae Utilitate* aixís ho havia exigit, ja que'l pati havia determinat on devia estar la porta de la casa, y també hauria entès el per què de la colzada que feya'l frontis.

Sapigut és que en l'Edat Mitjana, y en nostra patria molt especialment, poch se preocupava la gent de l'ostentació exterior, concentrant tot el seu interès en la vida íntima reclosa en l'interior de la llar domèstica per aquell concepte que havien format de la gran conveniència de que estigués *cada hu a casa seva y Déu en la de tots*. Conseqüents a n'aqueix concepte que tenien fet de la vida, mentres el caràcter català se manté enter, no's veuen en els grans casals frontis que cridin l'atenció dels vianants per l'ostentació de son decorat, puix tots són lo més sen-

zills possible, de tal manera que a voltes succeeix que a una fatxada ont hi ha un portal que sols té de particular les grans dovelles que'l constitueixen hi corresponen unes finestres elegants per son conjunt y belles per la delicadesa d'execució que presenten.

La casa dels Dezplà era una de les tals, y ab la severa senzillesa de son exterior passa, a ser propria de la familia Gralla, originaria de Lleida, la que, encara que distingida, puix entre sos ascendents hi comptava aquell Joan Francesch Gralla que en 1301 havia brillejat en la cort del rey de França com a embaixador del d'Aragó, ab tot no havia lograt la categoria de noble. Als 30 de Janer del 1512 la reina Joana y son fill Carles donaren títol de noblesa a Miquel Joan Gralla.

Engreit aquest per la distinció que n'havia rebuda de la reina, muller de Felip l'*Hermós*, y d'aquell son fill que a la corona d'Espanya havia d'ajuntar l'imperial d'Alemanya, vivint com vivia en una casa verdaderament senyorial, volgué fer evident que, si nobles eren sos anteriors propietaris, a la noblesa també perteneixia'l propietari novell. Y com els temps ja eren de més ostentació y de major boato, volgué aixís evidenciar-ho. Aquesta és l'explicació racional de la fatxada del casal objecte d'aquest article.

Per això és que, com va haver-se d'aplicar una decoració a un frontis ja fet, no resultà en linia recta en tota sa extensió y tampoch no pogué esser centrada la portada, tota vegada que la situació del pati marcava ben bé ont imprescindiblement devia col·locar-se, com també queda evidenciat el per què les finestres del primer pis no guardaven una equidistancia regular. Que no anem lluny d'osques ho prova un detall molt significatiu pera provar que fou utilitzada la distribució de la fatxada antiga, y és el de l'existència d'aquelles gàrgoles en les dues torres quadrades laterals que eren restes de la fatxada antiga, conservats al construir-se la nova, els quals, si quedaven en el lloch corresponent a l'objecte que estaven destinats en la torra de la part de la Rambla, no succeïa lo mateix ab les gàr-

goles de l'altra torra que feya cantonada al carreró estret dit d'en Gralla, que donava comunicació a la Plaça de la Cucurulla ab el carrer de la Canuda per entremig de les cases núms. 24 y 26, conforme encara pot veure-s'hi per aquell costat part de la tal via. En una paraula: en Damià Forment no féu altra cosa que decorar les obertures que ja hi havia, en aquella fatxada, y aixecar la torra últimament referida, ab una especie de golfes y una teulada de quatre vessants triangulars que s'unien pel vèrtex en el centre del quadrat que formaven les enlairades parets.

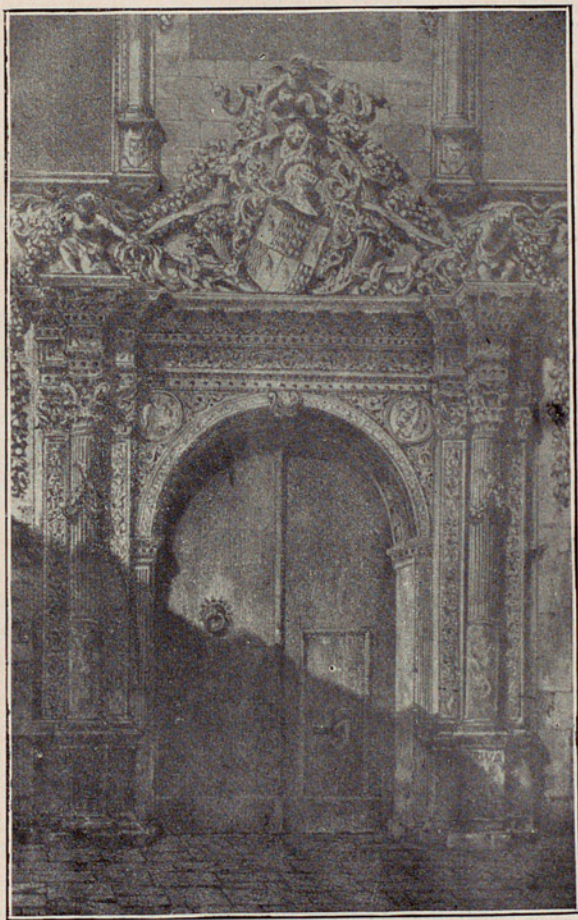
Rica, més que rica, riquíssima, se presentava en son decorat la Casa Gralla. El bon gust més exquisid regnava per tot arreu, y si era bella en detalls, en la labor que presentava era perfecta. La Renaixensa Artística, que tant esplèndida s'havia mostrat a Italia, havia trobat entre nosaltres, en la persona d'en Damià Forment, un artista que, ab sa força imaginativa y ab sa potencia creadora, havia de fer-la més atractivola als ulls, més simpàtica al cor.

Dos fileres de finestres, les unes corresponents a les habitacions dels baixos y al primer pis, li donaven vida, a igual que la portada y les superiors de les torres. La portada estava constituïda per un portal semicerclat guardat per unes columnes aixecades per uns pedestals y sostenidores d'un cornisament que, a igual de lo demés, s'ajustava perfectament a les prescripcions de l'ordre corinti, però tot ab copiosa abundor de fantasia, decorat ab ben escullits detalls ornamentals oferint garlandes, flors, adornos y figures de nois, tant armònicament combinat tot, en mig de lo qual sobressortia l'escut de la casa, que la vista s'hi embadalia al contemplar-ho y l'esperit s'hi recreava. Y lo mateix que succeïa ab el portal succeïa ab les 15 finestres que hi havia, totes se pot dir iguals en conjunt; totes diferents en detalls, havent tingut bon compte l'arquitecte, bon mirament, en no espatllar l'impressió general del conjunt, pera que no deixés d'haver-hi unitat, element principalíssim de bellesa en aquell conjunt tant hermós que no en va ostentava, gravats en els pedes-

tals de les columnes de la portada, aquells dos conceptes llatins ja consignats abans, ja que, si proporcionava l'utilitat d'honorificar particularment a la família propietària, a la vegada també era un adorno públich que igualment honrava la ciutat.

En son siti s'aixeca una casa que és de lo milloret que's feya a Barcelona, en quant a edificis particulars, per allà'ls anys del 1855 al 1860. Y, a pesar d'això, havien passat més de trescents anys pera que després d'haver fet obres com les de Casa Gralla arquitectes dels segles XV y XVI, poguessin aixecar-se edificis com el subsistent. ¡Sort que havem progressat!

MONUMENTS ARTÍSTICHS DESAPAREGUTS
BARCELONA

Portada de la Casa Gralla

CASA DEL MARQUÉS DE BARBERÀ

Era un edifici que tenia alguna semblança ab la Casa Gralla, segons diu en Bofarull, conceptuant, per la nostra part, que, d'existir aital paritat, seria en la menor quantitat possible. Era coneguda per la Casa Pinós y havia sigut habitada pels marquesos de Barberà abans de les darreries del segle XVIII. Tenia un pati del segle XVII o XVI, y per les parets del tal cel-obert se podien comptar fins a setze bustos, treballats en baix relleu, de marbre blanch sèns cap ornamentació y presentant retrats de Cèsars romans y altres personatges. No tots presentaven iguals mèrits. També hi havia varies estatuës, entre les que sobressortien, per esser tingudes com a bones, les que representaven a Baco y a Priscila. A la primera, desde'l segle anterior, ja li mancava no més que'l cap, la mà dreta y els peus. Se conceptuava esser grega; la segona era un relleu y se tenia per romana.

Abandonat l'edifici, per alguna cosa l'il·lustració havia fet els seus avenços. A uns propietaris que abandonaven indiferents les obres artístiques corresponia una quitxalla que s'entretingués en apedregar-les. Y aixís va esser.

Encara, a l'enderrocar-se la casa, hi hagué'l criteri de traslladar alguna de les tals escultures al Museu Arqueològich. També ho trobem molt conforme; però, a dir la veritat, nos estranya que's pensés en tal cosa.

Estava edificada la tal casa del Marquès de Barberà en la Plaça de la Cucurulla, abans d'entrar al carrer de Boters.

LA CASA DEL COMTE DE SANTA COLOMA

Estava edificada en la Plaça de Sant Francesch, més antigament de Framenors y ara del Duch de Medinaceli, desde encara no fa cinquanta anys. Ocupava a poca diferencia'l solar que ocupa la casa n.º 2 del carrer Ample y n.º 1 del carrer de la Mercè, y és propietat de D. Manuel Girona. Era un antich casal que, a pesar de sa senzillesa exterior, revelava'l senyoriu del que l'havia feta construir y habitava probablement. Les portes semicirculars, d'amples dovelles, dibuixaven l'entrada de la casa per la part de la susdita plaça, y de les botigues que hi havia, especialment en la part del carrer Ample, que eren unes estades grans, fondes y ab voltes al sostre, indicaven que, si no era tota una construcció a prova de bomba, poch devia faltar-hi; eren com les altes y amples obertures y grans balconades que aquell casal pertenyia a un noble senyor.

Havia sigut reconstruïda o molt reformada desde'l temps del 1640, en que hi vivia aquell governador que's féu cèlebre en aquell temps d'agitació popular contra la política del duch d'Olivares, puix no recordava pas aquella època, o en tal cas era molt nova aleshores. En la fatxada de la plaça l'única nota que la distingia de totes les demés cases de noblesa era la d'ostentar un rellotge de sol. Per lo demés, no hi havia cap senyal de que fos una casa de família noble.

Interiorment tenim entès que estava ben decorada y que en alguns salons, fetes al tremp y sobre tela, hi havia magnífiques pintures que'l propietari de la subsistent tin-

gué'l bon criteri de que's conservessin y decoressin la seva
estada.

La casa actual no té aquell aspecte senyorial, puix
son propietari s'ha acontentat ab esser home de negoci
y la casa indica bé aquest caràcter de son possessor y
fins indica major gust que'ls seus predecessors propie-
taris.

HOTEL INTERNACIONAL

Ab motiu de l'Exposició Universal del 1888, una empresa particular tingué l'idea d'aixecar una gran casa on poguessin tenir-hi estada'l major nombre de forasters que vinguessin a visitar-nos ab motiu d'aquell concurs internacional. Obtinguda l'autorisació que competia, se posà mans a l'obra, y en seixanta sis dies quedà enllestit, desde'ls fonaments a la coberta, l'Hotel Internacional.

Estava aixecat en el cap-d'amunt del Passeig de Colon, això es, prop el Passeig d'Isabel II, fent, com si diguessim, costat, deixant una gran via entremitja ab les cases que fan costat en aquella part, que quan hi havia la muralla de Mar donaven fatxada a lo que se'n deya carrer de la Pau o dessota Muralla. Per lo tant, estava situat prop el Mar.

Fou director de l'obra l'arquitecte D. Lluís Domènech y Montaner. Son aspecte general, més que artístich, era pintoresch, ab tot y la senzilleza de linies que presentava, trencant la monotonia de l'horitzontal, especialment en les fatxades anterior y posterior, uns còssos un xich avançats que hi havia en les quatre cantonades y en el centre; y uns altres quatre més planers que hi havia entremig dels uns y altres.

Ocupava una superfície de 150 metres de llarch o amplària per 35 de fondària, o sia una àrea de 5,250 metres quadrats. Constava de quatre pisos, això és, baixos, entressol, primer y segon pis. Se començaren les obres de fonament el dia 8 de Desembre de 1887; el 26 del mateix mes se començaren a aixecar parets, y el dia 12 de Febrer ja s'enllestia la coberta. Hi treballaren per terme mig mil persones durant aquest període.

Hi havia quatre portes: les dugues centrals pels qui anaven a peu; dugues laterals pels qui anaven en caruatge. A un costat del vestíbul hi havia una perruqueria, un estanch, un establiment de paraigües, una camiseria, una guanteria, y dessota del porxo que donava la volta al pati central que's comunicava ab l'indicat vestíbul hi havia el despatx del director de l'establiment, el correu, el telèfon, una llibreria, un despatx de periòdichs, despatx de localitats pera tots els teatres y diversions, local pera la càrrega y descàrrega d'equipatges que's pujaven y pujaven als pisos alts per medi d'ascensors, l'administració, etcètera, etc.

Hi havia un menjador capaç pera 250 coberts y la sala-restaurant pera 100 persones.

Passada l'Exposició va desaparèixer, quedant-ne sols el record d'aquella mostra de l'activitat catalana que ressonà per tot arreu, motivant que'l president dels Estats Units, pera satisfer els desitjos dels nord-americans que volien cerciorar-se de si efectivament era cert que en tant curt espay de temps s'hagués realisat una obra en tals condicions, enviés a l'alcalde de Barcelona un telegrama demanant-li explicacions sobre'l particular.

EL CASTELLET DEL MONUMENT DE COLON

Un cop començada la construcció del monument de Colon, se topà ab les dificultats de poguer pujar les grans peces de ferro que constitueixen la columna, especialment les de la base y capitell, ademés de les que componen l'estatua.

L'arquitecte D. Juan Torras se disposà a construir una embastida pera efectuar les ascensions de les tals peces a son punt. Era tant senzilla, tant elegant y tant débil aparentment, que si tot-hom no tenia més que boca pera alabar-la, no hi havia ningú que no esperés ab afany el dia en que s'efectuaria la tasca de pujar a son destí aquelles peces d'un pes grandíós. Y va venir, en efecte, la diada, y l'operació va realisar-se ab tota la senzillesa que podia imaginar-se, sèns contratemp y ab l'èxit més satisfactori. La generació de mils ànimes que estaven contemplant l'espectacle no pogueren contenir-se y tributaren a l'autor d'aquell castellet l'ovació pública y més entusiasta que a Barcelona s'haja tributat may a cap arquitecte, a cap enginyer, ni a cap mestre d'obres.

Els arquitectes tots de Barcelona expressaren a l'antic professor de l'Escola d'Arquitectura l'homenatge més fervorós d'admiració a llur colega.

Y aquella construcció, que no per esser una combinació de vigues de ferro no per això deixava d'esser ben artística, va desaparèixer un cop inaugurat el monument, quedant-ne sols el record de la memoria dels que varem tenir la satisfacció de veure-la.

La constituïen senzillament un pla que a l'altura de

més de setanta metres se sostenia per quatre pilans corresponents als angles d'aquell quadrat. Sobre'l pla hi havia, com si diguessim, la corriola que podia fàcilment córrer d'un punt a l'altre pera facilitar, segons convingués, l'ascensió verticalment. Els pilans indicats estaven constituïts per quatre verticals que anaven pujant amunt, y estaven formades per quatre tires d'angles, quines verticals se lligaven y enfortien per unes diagonals que venien a formar una especie de zigazaga, y els quatre pilans, que en son buid encloïen una enginyosa escala pera muntar al capd'amunt de tot, s'afiançaven l'un ab l'altre per medi d'uns encreuaments de tirants. Y a l'exterior, en els angles, hi havia uns tornapunts que acabaven d'assegurar l'estabilitat d'aquella obra d'enginyeria, que tenia els atractius d'una bellíssima simplicitat.

Verdaderament és una de les obres barcelonines que, filles del segle XIX, la mateixa centuria les ha vistes desaparèixer. Complert l'objecte pera lo qual havia sigut construït el tal castellet, va desaparèixer per sempre més, no realisant-se cap de les idees que la veu popular inventà referents a la seva conservació. Per persones perites sabem que, relativament, tenia més importancia que la famosa Torre Eiffel de París.

LA FONT DEL VELL

Estava aixecada en el Pla de les Comedies, prop les cases de davant del Teatre Principal compreses entre'l carrer dels Escudellers y el del Gínjol.

Fou construida durant el temps que fou capità general de Catalunya D. Francisco P. Castaños (1816-1820). Fou ideada per l'arquitecte D. Pere Serra y Bosch. Era de caràcter egipci (casolà), formant una piràmide truncada col·locada sobre un basament en el qual hi havia unes carotes esculpturades ont hi estaven col·locades les aixetes y comprenia també les corresponents aigüeres. En el còs de la piràmide devia haver-hi quatre relleus, però varen quedar-ne a deure tres. L'únich que fou col·locat era obra d'en Damià Campeny. Representava un vell recolzat en unes roques, per entremig de les quals figurava sortir aigua: simbolisava'l naixement d'un riu. Tot-hom, per aquella figura, l'anomenà Font del Vell. Al cap-d'amunt de la piràmide hi havia un cornisament adornat per fullatge de plantes aquàtiques, y sobre una graderia de dos ressalts hi estava col·locada una estatua representant Barcelona.

Va enderrocar-se per allà l'any 1880, substituint-la una *monumental font de ferro colat* que encara subsisteix. L'estatua representant Barcelona fou col·locada més tard en un recó del Parch, no lluny de la Cascata, y marca ben bé'l període de decaïment artístich en que va parar el geni indiscutible d'en Salvador Gurri. La figura del Vell adorna una font molt concorreguda del mateix Parch, y ara ja no és lo «Vell», sinó que és lo Xato.

EL JARDÍ Y MONUMENT DE LA PLAÇA REYAL

En el plano de la Plaça Rey al hi anava comprès un jardí circular, tancat per un reixat de ferro fós, y en el centre un pedestal. Com aquest era'l peu d'un monument que s'havia de dedicar als Reys Catòlics, se procurà que les plantacions d'herbey que voltaven aquell còs arquitectònic bastant senzillet presentessin el dibuix de la Creu d'Isabel la Catòlica. Y tractant-se d'un monument aixecat en honor de persones reyal, fou precis buscar un artista que a sos mèrits hi acompanyés el títol d'Escultor de Cambra. L'escullit, donchs, fou D. Joseph Piquer. En el sòcol del monument, que consistia en un pedestal, devien col·locar-se'ls escuts de les principals ciutats dels reyalmes de Castella y Aragó, que ningú'ls va veure col·locats; en el còs propi del pedestal devien col·locar-se quatre baixos relleus, que tampoch va veure ningú col·locats. Lo que sí varem poguer veure col·locada una estatua eqüestre de color de bronzo que representava'l rey «Fernando V», com diuen els castellans al marit d'Isabel I. La figura d'aquesta bona senyora no va comparèixer, provant-se que no era veritat allò del «tanto monta...»

Va inaugurar-se'l rey «Fernando» en aquell lloch en el mes de Setembre del 1860 ab motiu de la vinguda a Barcelona de la Reina Isabel II ab la familia reyal.

Pera donar una prova de l'instrucció que's donava a la quitxalla, alguns bordegassos que anaven a jugar a la Plaça Rey al, fent veure la *padrina* als guarda-passeigs, començaren a tirar pedres a l'estatua, y al mellor dia va caure-li

un braç, havent-se d'enterar tot-hom de que la tal estatua del rey «catòlich» era de guix pintat.

Fou, en conseqüència, precis treure-la, y ens quedàrem sense *monument* en la Plaça Real. Més endavant també suprimiren el jardí y el reixat que'l voltava. En cambi, fou col·locada la font-sortidor que ara hi ha, que, si no és monumental, també passa.

LA FAMA DE L'ADUANA

El fet de la Plaça Reyat no és l'únich que's pot oferir en els anyals de la ciutat.

Damunt d'aquell plafó que en el còs central de la fatxada principal de l'Aduana hi ha a l'alçada del terrat, hi havia hagut una estatua de la Fama tocant la trompeta, que verdaderament reunia condicions artístiques, puix les formes barroques que presentava li donaven aire de voleyar. Havia atret l'atenció dels barcelonins de tal modo que son humorisme havia inventat la dita de que, cada vegada que pel Passeig de l'Aduana passava una noya casadora mantenint-se donzella, se sentia'l sò de la trompeta d'aquella fama.

Però la figura era de terra cuita y, després d'estar allí dalt més de setanta anys, va començar a desconjuntar-se y, en lloch de braços, ensenyà'ls ferros que tenia dintre; per lo que fou precis treure-la. Desde allavors Barcelona s'ha quedat sense Fama.

PASSEIG DE SANT JOAN

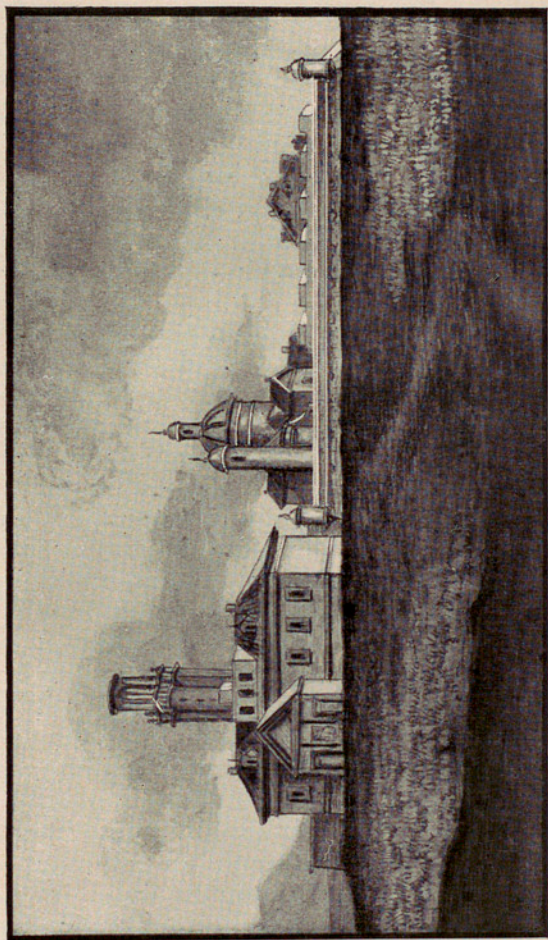
JARDÍ DEL GENERAL

Delmada Barcelona per la guerra marítima que desgraciadament sostingué contra Inglaterra a les darreries del segle XVIII, a fi d'aliviar la miseria que havia originat aquell desastre, la Junta de Caritat instituida pel capità general D. Agustí de Lancáster trobà un medi pera donar treballs transformant aquell terreny fangós que s'extenia desde l'explanada de la Ciutadela fins arribar a les cases del carrer de la Vora del Rech, desde la sortida del carrer del Portal Nou fins arribar a l'acabament del Passeig de l'Aduana, en un hermós passeig que tenia 700 vares de llarch per 60 d'ample.

Tenia set vies limitades per rengleres d'arbres, cinch pera la gent que anaven a peu, y les dugues extremes eren pera'ls carruatges de recreo.

La via central estava intervalada per quatre sortidors: un a cada extrem del Passeig y els dos restants a tretxos equidistants. El de la part del Portal Nou encara's conserva darrera del Palau de Belles Arts; el que seguia era un Tritó en actitud de dominar un cavall marí; l'altre, una Nereida cavalgant un dofí, y l'últim consistia en una especie de gruta recoberta exteriorment per molsa verda sostenint la nimfa Aretusa, que tenia quatre oques a sos peus y en la part del safareig o dipòsit de l'aigua altres tantes tortugues que també despedien rajolins d'aigua. En els dos sortidors entremitjos hi havia una barana de ferro que'ls voltava y a certa distancia uns pedriços que venien a tenir la planta d'un quart de circumferencia ab una barana de ferro que'ls servia d'espalller.

MONUMENTS ARTÍSTICS DESAPAREGUTS
BARCELONA

Vista de la Ciutadela

THE END OF THE WORLD

THE END OF THE WORLD

En altres punts del passeig hi havia també altres pedriços pera descansar-hi; alguns, encara que petits, també tenien espatller de ferro.

A pesar d'esser hermós y abundant d'ombra que li donava'l fullatge abundós dels arbres, era poch concorregut. Fou anomenat Passeig Nou; però, havent pres l'afició d'anar-hi a pendre la bonaventura en la nit de Sant Joan, fou anomenat Passeig de Sant Joan, y aquell dia, mellor dit, en aquella nit, és quan més animació presentava, excedint la concurrència més que en les fires de Nadal y de les Pasqües, en que per allí la vora, prop el Portal Nou, s'establia la fira dels galls y dels bèns respectivament.

Al cap-d'avall del Passeig, fent cantonada al camí pera anar a la Ciutadela, hi havia'l Jardí del General, anomenat aixís per la gent per raó d'haver-lo creat en 1815 el capità general Excm. Sr. D. Francisco Xavier Castaños y haver-se'n cuidat l'autoritat militar durant alguns anys.

Una portalada de marbre blanch, formada per dugues pilastres y cornisament, damunt del qual s'ostentava en el centre l'escut de Barcelona y dos gerros, donava entrada a n'aquell lloch d'esbarjo, d'una extensió de terreny molt reduïda, però ben aprofitada. Estava dividit per caminals més o menys estrets que discorrien per entremig de quadros cultivats de varietat de flors y arbreda. A l'entrar, lo primer que cridava l'atenció, mirant cap a la dreta, era una gran gavia ab una infinitat d'aucells de varies classes, y no gaire distant hi havia dugues gavies més petites, en que's guardaven aucells grossos y estranys. Més endins, un sortidor rodejat d'una barana de ferro, que al mig presentava la figura d'una sirena tallada en marbre blanch. Al voltant del tal sortidor hi havia uns pedriços pera seure-s'hi, tenint per fons unes parets de boix retallat que produïen molt efecte. Dos altres sortidors hi havia també que eren igualment circulars, però d'un diàmetre més petit, y ostentaven un pedestal ab la corresponent estatua de marbre blanch. Cap a mà esquerra, en el costat que donava al Passeig de Sant Joan, n'hi havia un altre que,

com si diguessim arrimat a la barana de fusta que simulava llances, rodejava aquell siti, y era semicircular. Estava en una especie de placeta y servia de font pera'ls que volguessin beure de l'aigua del tal sortidor, que presentava una estatua de Flora col·locada sobre un pedestal de rústegues pedres y herbey.

Una típica taula pintada de vert hi havia en un recó d'aquell espay limitat per parets de boixos retallats, en la que s'oferien gots de vidre mitjansant la compra d'alguna paperina d'anís estrellat o de frare, quan no atmetlles ensucrades.

Més cap endins hi havia un gran estany en el qual continuament se banyaven cignes y oques, que eren la delicia de la quitxalla entretenint-s'hi a tirar-los pa. Al fons del sortidor, entremig de les gavies on s'acullien aquelles bestioles, hi havia, en una especie de capelletes construïdes ab canyes pintades de vert, uns bustos de marbre, col·locats sobre un pedestal de pedra, que's destacaven molt bé tenint per fons l'arbreda del petit bosquet que hi havia al darrera pera que no's diguéssim que hi faltava. Una altra placeta rodejada de tarongers y xiprers hi havia, además de les ja mentades, ostentant un pedestal sostenint la figura de Minerva. En dos hivernaders se cultivaven plantes y flors que tenien d'estar per força resguardades de l'aire.

Els barcelonins estigueren alguns anys ben prendats de son Jardí del General. Les estatuës no eren pas mal executades y eren una penyora de l'estat en que's trobava l'esculptura barcelonina en aquella època en que teniem artistes com el vell Guixà y el jove Campeny.

El Parch actual va motivar la desaparició d'aquell Jardí, que tenia agradosos atractius per tots els que l'havíem visitat en els dies de la nostra infantesa, aprenent-hi a estimar les flors, les aus, la Naturalesa tota y iniciant-nos a estimar l'Art.

Subsistí uns setanta anys.

FATXADA DEL TEATRE DE SANTA CREU O PRINCIPAL

Aquest teatre fou fundat en 1560 y era en sos primers temps una construcció de fusta. En els anys 1728 y 1729, havent adquirit son propietari l'Hospital de Santa Creu alguns solars pera engrandir-lo, va convertir-lo en un edifici d'obra sòlida.

En la nit del 27 d'Octubre del 1787 s'hi va calar foch, obligant a refer-lo novament. Aixís ha arribat fins a nosaltres en lo que pertoca a sa estructura general, però variat en lo referent a detalls. En la part que ha variat més és en el frontis. En efecte: l'establiment del Liceu en 1847 va fer comprendre a la Junta de l'Hospital que al Teatre de Santa Creu li havia sortit un veí competidor y temible, y va decidir-se a posar-li una cara nova. ¡És molt difícil fer una fatxada de teatre! La que hi havia anteriorment en l'antich coliseu barceloní podia no esser d'un depurat gust artístich, però no oferia'l trist aspecte de que un porxo nano sostingués un porxo gegant, com ofereix el frontis actual. El del Liceu presenta aquest efecte tant antiestètic y, fóra la condició de no esser panxut, encara és de més mal gust. ¡Y això que va idear-lo un arquitecte italià y corretgir-lo un del país!

No hi ha molts anys que la part superior del tal frontis va esser modificat, suprimint uns relleus que hi havia per una combinació de motllures y pilastres la cosa més desgraciada y de més mal gust que hagi concebut may l'intel·ligencia d'un fuster de pasteretes, demostrant-se ab aquell pegat que si ara s'hagués de construir la fatxada encara fóra pitjor de lo que és la que hi veyem, y això que tot aquell figuram és obra de rajoler.

La substituida's concretava a presentar unes portes y finestres decorades segons el gust grech-romà imperant en aquella època, que'ns deixà a Barcelona edificis com la casa Larrad en el carrer Ample, la de la Virreyna en la Rambla de Sant Joseph y cà l'Erasme en el carrer del Carme.

EDIFICI EXPOSICIÓ DE BELLES ARTS

Les arts industrials poden haver sigut ateses, protegides y encaminades a un desenrotllo y grau de perfecció enamoradiç a Barcelona, però les arts lliures, les arts destinades a fer fruir la Bellesa may han obtingut altra consideració que la que han merescut segons l'utilitarisme que se'n podia reportar.

El pintor de la ciutat, el que devia entendre en totes les manifestacions artístiques que s'oferien al còs municipal, que tenia l'obligació de presentar decorosament tota aquella recua d'entremesos, de besties del comú y demés endergues que concorrien a l'aparatososa processó del Corpus en els dies de son major esplendor, allà en els dies del segle XV guanyava un sou tant ínfim que, ab tot y tenir estada franca en mig de totes aquelles endròmines, pera viure tenia que buscar un altre sou en l'empleu d'anar recullint pels carrers y places de la ciutat les besties mortes que hi deixava'l veïnat y anar-los a tirar a mar. Organisat el Gremi de Pintors en temps de Carles V, els pintors de retaules tenien aquell mesquí porxo dels Encants que hi ha davant de la Llotja en línia transversal.

Desde que caigué aquest en desús, els pintors no tingueren altres punts d'exposició de llurs obres, a igual que'ls escultors, que llurs propis establiments, que més de les vegades consistien en botigues més o menys grans quasi faltades de la llum convenient pera apreciar-les com era degut. Si acas, y això en havent ja arribat al segle XIX, la Reyat Junta de Comerç de Catalunya per algun succés polítich organisava una exposició de productes manufacturats, allavors s'admetien algunes obres, a les quals no's donava pas el lloch preferent, sinó aquells sitis on no

feyen estorb pera que'l públich pogués fer-se càrrech de la bondat dels genres industrials exposats.

En 1847 o 1848 s'havia fundat una «Associación de Amigos de las Bellas Artes» que's proposà corretgir aital deficiencia establint una exposició anyal. Aquesta se celebrava per la vuitada de Corpus en el convent de Sant Joan de Jerusalem y era de bon to'l visitar-la. Perquè la gent de diner de Barcelona sempre n'ha sigut amant, de l'Art, però platònicament, y a voltes fins s'ha arribat a *desdinerar* per no... sentar plaça de no tenir gust artistich. Allí's donaren a conèixer varis pintors d'aquella època, que bé prou n'hi havia per esser el mercat tant reduït y mesquí com relativament ho és també ara: alguns escultors, més pochs arquitectes, gravadors y retratistes. En 1856 se modificà'l Reglament, establint-se aleshores una exposició permanent, ademés de l'anyal. Se celebrava en el mateix local. Comptava ab trescents vint socis accionistes, però l'exposició pública s'efectuava tranzitoriament en establiments particulars, que no eren pas molt nombrosos, puix se concretaven, com a més coneguts, en una botiga de marchs daurats que hi havia en el carrer de Fernando VII, cantonada al carreró de la Volta del Remey, quin amo era un tal Picó, y un altre establiment semblant que tenia obert en el carrer d'Escudellers un tal Monter, precisament en el mateix local ont hi té l'impremta *La Veu de Catalunya*.

Per fi pogué aixecar la tal «Asociación» un edifici, si bé de caràcter interí, pera celebrar-hi exposicions. Va situar-lo en la Granvia, en el troç que va desde'l Passeig de Gracia a la Rambla de Catalunya, en els solars que en part corresponen al jardí de la casa-palau Marcè, el magatzem de pianos de la casa Estela y Fotografia Audouard. L'autor del projecte de l'edifici fou, si no estem equivocats, el mestre d'obres en Geroní Granell.

El constituïan tres còssos, l'un central y els dos laterals: aquests eren dues grans sales de ben combinades llums propries pera exhibir-hi grans teles, com les que s'hi exhibiren, entre les que recordem una que presentava les

«Vespres sicilianes», pintat pel malaguanyat artista tortosí l'Antoni Casanova, ab aquell desembraç que caracterisa les obres dels començaments de sa carrera artística. En el còs central, exteriorment, oferia una especie de vestíbul, en quin semicèrcol, que venia sobre un cornisament sostingut per dues columnes constituint l'entrada, hi havia un magnífich grup de les Arts, que ab una facilitat d'execució y ben trobada composició, ab assombrosa promptitut, va treballar un tal Santigosa, també tortosí.

Durà a poca diferencia desde l'any 1868 fins al 1874, essent, per lo tant, l'únich edifici propi que'ls artistes barcelonins han pogut obtenir. Además de les exposicions de Belles Arts gràfiques, se n'hi celebraren de flors. El dia 9 de Desembre últim dels susdits anys varen començar a enderrocar-lo.

PALAU DE CIENCIES

A mà dreita del Saló de Sant Joan, sortint del Parch, fent cantonada al passeig que empalma ab l'antiga carretera de Mataró, ab motiu de l'Exposició Universal celebrada en 1888 s'hi aixecà un edifici que anomenaren Palau de Ciencies, y on s'hi varen celebrar diferents congressos de caràcter científich durant el període d'aquell concurs internacional. L'arquitectura exterior no tenia res de científica y d'artística tampoch. El saló de sessions que tenia en l'interior era serio perquè resultava trist el to general que se li havia donat y també per la poca llum natural que tenia.

Construcció aixecada sols pera satisfer les necessitats d'un període curt, tenia totes les condicions de tranzitoria; aixís és que al cap d'algun temps fou precis enderrocar-la. En la fatxada ostentava una estatua que no sabem si fou destruïda, però que bé hauria pogut guardar-se com a record. Era obra de l'escultor n'Eduard B. Alentorn.

Comprenia un solar de 3,214 metres, y durant l'Exposició hi hagué per veure tot lo referent a electricitat, a pedagogia, etc., que's presentà. Hi hagué qui va dir que l'estil arquitectònic era grech, però no's pot pas creure; tenia pretensions de ser-ho.

PABEL·LÓ D'AGRICULTURA

És un altre dels edificis corresponents a l'Exposició Universal del 1888. Estigué aixecat a mà esquerra del passeig que hi ha entremig del Parch y del Palau de Belles Arts que va a trobar l'antiga carretera de Mataró. La part edificada afectava un estil, diguem-ne oriental, del major poch gust que's pugui desitjar, y les diferents parts s'unien per una galeria y un pati d'honor ab porxos y altres accessoris.

Comprenia una extensió de terreny de 7,437'16 metres. Va desaparèixer al cap d'algun temps que s'havia termenat l'Exposició.

«EL CRIADERO»

Encara que no entra de ple en la categoria de monument la jardineria, tota vegada que ve compresa en l'esfera de l'Art, ens ha semblat que podien esser enclosos en aquestes notes, referent a lo artístich que ha desaparegut durant el segle XIX en nostra ciutat, alguns datos relatius a varis establiments que hi ha hagut en les afòres de Barcelona per la bandada del Passeig de Gracia, tant més en quant en alguns hi foren fetes manifestacions artístiques més o menys importants.

El primer que li correspon esser mentat en ordre a l'antiguetat és «El Criadero».

Un cop format el Passeig de Gracia d'aquell antich carrer de Jesús que si en el segle XV y alguns dels posteriors pogué estar urbanisat per raó de tenir-hi's freres francescans reformats llur convent denominat de Santa Maria de Jesús, ont anaven sovint a fer-hi funcions de pregaries els nostres Consellers cada vegada que hi havia alguna pública calamitat, ja també per haver-hi tingut en aquella mentada centuria sa estada la reina Maria, muller del rey Alfons V, mentres exercia de lloctinent estant allunyat son marit en les conquestes d'Italia y haver-s'hi aixecat algunes cases habitades probablement per algunes families de posició, puix aixís ho dóna a comprendre l'esser construccions tant fortes, que per por de que les utilissin els exèrcits francesos que vingueren contra aquesta capital en el segle XVII se manà enderrocar-les; en aquell punt de les afòres de la ciutat, repetim, que un dia pogué donar gust el passar-hi per lo ben urbanisat; que després fou ben al revés, fins a fer-se poch menys que intran-

zitable, per lo accidentat y solitari, un cop convertit en passeig, en vista de la predilecció que mostrava tenir-hi'l públich, preferint-lo com a lloch d'esbarjo al passeig de Sant Joan, s'entengué que era precis secundar aital preferencia, donant-li algun que altre atractiu més que'l de passejar per dessota l'ombra dels carrers d'arbres que'l constituïen y descansar en els pedriços d'un y altre costat extrem que a manera d'espalller tenien darrera unes tanques formades per rosers de tot l'any que'l limitaven.

Y com sia que ja de temps més antich hi tenia la ciutat per aquell cantó la guarda del bestiar, això és, la boeria, també hi tingué més endavant un espay de terreny destinat a criader d'arbres pera tenir-ne a mà pera'ls que fos menester plantar en el vell camí de Ronda, que quasi la voltava per la part de terra y en alguns punts de l'interior de la mateixa.

Aquell tal establiment estava situat a mà dreta en el punt ont ara hi ha unes cases d'esquifida fatxada, d'arquitectura que tal volta sia «àrabe», tenint per entremig una portalada, en quin fris se llegeixen aquestes lletres: «Teatro Español», record d'un teatre que hi hagué en el fons d'aquell terreny y que fou destruït per un foch.

Com sembla cosa natural que tot lo que és de la ciutat sia també dels ciutadans, aquell lloch ombrivol y agradós com tots els punts on l'arbreda és abundosa, y al mateix temps no hi manquen flors de varies menes, com no n'hi faltaven en el tal criader, era obert durant les hores de dia, y ab entrada franca podia entrar-hi tot-hom. També hi havia una mina d'aigua que de tant bona convidava a beure-n.

L'afició a entrar-hi'ls barcelonins donà idea de plantar-hi una tauleta, on se despatxaven paperines de confits aniçats, de forma estrellada, que eren els més menuts, o dels anomenats de *frare*, que eren de tamany més gros y que, buscant-los per aquest motiu un símil, no faltava qui'n deya que eren grossos com *bales rases*. També hi havia en la taula'l seu pot de vidre ab sucre roig y un altre ab atmetlles ensucrades, blanques unes, vermelles

les altres; alguna ampolla de xarop y algun altre refresch a propòsit pera satisfer tots els gustos per poch gasto. Al qui'n feya poch o molt, tant sols un quarto bastava, li proporcionaven un got de vidre, puix no estava permès beure a la font a *morro*, ni a *galet*, y aixís ningú s'estava de beure d'aquella aigua que abundosa, crestellina y fresca manava de la tal mina.

Però pera'ls barcelonins vingué'l dia en que la Gola'ls féu descuidar la Templança, y desde llavors se començà a trobar massa casolà aquella senzilla y econòmica manera de refrescar la gorja. A nous temps, noves costums, y per això fou del cas satisfer el desig dels que volien viure al dia y estimular als demés a esser més esplèndids en recrear-se. Y aixís fou que séns deixar d'haver-hi la tradicional tauleta pintada de vert, com hi era en el Jardí del General, y no faltava tampoch en les diferents fonts de la montanya de Montjuich, va establir-s'hi per allà l'any 1850 un Cafè a l'aire lliure que portà'l nom de Cafè de les Delícies. Per això, desde l'any 1827, en que oficialment va inaugurar-se'l Passeig de Gracia, fins al 1870, en que va inaugurar-se'l mentat «Teatro Español», pot ben dir-se que «El Criadero» fou un dels punts de recreu predilectes dels habitants de Barcelona.

LA FONT DE JESUS

Ab molta de raó ha dit un observador que Barcelona era la «ciutat dels *ambos*», perquè'l dualisme ha de marcar-s'hi en tot. Era poch que hi hagués en el Passeig de Gracia un lloch pera anar-hi a refrescar: n'hi havia d'haver un altre.

Un poch més amunt d'«El Criadero» hi havia una mina d'aigua que estava, com qui diu, abandonada. Si la d'aquell siti, propietat del Municipi, era bona y abundosa, la d'aquest manantial era superior y no gens escassa. Y els barcelonins, que són tots molt aiguaders, segons se demostra pel fet de que son ben aficionats a concórrer a lés fonts en busca de la mellor aigua y també's prova per l'orgull ab que'ls que posseeixen «torra» mal sia tenir-hi aigua de pou, tots elogien la seva aigua com a tenir condicions immillorables, bé havien de sapiguer que hi havia, uns quants passos més amunt del Passeig, una aigua mellor encara que la d'«El Criadero».

Era la mina d'aigua que havien tingut els frares del Convent de Jesús quan tenien llur estada en el Passeig tantes voltes mentat. Estava situada en un terreny comprès entre'ls actuals carrers del Consell de Cent y d'Aragó. Procedia, com queda dit, d'aquell convent fundat en temps del rey Alfons V d'Aragó. Al principi sols hi havia una petita caseta o, mellor dit, barraca, voltada d'arbres y prop la font, que, atenant a sa antiga pertinenencia, era anomenada «Font de Jesús».

En 1849 començà a convertir-se en cafè, además de despatx dels populars aniços, atmetlles y demás lleminadures quasi casolanes. Aixís el Cafè de la Font de Jesús

fou el primer establiment de tal caràcter que s'establí en aquell Passeig.

Y no n'hi hagué prou d'això, perquè'l mentat «Criadero» també plantà'l seu cafè, conforme queda dit: era precis donar-li a la Font de Jesús un altre atractiu, y aixís, per allà'ls anys 1857 o 1858, s'hi aixecà un toldo a manera d'un paraigües colossal, dessota del qual els dies de festa se donaven saraus, concorreguts generalment per la classe treballadora. L'aigua de la Font de Jesús, apart de lo que pogué ajudar a donar-li anomenada'ls estimulants ab que brindava aquell lloch recreatiu, obtingué'l concepte d'esser la mellor de totes les fonts del pla de Barcelona.

TÍVOLI

La Font de Jesús havia vingut a fer la competència al «Criadero»; el Tívoli venia a fer-la a la Font de Jesús fins a no deixar-la surar. Per això va desaparèixer aviat. El Tívoli va inaugurar-se en l'estiu del 1849.

Son amo deya, a l'establir-lo, que ho feya ab el desig d'introduir a Barcelona un lloch d'esbargiment y recreu semblant als que ab tanta d'acceptació hi havien establerts a l'estranger y molt especialment a París y a Londres.

Estigué situat a mà esquerra del Passeig, entre'ls actuals carrers d'Aragó y Mallorca. Fou el primer siti de recreu que hi hagué en aquell costat del tal Passeig. Una cosa es digna de notar-se y és la promptitut ab que's suscitaven aquests llochs: tant aviat eren camps, com jardins plens d'arbreda.

Comprenia una extensió de quatre mojudes de terra. La meitat més propera al Passeig fou convertida en un jardí dividit en carrers transversals on tot l'any hi havia flors segons les estacions, però ab tanta abundor que, séns presentar-se may desproveit, n'assortia les parades de la Rambla de Sant Joseph. L'altra meitat estava destinada a criader d'arbres y plantes de diferentes especies, ja d'ornament, ja d'olor, no mancant-hi'l seu hivernader. Hi havia també un toldo a manera de paraigües colossal que abarcava major circumferencia que'l de la Font de Jesús, y dessota del que se donaven també «Bailes de sociedad para artesanos». En aquest particular ja s'havia operat un cambi en les costums, en relació al temps dels saraus de la Llotja y de la Patcada. Les senyores no havien de pagar pera poguer entrar al ball; però estaven subjectes a una «Comisión», segons resaven els anuncis, en una nota

que'l dimoni que l'entengui y que venia després del preu d'entrada pera «Caballeros» y deya textualment: «Las señoras gratis, a juicio de la Comisión», y aquest «juicio» està clar que era l'àrbitre pera deixar o no entrar a les senyores; però sembla que'l tal «juicio» claudicava bastant, y d'aquí provenia que algunes vegades en els tals balls se vegessin cares que significaven que s'havia dit: «passa bou per bestia grossa».

Ab el temps pogué il·luminar-se també'l Tívoli ab gas, y en els dies de festa, entrada ja la vetlla, s'hi engegaven castells de focs artificials, en una plaça que també hi havia y s'utilisava pera pendre-hi cafè, begudes refrescants y xocolata ab la corresponent enciamada. Aleshores aquest espectacle dels focs artificials causà verdadera sensació, puix el públich barceloní, que sempre s'hi havia embabiecat, hi cobrà entusiasme gran. Pochs eren els pirotècnichs que hi havia llavors a Barcelona, tant comptats que's pot dir que l'únic que ho era de «profecia» era un subjecte que d'apellido se deya Pascual y de sobrenom «*El Relámpago*». Pera donar idea de la capacitat de la tal plaça-café, bastarà dir que s'hi podien comptar molt bé cent cinquanta taules ab les corresponents cadires, que bé podien comptar-se'n sis per cada una.

La societat coral «Euterpe», fundada per l'inoblidable en Joseph Anselm Clavé, ja s'havia fet popular, y corejava els balls que comprenia'l programa; y això fou un altre nou atractiu pera cridar gent y més gent al Tívoli.

A l'any 1862 va pendre l'empresa del Tívoli'l qui ab el temps havia d'esser el més popular dels empresaris de teatres, l'Ignasi, que era ab el nom ab que generalment era conegut el que bé podia haver mort essent D. Ignasi Elias, y ell fou qui va establir en la preindicada plaça-café del Tívoli un teatre a l'aire lliure, format ab quatre biom-bos que enclloïen unes taules que haurien pogut esser grans, però que no ho foren may, per més que s'anaren engrandint a mesura que'ls espectacles ho varen requerir. Per un ralet l'entrada, ab dret a una consumació de ral, s'hi passaven molt bé les vetlles a l'istiu. Això no durà

molts anys, puix encarrilada la cosa, l'Ignasi va fer-se càrrech que la gent de la mateixa manera hi anirien a pendre la fresca fent-los pagar l'entrada a «ralet» y la consumació apart.

Y si no fos que ja en el teatre de l'Odeon s'havia'l públich anat acostumant a veure representar els «sainetes» catalans d'en Dimas, y que en el Liceu també havien tingut èxit alguns ensaigs còmic-hírichs, com en el teatre «Circo Barcelonés», del carrer de Montserrat, també s'hi ha ensajat el drama històrich, podriem dir que en el Tívoli tingué son fonament el nostre teatre regional. Però, ab tot, volguent donar a cada hu lo que sia seu, devem consignar que, efectivament, en el Tívoli fou ont el poble barceloní se mostrà decidit a entusiasmar-se ab les produccions catalanes. Y que'ls qui feren el «miracle» foren en Pitarra ab ses «Gatades», sobre tot ab l'«Esquella de la Torratxa», l'Eduard Vidal y Valenciano ab ses peces, entre les que sobressurt el «Tal hi va que no s'hó creu», y algun altre autor, els quals trobaren ab en Sarriols, ab en Manent, ab en Vilar y algun altre, músichs que tingueren prou talent pera donar ab quatre notes d'ingenua inspiració atractiu a les obres que s'estrenaven, per actors que séns pagarse-les d'artistes se feyen seu al públich, y aixís tots plegats pogueren donar per assegurada la naixença del teatre català, que ha portat una vida malaltixa desde que les corrents d'altres escenes exòtiques, ja dramàtiques, ja líriques, han vingut a posar l'«uniforme» a les nostres produccions.

Y quan s'esdevenia una de les festes més assenyalades de l'estiu, els jardins del Tívoli obtenien l'atractiu d'il·luminar-se esplèndidament a la «veneciana», lo que consistia en col·locar llumets d'oli en gots de diferents colors en la direcció dels passadiços que deixaven lliure a la concurrència les plantacions y demés objectes que hermozejaven aquell siti.

Però estava destinat que'l Passeig de Gracia havia de deixar d'esser tal com se l'havien imaginat els capitans generals Marquès de Campo Sagrado y son successor

D. Joan Caro y com, efectivament, fou en son primer període: havia d'esser un passeig en mig de dues línies de cases de senyors. Per això, venuts els terrenys del Tívoli y havent determinat edificar-hi en aquells solars els nous propietaris, va haver de desaparèixer, y del quasi cap-d'amunt del tal Passeig baixà a establir-se en 1870 al cap-d'avall y a mà dreta. A l'esser traslladat va perdre son tradicional modo d'esser; y com encara subsisteix, no entra en el nostre treball l'explicar la seva historia.

CAMPS ELÍSEUS

Indubtablement, l'empresa portada ab èxit pel fundador del Tívoli donà estímul a un altre caràcter emprenedor pera establir un nou siti de recreu que competís en major grandiositat y en major nombre d'elements que aquell pera atraure-s concurrencia. Va inaugurar-se ab el pretenciós nom de Camps Elíseus als 10 d'Abril del 1853. Estava situat a la dreta del Passeig y en un terreny més amunt que'l Tívoli.

Abarcava una superfície de catorze mojadades de terra; per lo tant, de dèu mojadades més que'l Tívoli. L'inauguració fou un verdader succés pera'ls barcelonins. Son fundador o fundadors, puix ignorem si fou un o varis, també tingueren l'idea de dotar a Barcelona d'un siti de recreu per l'estil dels que hi havia aleshores a l'extranger. Els Camps Elíseus de París donaren nom als de Barcelona. Si resultaren una copia o una parodia, no ho sabem. Lo que sí tenim per ben sapigut és que l'antiga capital del Principat de Catalunya, ni a l'any 1853, ni al de 1902, era ni és com la capital de França, y que bon xich n'hi falta.

Lo que sí sabem és que les pretencions de qui establí'ls nostres Camps Elíseus eren de proporcionar un lloch d'esbarjo a la gent de diner o que poguessin gastar-lo. Allí no havien de fer-s'hi «Bailes de sociedad para artesanos». Per això son establiment motivà que'ls Ajuntaments de Barcelona y de Gràcia se posessin d'acord y es determinessin a canalisar y, en conseqüència, a il·luminar el Passeig de Gràcia en els troços de ses demarcacions per medi del gas. Y això en una època en que encara hi havia a Gràcia y a Barcelona també molts carrers que, s'il·luminaven ab llums d'oli.

En aquells dies encara hi havia muralles, y per concessió especial sols restaven oberts fins a les onze de la nit els portals de l'Àngel y d'Isabel II. Els demés seguien tancant-se quan se tocava'l Pàrenostre de les Ànimes. No cal dir que en aquell siti recreatiu hi havia abundor d'arbreda, de plantes y de flors de diferents classes, y, per lo tant, no hi faltaven sos boscos, que ab poch temps se feren frondosos, y jardins ab flors combinades de varies maneres: si fins s'hi havia combinat un «laberinto»! No hi faltava un llach atravessat per un pont ab la corresponent barqueta, y també per aquella corrent d'aigua anaven y venien continuament cignes de debò y de per riure, transportant aquests la quitxalla. No hi faltaven alguns sortidors, ab llurs jòchs d'aigua; edificis rústichs que contrastaven ab el saló circular, molt ben decorat, on se donaven balls, cafè, restaurant y altres estades; no hi faltaven montanyes russes, cavallets, trapeçis, tir de pistola, jòch de billar anglès, plaça de novillos, en la qual treballaven també companyies eqüestres y acróbates, y, en fi, una varietat gran d'objectes de diversió y passatemps que fóra llarch precisar. Hi havia un teatre decorat pel gran escenògraf francès M. Feliu Cagé, que competia ab els teatres de dins la ciutat, que aleshores no eren més que'l Principal, el Liceu y tal vegada'l dels Caputxins, descomptats els que eren particulars. S'hi donaven tota classe d'espectacles, perquè per tota mena estava ben disposat.

Allí, en aquells jardins, s'hi celebraren les memorables festivals dels coros de l'inoblidable Clavé, aquell mal músich y pitjor poeta, segons dictat de crítics que s'estilen ara, sense tenir en compte que aquell que escrivia música mal composta y poesia mal trovada encara està esperant el geni que l'iguali en inspiració pera gloria y honor d'aquesta terra; d'aquelles festivals en les quals prengueren part 2,000 coristes, y la corresponent orquestra, donant-se un espectacle que a Barcelona no s'havia efectuat may y que may més s'ha efectuat ab la solemnitat de llavors.

De tot aquell conjunt, lo únich que quedà en peu és el Teatre, situat ara entre'ls carrers de Valencia y Mallorca. Ab tot y que fa més d'una vintena d'anys que fou restaurat, mellor dit, transformat, de tal manera que arribà a esser el teatre més aristocràtic de Barcelona y que en aquelles taules hi han treballat, durant bona part d'aquest període, companyies de *primo cartello*, especialment extrangeres, la veritat és que no ha pogut subsistir y que se n'ha anat a la vida dels records, ab el pecat d'haver volgut esser massa senyor.